

د افغانستان اسلامي جمهوریت
لوروزده کړو وزارت
ننګرهار پوهنتون
ښوونې او روزنې پوهنځی
پښتو خانګه

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

Ketabton.com

لیکوال او خپرونکی: پوهنمل محمد ابراهیم (همکار)
لارښود استاد: پوهاند ډاکټر زیورالدین (زیور)

۱۳۸۸ ل

کال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پیل خبرې

د الله (ج) ډېر شکر دی چې یو ځل بیا یې د پښتو ادب مسلکي غړو ، لارویو او مینه والو ته د یو علمي اثر د لیکلو ځواک را و باندنه.

د لوړو زده کړو د وزارت د کړنلارې پر بنسټ د پوهنتون په علمي کدر کې شامل هر غړی د علمي ترفیع د لوړوالي لپاره یوه څېړنیزه موضوع د لارښود استاد تر نظر لاندې د یوې رسالې په بڼه بشپړوي.

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي د پښتو څانګې د پرېکړې پر بنسټ ماته له پوهنپلارۍ څخه د پوهنملي علمي رتبې ته د لوړېدو لپاره د یو شرط په توګه (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې څېړنیزه موضوع د محترم پوهاند ډاکټر زبور الدین زبور تر لارښوونې لاندې غوره کړه. زما په اند په پښتو ادبیاتو کې لا تر اوسه په دې اړه چا د علمي رتبې د لوړېدو په موخه کوم اثر نه دی لیکلی ، دا چې نوموړې موضوع په پښتو څانګو کې د یو اساسي مضمون په توګه تدریسېږي او له بلې خوا چا پرې کار هم نه دی کړی نو غوره مې وګڼله چې زه پرې خپله څېړنیزه هڅه پیل کړم او د پښتو ادب مینه والو او لارویو ته یوه ډیوه په لاس ورکړم.

په دې څېړنه کې ما کوبښن کړی دی ، هغه څه چې لا تر اوسه په اکاډمیکه توګه په پښتو ادب کې خپرل شوي نه و زه یې وڅېرم او په زړه پورې اسانه او څرګندې بېلګې یې را پیدا کړم. په ټولیزه توګه په دې اثر کې د پیل خبرې ، سریزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لید ، د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ، د بیان موضوع ، د بیان د علم ګټې ، د بیان درې ګونې څانګې ، سمبول ، د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې ، د تشبیه رکنونه ، د وجه شبه بېلا بېل ډولونه ، د تشبیه زاویه ، د تشبیه غرض ، د تشبیه ارزښت ، تشبیه په ورځنیو خبرو کې ، د تشبیه بېلا بېل ډولونه ، پایله ، وړاندیزونه او ماخذونه راوړل شوي دي. د خپل علمي توان په اندازه مې کوبښن کړی دی چې هره برخه په پوره ډول وڅېرم.

د پورته موضوع د بشپړولو په لړ کې زه د خپل لارښود استاد محترم پوهاند ډاکټر زبور الدین (زبور) له سلا او مشورو څخه خورا ډېر خوښ یم ، مننه ترې کوم

چې وخت پر وخت يې خپلې نېکې ، علمي او بنسټيزې مشورې له ما څخه نه دي سمپولي ، په ورين تندي او ځوان احساس يې زما لار بنسټونه کړي ده .
د بناغلي پوهنمل فضل ولي (ناگار) کورودان چې ده هم په خپلو لازمو مشورو نازولي يم .

همدارنگه د خپلې څانگې له ټولو استادانو ، په ځانگړي توگه بناغليو پوهنيار سيد غني (غني) او پوهنيار علا و الدين (حسام) څخه ډېره مننه چې د موضوع په ټاکلو او په اړوند يې له خپلو مشورو لرې نه يم ساتلی او په پای کې هغه بناغلي هم په نېکې دعا سره يادوم چې ددې اثر په ليکلو کې ما د دوی له اثارو څخه گټه اخيستي ده .

په درنښت

پوهنيار محمد ابراهيم (همکار)

يادوونه

گرانو لوستونکو که تاسې له فهرست څخه موضوع پيدا کوي هيله ده چې (۹) مخه د فهرست له شمېرې سره جمع کړئ د اړوندې موضوع مخ به پيدا کړئ . ځکه چې د فهرست شمېره له سريزې څخه پيل شوې ده .

درنښت

فهرست

مخ	عنوان
الف	د پیل خبرې
۱	سریزه
۳	هدفونه (موخې)
۳	تېرو ماخذونو ته کتنه
۶	مواد او کړنلاره
۸	د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک
۳۶	بیان
۳۶	د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې
۳۷	د بیان موضوع
۳۷	د بیان د علم گټې
۳۸	د بیان درې گونې څانگې
	(۱) تشبیه (۲) مجاز (۳) کنایه
۴۰	په تشبیه، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر
۴۰	ایا سمبول د بیان څانگه ده؟
۴۴	تشبیه
۴۴	د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې
۴۴	د تشبیه رکنونه
	(۱) مشبه (۲) مشبه به (۳) د تشبیه توري (۴) وجه شبه
۴۶	د تشبیه توري (ادات)
۵۳	د تشبیه وجه
۵۴	• تحقیقي وجه شبه
۵۴	• تخیلي وجه شبه

- دوې گونې (استخدامي) وجه شبه ----- ۵۵

- مفرده وجه شبه ----- ۵۶
- متعدده وجه شبه ----- ۵۶
- مركبه وجه شبه ----- ۵۶
- عقلي وجه شبه ----- ۵۷
- د تشبېه زاويه ----- ۵۸
 - پراخه زاويه (غريبه يا بعيده) ----- ۵۸
 - تنگه زاويه (قريبه) ----- ۵۸
- د تشبېه نوي كول ----- ۵۹
- د تشبېه او تمثيل توپير ----- ۶۱
- د تشبېه غرض ----- ۶۱
- د تشبېه ارزښت ----- ۶۶
- تشبېه په ورځنيو خبرو كې ----- ۶۷
- د خوشحال خان خټک په غزلو كې د تشبېه ډولونه --- ۶۹
- ۱- تشبېه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې ----- ۶۹
 - الف- مرسله تشبېه ----- ۶۹
 - ب- موکده تشبېه ----- ۷۰
 - I- اضافي موکده تشبېه ----- ۷۰
 - (تشبېهي اضافي، تلميحي اضافي، سمبليکي اضافي)
 - II- توصيفي موکده تشبېه ----- ۷۲
 - III- موکده محض تشبېه ----- ۷۳
- ۲- د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې ----- ۷۴
 - الف- مفصله تشبېه ----- ۷۴

ب- مجمله تشبیه ----- ۷۴

• قریبه مجمله تشبیه

• بعیده مجمله تشبیه

ج- تمثیلی تشبیه ----- ۷۸

د- ناتمثیلی تشبیه ----- ۸۰

۳- د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې ----- ۸۱

الف- ملفوفه تشبیه ----- ۸۱

ب- مفروقه تشبیه ----- ۸۴

۴- د غرض له مخې ----- ۸۶

الف- عادی تشبیه ----- ۸۶

ب- غیر عادی تشبیه ----- ۸۷

• تفضیلی تشبیه ----- ۸۷

• مقلوبه یا معکوسه تشبیه ----- ۹۰

۵- د عدد او شمېر له مخې ----- ۹۳

الف- جمع تشبیه ----- ۹۳

ب- تسویه تشبیه ----- ۹۴

۶- د ماهیت له مخې ----- ۹۶

الف- محسوسه له محسوسې سره ----- ۹۶

ب- معقوله له معقولې سره ----- ۱۰۰

ج- محسوسه له معقولې سره ----- ۱۰۱

د- معقوله له محسوسې سره ----- ۱۰۲

۷- د طرفینو د مرکبوالی او بسیطوالی له مخې ----- ۱۰۶

الف- بسیطه له بسیطې سره ----- ۱۰۸

ب- مرکبه له مرکبې سره ----- ۱۱۱

ج- بسیطه له مرکبې سره ----- ۱۱۵

- د - مرکبه له بسیطې سره ----- ۱۱۶
- ۸- د طرفینو د قید له مخې ----- ۱۱۶
- الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره ----- ۱۱۶
- ب - بسیطه له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۱۹
- ج - مقیده بسیطه له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۲۰
- د - مقیده بسیطه له مرکبې سره ----- ۱۲۳
- ه - مرکبه له مقیدې بسیطې سره ----- ۱۲۴
- ۹- د قوت او ضعف له مخې ----- ۱۲۵
- الف - اعلی تشبیه ----- ۱۲۵
- بلیغه تشبیه ----- ۱۲۵
 - مضمرة یا ضمنی (پته) تشبیه ----- ۱۲۶
- ب - منحنی تشبیه ----- ۱۲۸
- ج - ادنی تشبیه ----- ۱۲۹
- ۱۰- د حقیقت له مخې د تشبیه ډولونه ----- ۱۳۱
- الف - حقیقی تشبیه ----- ۱۳۱
- ب - وهمی تشبیه ----- ۱۳۲
- ج - خیالی تشبیه ----- ۱۳۳
- ۱۱- د ابتدال او ندرت له مخې ----- ۱۳۶
- الف - نادره تشبیه ----- ۱۳۶
- ب - مبتذله تشبیه ----- ۱۳۶
- ۱۲- د شرط او نه شرط له مخې ----- ۱۳۸
- الف - مشروطه ----- ۱۳۸
- ب - نامشروطه ----- ۱۴۰
- ۱۳- د مقبولوالي او مردودوالي له مخې ----- ۱۴۱
- الف - مقبوله تشبیه ----- ۱۴۱

۱۴۱	ب-مردوده
۱۴۱	وراند بزونه
۱۴۲	مناقشه
۱۴۳	پایله
۱۴۵	ماخذونه

سريزه

د بيان علم درې گونې خانگې ، چې په راتلونکو مخونو کې پرې بحث شوی دی ، د ژبې او ليک د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرگندتيا او د بلاغت او فصاحت په گانه د بنکلي کولو يو اساسي شرط دی ، چې ددې علم لومړی اسانه او روانه خانگه (تشبېه) ده. عام وگړي ، شاعران او هغه کسان چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري پخپلو خبرو کې له تشبېه څخه کار اخلي. هغه څوک چې په چاپورې ملنډې وهي يا د هغه بدي بيانوي کله کله پکې د وجه شبهه د تضاد مسئله رامنځ ته شي. لکه: يو څوک ډېر غبي او نالايق دی ؛ نو مور ورته (افلاتون) کلمه کاروو ، چې افلاتون د خپل وخت ډېر ځيرک ، هونبیار او مشهور فيلسوف و ؛ خو دلته د نالايق او افلاتون ترمنځ د وجه شبهه تضاد د خلکو د خندا سبب گرځي. يعنې افلاتون په عقل ، پوهه کې مشهور و او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هماغومره شهرت ته رسېدلای دی.

پورته ذهنيت مخاطب ته ورکول د تشبېه کمال دی ، ځکه نو ددې علم د پوهانو نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت يې پکې بکراثار وليکل ، چې ددې لړۍ په کړيو کې ما هم (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) تر سرليک لاندې يوه کړۍ ورزياته کړه.

خوشحال خان خټک د پښتون قوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره د الله (ج) له خوا ورکړه ده. دی د پښتو ادب په تاريخ کې د دويمې دورې د دويم پړاو هغه اتل دی چې هم يې په توره او هم يې په قلم پښتانه د نړۍ پر مخ وځلول. ده د خپلې تورې او قلم کار يوازې د الله (ج) د رضا له مخې خپل قوم ته په شعوري ډول وقف کړ ، نو ځکه يې دا احساس د بې احساسه پښتنو پر بنسټ را اوچت شوی او بې اختياره يې له خولې او قلم راووتل:

زه يې چالره وهم قدر يې چا زده
په اور و سپزه دا تورې قلمونه
(۲۶م ۵۸۱)

خو خبره داسې نه ده چې گنې ده سمدلاسه خپله توره په لهارو او قلم په دیوات کې ایښی دی ، بلکې بیا یې هم خپل هدف پر مخ وړی او یو ځل یې بیا خپلو ادبي هڅو ته په پام له خولې او قلمه دا بیت راووت:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم گنج دی
پکې هر رنگه گلونه هر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

خوشحال خان خټک خو خپله دعوه وکړه خو د ثبوت لپاره یې کار په کار دی ، همدا لامل و چې ما دده په غزلو کې د تشبیه په ډولونو خپل څېړنیز کار پیل کړ ، دا چې په دې وخت کې ادب هم پوره پرمختګ کړی دی ما هم د عربي ، دري ، اردو او پښتو معتبرو اثارو څخه په گټې اخیستنې د تشبیه هغه ټول ډولونه پیدا کړل ، چې نن په ادب او ادبیاتو کې دود دي . د نوموړي دا خبره چې (پکې هر رنگه گلونه هر نهال) د تشبیه په اړه بالکل د کمال تر حده ثابت ده .

د نوموړي د غزلو تقریباً په (۲۱۵۰) بیتونو کې تشبیه راغلې ده ، دلته ما د خپلې څېړنې له مخې د خوشحال خټک د مختلفو اثارو له (غزلو) څخه هغه بیتونه راخیستي دي ، چې زما د موضوع په بشپړوالي کې یې په څرګند ډول تړاو لاره ، د هرې ټاکلې تشبیه د موضوع د څرګندولو لپاره تر هر بیت وروسته مشخصه هماغه یوه موضوع روښانه شوې ده ، ځکه که موږ په یو بیت کې د یوې تشبیه په اړه هر اړخیزه لیکنه وکړو اصل موضوع پکې ورکېده او هم د لوستونکو لپاره د مضمون د تنوع د له منځه تلو چانس ډېرو .

د څېړنې په لړ کې که د نور شاعرانو د بېلګو راوړو ته اړتیا پېښه شوې ده او ما راوړي دي ؛ نو دا به د هغې موضوع د ښه وضاحت لپاره وي ، لکه د سمبولونو یا د تشبیه دنوي کولو په برخه کې یا د مردودې تشبیه د بېلګې په برخه کې د ناچاری په وجه مې د بل شاعر یو بیت بېلګه کړې ده ، ځکه د خوشحال په غزلو کې د مردودې تشبیه بېلګه زما تر سترگو نشوه .

دا چې دري او پښتو زموږ رسمي ژبې دي نو په ځينو ځايو کې مې د دري ليکوالو نظرونه کټ مټ په دري ژبه راخيستي دي او عربي او اردو مې راژباړلي دي. پته دې پاتې نه وي د دري جملې د ميوند په فنت کې ليکل شوي ، چې له پښتو جملو سره يې توپير وشي .

د ماخذونو ترتيب مې د اجدو په بڼه راوړی دی ، همدارنگه د ځينو اشارو د چاپ نېټه نه ده څرگنده؛ نو ځکه يې د چاپ نېټه راوړل شوې نه ده .

د اثر د ليکلو پړوخت مې له ساده والي څخه کار اخيستی دی چې هر څوک ترې د خپلې علمي کچې په اندازه گټه واخلي .

د لا څرگندولو لپاره تر ځانگړو څنګيزو سرليکونو لاندې د اثر په اړه خپل هدفونه ، تېر ماخذونو ته کتنه ، مواد او کرنلار راوړم:

• د نوموړي اثر د ليکلو هدفونه (موخې):

۱- د مسلک له مخې محصلانو ، مسلکي غړو او مينه والو ته د تشبېه په اړه درسي مواد په لاس ورکول .

۲- په پښتو ادب کې د خوشحال د غزلو په اړه لومړی اثر دی .

۳- پښتو ادب د تشبېه له مخې له گاونډيو ژبو سره برابرول .

۴- د ځانگړې ضرورت او موافقه په پام کې نيول .

۵- نورو ليکوالو او کره کتونکو ته د نورو شاعرانو په دې اړخ (تشبېه) کې لار پرانستل .

۶- د خوشحال خان خټک د عوه (چې زما په شاعري کې هر رنگه گلونه او ونې شته) ثبوت ته رسول .

۷- د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنپاڼې علمي رتبې څخه پوهنملي علمي رتبې ته د لوړېدو په خاطر د يو شرط په توگه د پښتو ځانگړي له خوراسپارل او سرته رسول .

• تېرو ماخذونو ته کتنه:

د نوموړي اثر د ماخذونو په اړه مې خپل شخصي کتابتون ، د پوهنځي او پوهنتون کتابتون ، د ننګرهار د اطلاعاتو او فرهنگ رياست له کتابتون څخه گټه اخيستي ده . هغه عربي ، دري ، اردو او پښتو اثار چې په اکاډميکه توگه د

لارښوونو او نظرونو په برخه کې ترې استفاده شوې ده په لنډه توګه د لیکوال او اثر د نوم او نېټې په یادونه راوړم:

❖ د السيد احمد الهاشمي ، جواهر البلاغة في المعاني و البيان و البديع اثر، چې په عربي ژبه ليکل شوی لومړی چاپ يې په (۱۳۵۸ هـ) د مصر په الاعتماد بشارع حسن الاکبر مطبعه کې شوی او څلورم ځل په (۱۳۶۹) د ايران د قم ښار د المصطفوی نومې خپرندويې ټولنې خپور کړی دی، چې ماله همدغه ايراني چاپ ځنې استفاده کړې ده.

❖ د کامل احمد نژاد ، فنون ادبی ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.

❖ د جلال الدين همایي، فنون بلاغت و صناعات ادبي ، چې پر (۱۳۷۰ ل) کال په ايران کې چاپ دی.

❖ د محمد علوی مقدم او رضا اشرفزاده ، معاني و بيان ، چې پر (۱۳۸۴ ل) کال په ايران کې چاپ دی.

❖ د سيروس شمیسا ، بيان و معاني ، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.

❖ د محمد رضا شفيعي کدکني ، صورخيال در شعر فارسي ، چې پر (۱۳۶۸ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.

❖ د عبدالقيوم قويم ، فنون ادبي ، چې په کابل پوهنتون کې چاپ شوی دی.

❖ د محمد طاهر فاروقي ، فصاحت و بلاغت ، چې پر (۱۹۵۹ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

❖ د عبدالروف بېنوا ، ادبي فنون ، چې پر (۱۳۲۶ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.

❖ د سمندر بدرشو ، د ادب مناره ، چې پر (۱۹۵۸ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

❖ د فضل محمد ، ادبي ارمغان ، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په کندهار کې چاپ شوی دی.

- ❖ د مشتاق مجروح يوسفزي ، زرگانی ، چې پر (۱۹۹۸ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سيد تسنيم الحق کاکا خېل ، روح ادب ، چې پر (۱۹۸۷ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبد الرحيم مسلم دوست ، خوږه ژبه ، چې پر (۱۳۷۹ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د صديق الله رښتین ، پښتو گرامر ، چې پر (۱۳۷۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د مجاور احمد زیار ، پښتو پښويه ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

له پورتنیو کومو کتابونو څخه چې یادونه وشوه هر یو مې په پوره ډول لوستی خو زما د اثر په څېر په نوموړو اثارو کې داسې کومه ورته څېړنه نه ده شوې. ما د خپل اثر په بشپړولو کې له پورته ماخزونو څخه یوازې د تیورۍ په بڼه استفاده کړې ده او بیا مې د خوشحال خان خټک په غزلو کې د څېړنیز مېتود له مخې پلټلې دي.

د خوشحال خان خټک له هغو ټولو غزلو څخه چې د کابل او پېښور په چاپ شویو کلیاتو کې راغلي دي ، د ماخذ په توگه د بیتونو په غوره والي کې ترې استفاده شوې ده او همدارنگه خواره واره نور اثار ، چې د موضوع په بشپړولو کې یې راسره لاس کړی دی هم د ماخذ په توگه گټه اخیستل شوې ده .

وخت په وخت د مسلکي استادانو مشوره په ځانگړې توگه د لارښود استاد علمي او ښوونیزې مشورې مې په پام کې نیولې دي .

مواد او کړنلار:

د اثر د لیکلو په اړه د څانګې ، لارښود استاد او د لوړو زده کړو د انسجام او امورا کادېمیک موافقې له ترلاسه کولو وروسته مې خپل کار په لاندې توګه پیل او بشپړ کړ:

هغه ټول کتابونه چې د موضوع په اړه کره نظرونه او لارښوونې ترې لاسته راوړل شوي، له مختلفو کتابتونونو څخه ترلاسه کړل ، حتی ځینې سایډونه (برېښپاڼې) مې هم پسې وکتلې؛ خو هلته چې کوم مواد موجود و له ماسره یې اصل کتابونه په واک کې وو ، نو ځکه مې کتابونو ته ترجیح ورکړه.

له نوموړو کتابونو څخه مې د تشبېه په اړه اصطلاحګانې د یو فهرست په بڼه ترتیب او منظم کړې او بیا مې د هرې اصطلاح لپاره کره ، څرګند او اسانه تعریفونه ولیکل. تردې کار وروسته مې د خوشحال خان خټک هغه اثار وکتل، چې دده غزلې پکې چاپ شوې وې ، د هرې غزلې په هر بیت کې مې سوچ کړی که د تشبېه ډول راته معلوم شوی؛ نو هماغه اصطلاح مې ورته لیکلې او که زړه نازړه به وم نو بیا مې یوازې تشبېه ورته لیکلې ، تردې وروسته مې دا بیتونه په یوه کتابچه کې راټول کړي ، تر تشخیص وروسته مې بیا د فهرست په پام کې نیولو سره کټګوري کړي او هر بیت، چې د کومې اصطلاح لپاره پوره په څرګند ډول جوړ و هغه مې ورته بېلګه کړې ده.

کله چې دا برخه پای ته ورسېده خپل نظر مې په بیتونو کې د تشبېه او تعریف په اړوند له نور هغو استادانو ، چې په دې اړه یې پوهه لرله شریکا وه او په پای کې مې له لارښود استاد سره د لاکره والي په موخه مشوره کوله.

د یوې اصطلاح لپاره یوه بېلګه هم راوړل شوې ده او د اکثر و اصطلاحګانو لپاره تر یوې ډېرې بېلګې راوړل شوي دي. د هرې اصطلاح اړوند شرحه د هماغې اصطلاح د بېلګې تر ذکر وروسته راوړل شوې ده.

تر ډېره حده مې کونښن کړی دی، چې موضوع سیستماتیکه وڅېرم او هم اړوند عنوانونه سیستماتیکه بڼه ولري ، لومړی لوی عنوانونه ، بیا څنګیز عنوانونه او فرعي عنوانونه راوړل شوي دي ، چې موضوع لوستونکو ته لاروښانه وي. د موضوع په اړه د موضوع پیل ، منځ او پای په پام کې نیول شوی دی.

په پای کې باید ووایم ، چې د لوړو زده کړو وزارت هغه لارښود ، چې د علمي ترفیعاتو لپاره د اصلي اثر د موضوع د غوراوي او تهیه کولو لارې چارې پکې ښودل شوي او په (۱۳۸۸ ل) کال رسماً پوهنتونونو ته لېږل شوی دی ددې اثر د لیکلو پر وخت په پام کې نیول شوی دی. په پای کې مو په دعاگانو نمانځم.

په درنښت

د خوشحال خان خټک لنډه پېژندنه

د خوشحال خان خټک کورنۍ:

د کوهات ضلع، د خټکو کور دی، یعنې د خټکو لویه برخه پر کوهات پرته ده، په کوهات کې د خټکو دوه لوی بناخونه دي، یو یې بولاق او بل یې تری دی. د خوشحال خټک د غور نیکه نوم اکوړي و، چې په تری خټک پورې یې تړاو درلود. د ملک اکوړ په وخت کې هم د خټکو لویه برخه پر کوهات پرته وه، خو ملک اکوړی له کوهاتپه راغلی او د اټک پر خوا او شا دهغې بادشاهي لارې پر غاړه اباد شو، چې د اټک څخه د نوبنار پر لور پېښور ته غزېدلې ده، داسې ښکاري چې په هغه وخت کې هم د نوبنار او اټک ترمنځه خټک اباد و او ددې خټکو او د هغو خټکو چې له ملک اکوړي سره له کوهاتپه راغلي وو، اکوړی مشر شو اکوړي د سرای په نامه د مغلو د بادشاهي سرک پر غاړه یو کلی اباد کړ، چې ترننه پورې اباد دی او د سرای اکوړي په نامه مشهور دی.

اکبر بادشاه چې په دویم ځل دروه د کوهستاني سیمې په لور راغی نو د هغه جرنیل مان سنگه او نورو معتمدینو ورسره د ملک اکوړي پېژندگلوي وکړه، مان سنگه بادشاه ته وویل چې دا ملک په دې سیمه کې یو بار سوخه سړی دی. که بادشاه سلامت ده ته د اټک او پېښور ترمنځه د بادشاهي سرک ساتنه ورپه غاړه کړي، نو دی به دا کار په ښه شان سرته ورسوي. په دې وخت کې یو سفزو به د اټک په بادشاهي لارو چپا وونه وهل او قافلې به یې لوتلې، چې پر سرک امن نه و. بادشاه ته وویل شول چې د ملک اکوړي او د هغه د قبیلې له یو سفزو سره دښمني ده په دې بنسټ د خپل ذاتي او قبایلي غرضونو د سرته رسولو لپاره به هم ملک اکوړی په اخلاص سره د سرک ساتنه کوي. بادشاه ومنله او ملک اکوړي ته یې د نوبنار او اټک ترمنځه سیمه د جاگیر په ډول ورکړه، پر دې سربېره ملک اکوړي ته په بادشاهي لار د محصول ټولولو حق هم ورکړل شو په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ملک اکوړي له شهرت سره سم د خټک قبیلې نوم هم یاد شو. گنې تر اوسه پورې

دومره په نومورکي حالت کې پرته وه، چې په بابر نامه کې د پښتنو د ټولو لویو قبیلو یادونه کړې ده خو خټک یې ورکې نه دي یاد کړي. (۲۲ م ۸ او ۹)

ملک اکوړی د دروېش عرف چنجوزوی، لومړی خټک و چې شهرت یې بیاموند او د خپل خدای (ج) ورکړي استعداد او قابلیت له امله یې د جلال الدین اکبر توجه جلب کړه. ده ته ملک اکوهم وایي.

دی تری خټک و او د دوست محمد کامل د خپر نو له مخې د ټیږي په توابعو پورې اړوند د کربوغي او سپدونکی و، چې له خپلو خپلوانو سره د خفگان په وجه له هغه ځایه (خوړې) ته راغی او له خپل ټولي سره به د سونیالی په دره کې په چپاوونو مشغول و.

اما پرېشان خټک د منشي گوپال داس د تاریخ ضلع پشاور د (۲۰۶-۲۰۸) مخونو په حواله وایي چې ملک اکوړ خان له کربوغي څخه نه و، بلکې د څوترې (څوتره) او سپدونکی و او له هغه ځایه یې کوچ کړی دی. (۱۰ م ۹ او ۱۰) خوشحال خان خټک د سرای اکوړه خټک په اړه وایي:

رحمت په اکوړي شه چې یې ونيوه ځای سرای
چې ښه فهم یې وکړې باور وکړه ځای دی ځای
تور غریبې د هوډي دی تر تېراه پورې سم تللی
نیلاب و لنډي دواړو عجب سر ایښی په پای
پرې سازه لویه لار د هند وستان و خراسان ده
گذر یې د اټک دی چې ترې ترس کا شاه گدا
پکې مېشته مې زویه، خلیخانه لمسي، اولس دی
چې څوک پکې مېشته دي په امن او سه د خدای
اسمان ځني جدا کړ لاس د چا، رسي اسمان ته
خوشحال له سرایه نه دی جدا شوی په خپل رای
(۲۲۹ م ۲۲۹ او ۲۳۰)

د ملک اکوړي دغه جاگيرداري او منصبداري دده اولادې ته په ميراث پاته شوه او دده په کورنۍ کې کلونه کلونه له یو نه بل ته ورسېده.

کله چې ملک اکوری له خپل زوی یوسف خان او ملگرو سره د نازو خان بولاق خټک له لاسه ووژل شو. له ده اته زامن پاتې وو، چې مشري یې یحیی خان نومېده او قبیلې یې دی د خپل مشر په توگه ومانه. ده ژرد خپل پلار او ورور بدل واخیست. دغه وخت د خټکو خپلونو تر منځ خپل منځي شخړې موجودې وې، ځینې خپلونه د یحیی خان په سرداری راضي نه وو.

ددغو د بنمنیو او شخړو درې څلور کاله شوي وو، چې یوه ورځ یحیی خان نوښار ته روان و، سینیو خټکو ورته لار نېولې وه. دی او دده زوی عالم خان دواړه یې ووژل د یحیی خان تر وژل کېدو وروسته قبیلې شهباز خان خټک (۱۰۰۰-۱۰۵۰ هـ ق) خپل مشر وټاکه. شهباز خان د خپل پلار او ورور د بدل اخیستو لپاره د سینیو خټکو پر کلیو حملې وکړې، سینیو خټک غروته وختل. د ملک بنادي خان زوی ووژل شو د خټکو سرداري په دې توگه تر شهباز خان راوړسېده. (۱۰ م ۱۲)

د خوشحال خان زوکړه:

خوشحال خان خټک د مغل شهنشاه نورالدین جهانگیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ) (۱۶۰۵-۱۶۲۷ ع) په زمانه کې د ۱۰۲۲ هـ ق کال د دویمې خور په میاشت، چې د ۱۶۱۳ ع کال د می یا جون له میاشتو سره سمون خوري، له پېښور نه ۳۵ میله ختیځ لور ته په سرای اکوره کې چې د لنډي سیند په سهيلي غاړه پروت دی د شهباز خان کره وزیرېد. (۳۶ م ۸)

په یوه قصیده کې چې ده د خپلې کورنۍ حال احوال پکې راوړی د خپل ځان او نیکونو په اړه یې څو بیتونه راوړو:

راشه واوره دا داستان	نیک و بد پکې عیان
هم عبرت هم نصیحت دی	پرې دې پوه شي دانایان
زه خوشحال د شهباز خان یم	چې تورزن یم کان په کان
شهباز خان د یحیی خان وو	چې بل نه و هسې ځوان
یحیی خان د اکوري وو	چې په توره شو سلطان
د هجرت زردوه ویشتن سن وو	چې زه راغلم په جهان

هغه کال پوره پنځوس و چې شهيد شو شهباز خان
 دهغه دور باد شاه و قدر دان شاه جهان
 د پلار ځای يې ومارا کړ په اولس شوم حکمران

(۳۶م ۵۸۱ او ۵۸۲)

زده کړه:

د خوشحال خان خټک زده کړه سيستماتيکه بڼه نلري او هم يې د زده کړې په اړه پوره څرگندونې نه دي کړي. که څه هم نوموړي دخپل ژوند اکثره پېښې په نظم کړي دي او د ځان او کورنۍ په اړه يې ډېر څه په څرگند ډول راوړي دي، خو دخپلو زده کړو په اړه يې داسې څرگند څه په لاس کې نشته په دې اړه هېواد مل په خپل اثر (ننگيالی د زمانې) کې د ځينو څېړونکو ليکنې راوړي چې زه يې دلته اړينې بولم: په دستار نامه کې راغلي دي: ((زمور استاد اويس صديق ملتاني ډېر بزرگ متبرک سړی و، د علوم ظاهري او باطني بهرور و...))

له دې پورته يادونې سړی دومره پوهېږي چې خوشحال خان له شاه اويس ملتاني نه زده کړه کړې وه، هغه يې استاد و. خو لکه استاد کامل چې ويلي دي: ((دانه ده بنکاره چې له هغه نه خوشحال خان کله، چېرې او څومره وخت زده کړه کړې ده.)) پرېشان خټک ويلي دي چې د ځينو خلکو دا خيال دی چې خان په ملتان کې هم درس ويلي دی، خو ځينې بيا وايي کېدای شي شاه اويس ملتاني دې په پېښور کې تدريس کاوه ځکه چې پېښور هم د ديني علومو مرکز و.

د خوشحال خان خټک د زده کړې په باب سړی دا ويلاي شي چې ده د کور په جومات او يا سيمه ييزه مدرسه کې درس ويلاي دی. اما دانه ده بنکاره چې ده څومره وخت او د ژوند تر کوم کال پورې د زده کړې لړۍ جاري ساتلې ده. په استادانو کې يې يوازې د شاه اويس ملتاني نوم څرگند دی نور استادان يې نه دي معلوم....

خو که چېرې سړی د خوشحال بابا ټول اثار مطالعه کړي نو ورته بنکاري چې دده خارق العاده استعداد د زده کړې او مطالعې له لارې روزل شوی دی او دغو زده کړو يې بيا په اثارو کې خپل ځان بنکاره کړی دی.

عبدالحي حبيبي د خوشحال مرغلي د مقدمې په (۱۸ مخ) کې ليکلي دي: ((خوشحال خان په کوچنيوالي کې د خپلې زمانې مروج علوم ټول وييلي وو. دده له کلامه ښه ښکارېږي چې ده اسلامي علوم لکه: فقه، حديث، تفسير او نور عقلي او فلسفي علوم، لکه: منطق، حکمت، ادبي علمونه، د فصاحت او بلاغت اصول، لکه: معاني، بيان، عروض، قافيه او نور ټول ويلى او پرې عالم و.)) د خپل وخت له ځينو مشهورو عالمانو سره يې ناسته ولاړه هم درلوده، له هغو څخه يو هم مولانا عبد الحکيم سيالکوتي (۱۰۶۷ هـ ق مړ) دی. دی د جهانگير او شاه جهان په دورانو نو کې د نيمې وچې له جيدو عالمانو څخه و. خوشحال خان په دستار نامه کې راوړي دي: ((عالم العلماء مولانا عبد الحکيم سيالکوتي مې په خپله وپوښتېده، لکه: مسطور شول...)) په کليات کې يې دده په باب لولو:

مولانا عبد الحکيم	د دنيا د دين حکيم
د جوگيانو وگروه ته	په تعظيم و په تکریم
	(۱۰ م م ۱۴-۱۶)

واده او اولاده

خوشحال خان خټک په (۱۰۴۰ هـ) کال د ۱۸ کالو په عمر واده وکړ، د واده په ورځ پرې سخته تبه راغلې وه، چې په خپلې وراپسې هم لار نشو. هېواد مل ليکي چې په ناوې پسې د خسر کورته نشوای تللای، ناوې يې انا (قذيفې) راوسته. دی له تبې تاوېده لوڅې پوڅې يې درلودې. دده د خولو کولو لپاره يې مور او څو نورو ښځو پرستن پرې ټينگه کړه، تر دې حده چې خان بې هوښه نه بلکې داسې فکر کېده چې مړ دې وي. ښځو شور فغان پېل کړ، مگر الله تعالی دی وساته، ساه پکې وغرېده، دولس ورځې وروسته خو له پرې راغله. لږ پر حال راغی خلک يې وپېژندل او خپله ناوې يې وليده چې سرته يې ناسته وه.

دا د خوشحال خان د لومړي واده لنډ بيان چې تاريخ مرصع په ډېر تفصيل او په زړه پورې بيان کړی دی، خو دا بايد وويل شي، چې خوشحال خان څو نور ودونه هم کړي وو چې شمېر او وختونه يې خوشحالپوهانونه دي ښودلي او د خان په اثارو کې يې هم ياد نه دی راغلی. (۱۰ م م ۱۸ او ۱۹)

خوشحال خان خټک خو ودونه کړي وو. پر نکاحي مېرمنو سربېره يې په حرم کې وينځي هم درلودې. له دغو مېرمنو او وينځو څخه يې د شپېتو شاو خوا زامن او يو دېرش لوني زېږيدلي وې.

د تاريخ مرصع په (۲۵۸-۲۵۹ مخونو) کې راغلي دي: ((... واضع دې شي ، خان علين مکان ته حق تعالی شپږ پنځوس فرزندان نارينه کرامت کړه ، په دا وارو کې خان جنت مکان و الانبان چې والد د مولف دی ، اثر او ولي عهد و سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيی خان او شهباز خان دا شپږ وار په له يوې موره و))

خان هم په خپل ديوان کې وخت په وخت د خپلو زامنو شمېر بنودلی دی دا شمېر يو ډول نه دی کله زيات او کله لږ ، لکه په يوه څلوريزه کې وايي.

په شمار مې زويه تر شپېته زيات دي
نيمگي به مړه وي نيمگي حيات دي
چې را څرگند شول په کاروبار کې
تردې ژوند يو بهتر اموات دي

په يوه بل بيت کې وايي:

که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي
يو څو لاپکې افت شول تر دا ميانه

بل بيت دی:

اته ويشت لرم زويه نشته يو د بل په رنگ

خان د خپلو ځينو زامنو د زوکړې تاريخي قطعې په دري نظم کې ويلې دي او دا قطعې افضل خان خټک په تاريخ مرصع کې راخيستي دي. پراشرف خان ، سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيى خان او شهباز خان سربېره چې له يوې موره وو. د څو نورو زامنو نومونه يې چې د خان له کلامه او تاريخ مرصع نه لاس ته راځي دا دي: عبد القادر خان ، صدر خان ، عابد خان ، نصرت خان ، سکندر خان ، گوهر خان ، عجب خان ، آزاد خان ، عبدالعزيز خان ، خالد خان ، طاهر خان ، بختناک ، جلال خان ، عادل خان ، جعفر خان ، اکبر خان ، عبد الرحمن خان ، نجابت خان ، ابو الخير خان ، فرحت خان ، مومن خان ، زاهد خان ، حامد خان ، عادل خان ، بشير خان ، اسمعيل خان ، يوسف خان ، کمال خان ، محبت خان ، علاوالدين خان ، فتح خان ، نوروز خان ، شاه علي خان ، جنگي خان ، مشکر الله خان ، او نور... د خان د لويه شمېر تاريخ مرصع (۳۱) بنود لای دی :

خو په فراقنامه کې خان دا شمېره دوه دېرش بنود لای ده .

د لويه په نومونو کې يې د دوو نومونه مور ته بنکاره دي ، يوه بي بي تاجه او بله بي بي حلیمه. (۱۰م ۱۶۸ او ۱۶۹)

په پورته زامنو او لويه کې يې ځينې د پښتو ژبې تکړه ليکوال او شاعران تېر شوي دي.

خوشحال خان خټک ته د قبیلې مشري ورسپارل کېدل

د خټکو او یوسفزیو تر منځ کلونه د بنمې پر لپسې پر یو بل د بریدونو په نتیجه کې لا پسې تازه کېدې په (۱۰۵۰ هـ ق) کال شهباز خان له یو سفزیو سره په جگړه کې ډېر سخت ټپي شو خوشحال خان خټک هم ډېر سخت ټپ خوړلی و. شهباز خان د همدې زخم له سببه پنځوس ورځې وروسته د پنځوسو کالو په عمر مړ شو. دا چې خوشحال خان خټک د پلار مشر زوی و نو قبیلې دی د سردار او مشر په توګه ومانه. بناغلی کامل لیکي:

((په ۱۰۵۰ سنه هـ (۱۲-۱۶۴۰ع) کې اکا خپلو چې د یوسفزو د کمال زي ټپې خلق د ماليې له ور کولو نه انکار و کړ ، د رمضان په وروستيو کې شهباز خان په دوی حمله وکړه خوشحال هم ورسره و. د بلر د کندي په خوا کې د مردان په ضلع کې طورو او مايا و ته نژدې د خټکو او یو سفزو جنگ وشو. شهباز خان یو لویګنده په غشي ولګیدو. تر بور ساقی بیګ یې و مړ...))

شهباز خان پس له پنځوسو ورځو د پنځوسو کالو په عمر پر (۱۰۵۰ هـ ق) کال د شوال په پنځم د زیارت په ورځ چې د (۱۶۴۱ع) کال د جنوری له اتلسمې سره سمون خوري. په حق ورسید. ((۳۶ م ۱۰))

کله چې خوشحال خان خټک د خپلې قبیلې مشر کېږي شاه جهان هم دده مشري تایید وي. چې خوشحال خان خټک یې په یو ځای کې داسې بیان کوي.

د هغه دور بادشاه و قدر دان شاه جهان
د پلار ځای یې ومارا کړ په اولس شوم حکمران
(۳۶ م ۵۸۲)

خوشحال خان خټک د پلار په ژوند د قبیلې د مشري پر وخت له مغلو سره پوره ډغرې وهلي دي، چې د موضوع د اوږدېدو د مخنیوي لپاره یې دلته راوړل اړین نه بولم که څوک یې د لوستو هیله لري، ننگیالی د زمانې، کلیات خوشحال خان خټک د کامل په سريزه ماخذونه کتلاي شي.

خوشحال خان خټک د مغلو په بند کې:

په (۱۳۷۴ هـ) کال کې امیر خوافي چې خلکو په سيد امير خان مخاطب کاوه د کابل صوبه دار و، ده له اورنگزیب (ابو المظفر محی الدین محمد اورنگزیب) سره وکتل، د هغه له غوږه یې دا خبره تېره کړه، چې تر څو د ځمکو ځینې خاوندان نیول شوي نه وي، تر هغې د رهداری د باج د ممانعت احکام نافذېدای نشي. ددې غشي نڅېنه په اصل کې خوشحال خان خټک و، اورنگزیب پر تخت د دویم ځل ناستې سره سم (روژه ۱۰۶۹ - ۱۰۷۰ هـ) د غلې او د ځینو نورو جنسونو د ټکس د معافۍ حکم کړی و.

له دې حکم سره سم عامو وگړو ته ډېره گټه ورسېده او په سرکاري بودیجه کې د ۲۵ لکوروپو کمې راغلی و. ددې حکم اثر په څرگند ډول ځمکه لرونکو (خانانو) او جاگیردارانو په گټو هم پرېواته. مگر ددې خبرې هېڅ ډول شهادت نشته چې ددې حکم تر جاري کېدو وروسته خوشحال خان خټک د څه ډول سرغړونې یا نافرمانۍ څرگندونه کړې وي. بلکې هغه هم همغسې د حکومت منونکی او وفادار و او د حکومت له مخالفانو سره به یې جنگونه کول. سمه خبره دا وه چې دا چل سيد امير خوافي د خپل مرستیال میرزا عبدالرحیم (چې په پېښور کې و) او د خوشحال خان په منځ کې د خفگان او د خوشحال خان تر وړنو بهادر خان او فیروز خان سره د سازش په سبب جوړ کړی و. میرزا عبدالرحیم سيد امير خان خوافي ته ویلي و، چې تر څو پورې ته یو څو لوی لوی سړي بنديان نه کړې تر هغې ستا د صوبه داری نقش نشي کښېناستی او د خوشحال خان تر وړنو ورسره پنځوس زره روپۍ کړې وي. سيد امير خان بادشاه ته گونگه او مجمله وینا کړې وه. نه یې ورته د چا خاص سړي نوم اخیستی و او نه یې د چا د نیولو اجازت اخیستی و. خو ورته یې ووي چې دلارې د ټکس د منع کېدو د احکامو د پلي کولو لپاره د زور زیاتي د څرگندولو ضرورت دی. کله چې بادشاه ورته ددې اجازه وکړه نو پېښور ته راغی او خوشحال خان یې د سلا مشورې لپاره پېښور ته راوغوښت. د (۱۳۷۴ هـ) کال د څلورمې خورپه ووسط چې د جمعې ورځ وه خوشحال خان پېښور ته راغی، دربار ته یې ځواب ولېږه چې زه راغلم. ځواب راغی چې سبا دربار ته ځان حاضر کړه، درې ورځې تېرې شوې خو دربار ونه شو په پای کې د صوبه دار سکرتر د گجرات

شیخ خوشحال خان خټک ته ځواب وکړ، چې ماته د مشورې لپاره راشه کله چې خوشحال خان ورغی هغه یې ونيوه او پنځه منۍ بېرې یې ورپه پښو کړې د خوشحال تر وټو له صوبه دار نه خلعتونه واخیستل، خټک د دوی وژلو ته جوړ شول. خوشحال خان منع کړل د خوشحال په نیولو کې چې کومو کسانو برخه لرله د هغوی ذکر دی په خپلو نظمونو کې ځای پر ځای کوي...

خوشحال خان دوی میاشتي په پېښور کې وساتل شو، کله چې یې د صوبه دار د پنځوسو زرو روپو غوښتنه رد کړه، نو د هندوستان په لور روان شو (۱۳۷۴ هـ) کال د روژې په (۱۵ مه) یا (۱۶ مه) هندوستان ته ورسول شو.

هلته د نوموړي ورورو میرباز خان، تر بور یې باقی خان او زوی یې سعادت خان مخکې ترده رسېدلي وو او له محمد امین خان میربخشي (چې د اورنگزېب خاص نژدې کس او لوی منصبدار و) سره لیدلي وو.

محمد امین خان او د خوشحال خان د زور افسر اصالت خان وراره یعنې سید میران المخاطب په میر خان (د خپل خان زوی) د خوشحال خان د خلاصې ډېر کوبښ وکړ. خو خوشحال خان خوشې نه شو، نو میرباز خان، باقی خان او سعادت خان بیرته هېواد ته راستانه شول... خوشحال خان د قید قریباً دوه نیم کاله په دهلي او د جیپور په ریاست کې د رنټه بور په کوټ کې تېر کړل د ذیعدي په پنځمه د رنټه بور له کوټ نه راوستل شو او بیا اګرې ته یووړل شو او هلته له بنده خوشې کړل شو، خو په دې شرط چې هېواد ته به نه ځي او همدلته نظر بند وساتل شو.

خوشحال خان خټک د قید او بند پروخت په نظم او نشر کې ډېر څه لیکلي دي چې تر ټولو ارزښتمن اثر یې (دستار نامه) ده چې د لومړي ځل لپاره پکې د ساده نشر د لیکلو هڅه او دودونه شوي ده.

اخر هم د هرې شپې پای وې دی هم پر (۱۰۷۹ هـ) کال له مهابت خان (چې د کابل صوبه دار مقرر شوی و) سره یو ځای خپل هېواد ته راغی. (۳۶ م ۱۷-۲۰)

د خوشحال خان خټک جگړې

زه د موضوع د لنډون لپاره دلته یوازې د خوشحال خان خټک د ځینو مشهورو جگړو د نومونو او نېټو په راورو بسنه کوم:

۱- په (۱۰۳۵ هـ) کال د بهاکو خان یوسفزي د بولاکو پر خټکو حمله او شهباز خان یې د مرستې لپاره له یو واړه لښکر سره مقابله ته ورغی، چې خوشحال خان هم په دې جگړه کې د دیارلسو کالو په عمر د لومړي ځل لپاره گډون کړی دی.

۲- پر ۱۰۴۲ هـ کال پر عیسی خیلو یې برید کړی دی چې ځینې همدا کال بنیې ځینې وایي چې خوترې ته تر تگ وروسته یې دا حمله کړې ده.

۳- پر (۱۰۵۰ هـ) کال اکا خېلو د مالې په ورکولو کې ناغیري کړې وه، په همدې بنسټ شهباز خان د روژې په وروستیو کې له یو واړه لښکر سره د اکا خېلو پر سیمه برید وکړ، چې خوشحال خان او جمیل بېگ هم له شهباز خان سره ملگري و. (۳۶م ۹ او ۱۰)

۴- پر (۱۰۵۱ هـ) کال د کانگړې سوبه

۵- پر (۱۰۵۶ هـ) کال د بلخ او بدخشان جنگي پېښې

۶- پر (۱۰۶۳ هـ) کال له بنگښو سره جگړې

۷- پر (۱۰۷۰ هـ) د تېرا مهم

۸- پر (۱۰۷۰ هـ) کال یې له یو سفزیو سره جگړې

۹- پر (۱۰۷۳ هـ) کال له باغیانو سره جگړې

(۱۰ م ۲۲-۲۳)

۱۰- پر (۱۰۸۳ هـ) کال د خېبر جگړه

۱۱- پر (۱۰۸۳ یا ۱۰۸۴) هـ کال د خوشحال خان او بهرام خان تر منځ وړې جگړې

۱۲- پر (۱۰۸۴ هـ) کال له بنگښو سره جگړه

۱۳- د (۱۰۸۴ هـ) په پای کې د کرپې او نونبار جگړې

۱۴- پر (۱۰۸۶ هـ) د گنبت جگړه

۱۵- پر (۱۰۹۱ هـ) د ډوډې جگړه

(۳۶ م ۲۲-۳۰)

همدارنگه نورې وړې او خال خال جگړې يې کېدای شي په نورو کتابونو کې
په پوره تفصیل سره راغلي وي.

د خوشحال خان مړينه

خوشحال خان د ژوند په وروستيو کې په ډمبره نومي غره کې پناه واخيسته،
خو ډېر ژوندي پاتې نه شو د (۱۱۰۰ هـ) کال د ربيع الثاني مياشتې په (۲۸ مه) نېټه
د جمعي په ورځ هملته په حق ورسېد.

انا لله وانا اليه راجعون ه

(۳۶ م ۳۱)

د نوموړي قبر اوس په سرای اکوړه خټک کې دی.

د خوشحال خان خټک فرهنگي اړخ ته يوه لنډه کتنه

نه به زما غوندي بل ننګيالی راشي
 نه به زما غوندي بل جنګيالی راشي
 خټک لا پرېږده په درست افغان کې
 عجب که هسې فرهنگيالی راشي
 (۱۰ م ۱۷۰)

د خوشحال خان خټک د پورته څلوريزې په پام کې نيولو سره دده د ژوند درې عمده خواوې ترسترگو کېږي: ننگ، جنګ او فرهنگ. د ننگ او جنګ خواوې يې ډېرې په بوللو پورې اړه لري او د فرهنگ برخه يې بيا په غزلو څلوريزو او قطعو کې تر ډېره حده ترسترگو کېږي. د فرهنگ معنی ده ادب، تربيت، علم، معرفت، دودونه، د يوقوم د هنرونو مجموعه او يا هغه کتاب چې د يوې يا څو ژبو د لغاتو شرحه پکې راغلي وي. (۸ م ۷۲۹)

خوشحال خان خټک د ژوند داسې خوا نه ده پرېښې چې په هغې يې په نثريا نظم څه ليکلي نه وي. خوشحال خټک د خپل فکر ملغلرې د ليک په دوو بڼو (نثر او نظم) تر موزر ارسولي دي. لومړی يې هغه اثار چې په نظم کې يې ليکلي د موضوع د اوږدوالي د مخنيوي لپاره يې يوازې نومونه راوړم او بيا به يې د نثر د برخې د اثارو د نوم يادونه بسنه وکړم.

الف - د خوشحال خټک د منظومو اثارو نومونه:

I- تخليقي منظوم اثار:

- (۱) کلیات (۲) فراقنامه (۳) پښتو منظومه بازنامه (۴) سواتنامه (۵) فضل نامه
- (۶) فالنامه (۷) طبنامه. (۱۰ م ۱۷۷-۲۰۳)

II- منظومې ژباړې:

(۱) نام حق (۲) اخلاقنامه.

ب - منشور اثار:

(۱) بياض (۲) دستار نامه (۳) ساعتنامه.

د - خوشحال ختک هغه اثار چي يوازي نومونه يې خرگند دي:

(۱) هدايه (۲) رياض الحقيقت (۳) فرخنامه (۴) عنايه (۵) آيينه (۶) رساله مناظره

(۷) كفايه (۸) تفسير سورة يوسف.

ه - زنجيرى:

(۱۰ م ۱۷۷-۲۰۳)

د خوشحال خان خټک شعر

د خوشحال خټک د شاعری، دیگ دده د عمر په شل کلنۍ کې پر نغري ایښودل شوی او د خپل عمر په شپېته کلنۍ کې یې د پوځوالي د عوه کړې ده، دده نظر د خپل شعر په اړه همدای چې پوره څلویښت کاله دده د شعر ویلو او لیکلو ریاضت کړی دی. دا چې د انسان عمر څلویښت کلنۍ ته ورسېږي نو بیایې عقل پوخ شي، حضرت محمد (ص) هم په څلویښت کلنۍ کې پیغمبر شه، همدارنگه په دنیایې قانون کې هم هغه څوک چې څلویښت کاله عمر ونه لري د ولسمشرۍ د کاندیدیدو او انتخابېدو حق نه لري. ده هم د خپل شعر د پوځوالي د عوه تر څلویښت کاله شاعری وروسته کړې ده. دی وایي:

په شل کاله کې دیگ زما د شعر په اور بار شه
 په دا دور مې پوخ کړ چې شپېته کاله مې تللي
 (۳۶ م ۶۲۳)

خوشحال خان خټک خپل ټول کارونه د خاصو غرضونو له مخې کړي دي داسې نه ده چې هر حرکت ده بې فکره او د وخت د ضیاع لپاره کړی وي، دی وایي:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
 د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
 په پارسی ژبه مې هم ژبه گویا ده
 په پښتو ژبه مې خلک بهر مند کړ
 په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
 په معنی مې د شېراز او د خجند کړ
 (۳۶ م ۵۳۳-۵۳۵)

سره له دې چې دا هر څه خوشحال خان د پښتنو لپاره قصدي کړي، خو بیا هم د الله (ج) ورکړه یې بولي او وایي چې دا د الله رضا وه، چې پښتانه دې په شعراو شاعری پوه شي نو ځکه یې زه په شاعری گویا کړم.

مگرزه يې چې گویا په شاعری کړم
پښتانه يې پوهول ایزد تعال
(۳۶ م ۵۴۱)

خوشحال خان خټک په نظم کې د هغه وخت د مشترکو نظمونو ټولې جولې
په پښتو کې وکارولې او نورو ته يې هم همدا سپارښتنه کوله، چې پښتو ژبه دې په
علمي، ادبي او تاریخي لحاظ مخکې لاړه شي او تردې حده پرې مین دی.

فارسي شعر مې هم زده سلیقه لرم د واره
پښتو شعر مې خوښ شو هر څوک خپل گڼي بناغلي
(۳۵ م ۴۶۸)

همدارنگه د محتوی له مخې ځینې څېړونکي په دې نظر دي، چې د ژوند
داسې خوا به نه وي چې خوشحال خان خټک له هغه وخت سره څه پرې لیکلي نه وي.
د فنونو له مخې خوشحال پخپل کلام کې د فصاحت، بلاغت، بدیع، تشبیه
، استعارې، کنایې، مرسل مجاز او نورو شعري ښکلاوو خیال ساتلی دی، لکه
څنگه چې دی وايي:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم گنج دی
پکې هر رنگه گلونه هر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

له دې بیت څخه دا څرگندېږي، چې ده د ژوند په هره خوا د خپل فکر نیلی
ځغلولی دی. اوس به دده د شعریو څو بېلگې راوړو چې لږه اندازه دده د شعر له
محتوی او دریغ سره بلد شو:

ټولنيز مسایل

دلته هر بیت په څرگند ډول یوه ټولنیزه مسئله راپېژني ، چې خوشحال خان په
ډېر جرات سره راوړې ده :

نشته بانگ د موزن په درست تیراه
مگر واورې بانگ د چرگ په سحرگاه
مـــــوحد د تصوف درسالو دي
مسئله د شرعیت گڼي گناه
(۲۹۸ م ۳۴)

هر چې ستا د زړه رضا واره هغه کړه
خو چې زړه د چا بد پري هغه مه کړه
(۳۰۲ م ۳۴)

کتابـــــونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل يې فرق تر محکې تر اسمان وي
(۳۵۷ م ۳۴)

مدد د طالع بویه چې هنر سره همراه وي
هنر به سود ونه کا د طالع که درته شاه شي
(۳۸۷ م ۳۴)

مړ هغه چې نه يې نوم نه يې نښان شته
تل تر تله پـــــه ژوندون پایي بناغلي
(۳۹۰ م ۳۴)

کوم ملک دی له ما پاتې چې مې پل نه دی پرې ایښی
هر ځای به ورته یاد کړم که څوک شته سیاحت کړوني
(۴۰۸ م ۳۴)

گوره بیا دې څه په زړه کوم مې گناه دی
چې لیدو لـــــره دې درشم ځان اوده کړې
(۴۴۲ م ۳۴)

څوک د حج څوک د تلقین څوک د مکتب شول

یو خوشحال په وارو خلکو کې لوند دی
(۳۳۸ م ۳۴)

ییا کشتي له زور ورو سره مه کړه
یا د دوی غوندي پیدا کړه مړوندونه
(۲۴۶ م ۳۴)

مینه او عشق

په درست جهان به نه وي یو زما غوندي رسوا بل
ورخم توره و کنبلی چې مین و اورم په تابل
(۱۰۸ م ۳۴)

یاره ته چې جدایی جدایی وایی!
زه خوشحال ددی خبرې توان لرم؟
(۱۳۰ م ۳۴)

زړه مې خدای مین کوي په بنایسته وو
هسې نه چې زه پخپله زړه مایل کړم
(۱۳۲ م ۳۴)

چې دا هسې په پالنگ راغله نو خیزه
الوداع ده د خوشحال ختک پر هیزه
(۲۱۹ م ۳۴)

د مجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنوت ته زینه ایښې د صورت ده
(۲۷۷ م ۳۴)

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډبرې پیدایی ناپدید شو
(۱۸۵ م ۳۴)

د خپل یار په مخ اوس نه دی مین شوی
د خوشحال په زړه کې دا مینه ځایی ده

(۲۸۲ م ۳۴)

چرته بی ای عشقه چپ و ربوز بی راته مات کړې
بیا گوره چپ عقل په تـــــــدبیر راغلی دی

(۳۴۶ م ۳۴)

عقله ته له عشقه لري لري گرځه
مخالفت چپ سره ورشي فساد شي

(۴۱۸ م ۳۴)

محبوب ته ستغه ویل

خو به ستا د دې غمونو زغمل تل کړم
د یارانو کمی نشته یار به بل کړم

(۱۲۶ م ۳۴)

که ته خوله و ماته نه را کړې ملکی
بلي هم راته نیولې ده خولگی

(۴۹۲ م ۳۴)

که زه نه وای تا به ځان لره بلل څوک
په پالنگ به دې دا هسې درختل څوک

(۷۰ م ۳۵)

چپ دا هسې بی نیازی کوی دا بنه کړې
زه به نور یاران پیدا کړم ته به څه کړې

(۳۸۹ م ۳۲)

مرگ لره بی واره د ډیــــــــــــلی لښکري راغلي
ته لا د خوشحال په مرگ ځان روغ نه گنې ننگ کړې

(۳۲۹ م ۳۵)

د شیخ (زاهد) او عارف توپیر

زاهدان شیخان و هر لوري ته ډېر دي

د خوشحال خټک په کار دي عارفان

(۱۵۵ م ۳۴)

په تېره الماس د پاسه قدم ايښی

يوه څه باريکه لار د شريعت ده

(۲۷۷ م ۳۴)

زاهدان چې لمونځ روژه کا جنت غواړي

ما خوشحال د مزدوريه طاعت نه زده

(۲۹۷ م ۳۴)

د يارانو ياد

ښه خواږه ياران چې ما خوشحال ليدل په سترگو

اوس يې په ژړا ژړا مزار لـــــــره وروم

(۱۳۷ م ۳۴)

ايمل خان دريا خان دواړه په ښه رنگ تېر شول په ننگ کې

د دواړو په فـــــــراق کې زمــــــا تل آه و ماتم دی

(۳۱۶ م ۳۴)

ايمل خان دريا خان دواړه خوردين تېر شول

اوس خو پاتو و مغول ته يو خوشحال دی

(۳۴۸ م ۳۴)

اوس په خپلو زړو خونښ اوسه خوشحاله

ددې دور ځـــــــواني مه کړه نا په کاري

(۴۳۵ م ۳۴)

بهرام او خوشحال

دا هم ځای د تعجب د حيراني دی

چې لښکري په خوشحال کا بهرام خان

(۱۶۱ م ۳۴)

له خوشحالہ يې بهرام غوندي پيدا كړ
دم واهه نشي څوك څه وايي يزدان ته
(۲۰۱ م ۳۴)

ستا هنر د سرداري څه زده بهرامه
سرداري دې په خپل دور كړه بدنامه
هم تمامې خپل خانې لره بلا شوې
هم خپل ځان لره بلا شوې بد فرجامه
(۲۳۷ م ۳۴)

د وخت له خلكو گيله

د خوشحال قدر كه اوس په هيچا نشته
پس له مرگه به يې ياد كا ډ پر عالم
(۱۲۳ م ۳۴)

كه توفيق د اتفاق پښتانه مومي
زور خوشحال به دوباره شي په دا ځوان
(۱۵۴ م ۳۴)

چې پخپله افغاني ژبه نادان دی
په تركي خبرې څه وايي افغان ته
(۲۰۱ م ۳۴)

د وروستي سپرلي نرگس دی
د خوشحال قدر لری
(۴۹۳ م ۳۲)

له خپله قومه گيله

په زرگونه راته لاف كړ اوس يو نشته
اشنايي له هر چا بڼه ده بې خټكه
مروت ياري ترې مه غواړه خوشحال!
هر سړی چې اوبه وڅښي له اټكه

(۲۳۰ م ۳۴)

تفخـص که خوک د خوړو زړو نو کاندې
د خپل قوم له لاسه ورک خوشحال خټک دی

(۳۲۳ م ۳۴)

زړښت یادول

وخت د ځوانۍ تېر شو اوس پیري راغله خوشحاله
نور کارونه پرېږده خو د گور کوه سامان

(۱۶۴ م ۳۴)

اوس پیري راغله خوشحاله

د ځوانیې چارې پرېږده

(۳۰۱ م ۳۴)

د سترگو په جوهر و مې په سي کې رانېکاره شوه
په مېنکو په گـوهر و مې په کال راغله پیري

(۳۸۰ م ۳۴)

له (سي) څخه مقصد (۷۰) کلني او له (کال) څخه مقصد د (۵۱) کلني عمر
دی ، د سترگو له جوهر و څخه مراد نظر دی او له مېنکو څخه مقصد وینسته او له
گوهر و څخه مقصد غاښونه دي .

یعنې په (۷۰) کلني کې مې نظر خراب شه او په (۵۱) کلني کې مې وینسته په
سپینېدو او غاښونه په وتو شوو .

ځواني لاره خوشحاله راوړه زر که عاشقي کړې
یا زردې یا ځواني چې ورته زيردي نښايسته

(۲۷۲ م ۳۴)

بدیع ، تشبیه او شعر

د صنعت زيور په خو رنگه پر بوځي
د تشبېه چندن ، چووه باندي طراز
(۸۰ م ۳۴)

بې استاده شاعري بې لارې تله دي
يا وه گوی گرځي په لوړو په ژورو
(۱۷۹ م ۳۴)

په يرغ په مصلحت نه ده خـانـي ده
د خوشحال چې سرې کار شو له اشعارو
(۲۱۰ م ۳۴)

خدايه چا و ته يې کښم څوک به پرې پوه شي
ما ويلی هر يو بيت دی د فـتـرونه
(۲۴۷ م ۳۴)

د هغه شاعر مخ تور شه چې په طمع
و هرور و هر دربار و ته ولاړ وي
(۳۸۵ م ۳۴)

رنگ زما د شعر هېڅ سره ساز نه شي
لکه سپی راپسې گرځي په دنبال
(۳۶ م ۳۷ مخ)

چې معنی ورسره نه وي ويل سپور وي
خداي به نه کا د خوشحال خبره سپوره
(۲۱۰ م ۳۴)

د خپل کار ستايل او په اړه يې وړاندوينه
ستا به نوم په جهان پاتې شي خوشحاله
يـوـه لويه مشغولا ده ستا د کار
(۷۱ م ۳۴)

هر احوال ورته بنکاره دی د وگړي
د خوشحال خټک په پوهه کره شاباس
(۹۰ م ۳۴)

هـمـپـشه به پرې نارې وي د بلبلو

دا چې ساز کړنن خوشحال په ويل باغ
(۹۶ م ۳۴)

هر غزل مې پر بياض باندي وگوره
زه خوشحال خټک د زړه په وينو کښل کړم
(۱۲۷ م ۳۴)

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابو
(۱۹۲ م ۳۴)

دا غزل چې خوشحال ووي
خوک به ووايي تر دا ښه
(۲۸۶ م ۳۴)

هر شاعر څخه تازه مضمون د خان دی
د ښه ليندي صدقه خوري د ښکار شاري
(۳۸۴ م ۳۴)

زه خوشحال پښتون چې په پښتو په پارسي طاق يم
لامې په پښتو ژبه کې ژبه در غلپري
(۴۱۳ م ۳۴)

د روغ ژن يم که دا شعر
د ميرزا په درست کتاب شته
(۲۹۴ م ۳۴)

خوشحال خان خټک د ځينو پوهانو په ليک کې
خوشحال خان خټک وايي:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرگه به يې ياد کا ډپر عالم
(۱۲۳ م ۳۴)

خوشحال خان خټک د خپلو اثارو په لیدو دا وړاندوینه کړې وه، چې په ننني عصر کې کټ مټ یو حقیقت ګرځېدلی دی، دا چې وايي ((د پښتنو په ژوند یو کې ښه نشته او په مړو کې یې بد) هم د کاني کرښه ده. د خوشحال خان خټک هم په ژوند همدا حال و، خو د هغه وخت پښتانه په دې څه پوهېدل چې دده اثار او کړنې به پښتو ژبې او پښتنو ته تلپاتې ژوند وروښيي.

د خوشحال خان خټک د اثارو په راڅرګندېدو سره په پښتو ادب کې یو مثبت او ښتون رامنځته شو، ده په پښتو نظم او نثر کې د خپل فکر نیلی خورا ښه وځغلا وه آن چې پښتو ژبې ته یې نړیواله پېژندګلوي وروبخښله، ده د نړۍ له پیاوړو او مشهورو لیکوالو څخه په خپل وخت کې ځان مخکې کړ او ټول یې ګوته پر غاښ کړل، دلته زه ددې خبرې د تایید لپاره د څو مشهورو کره کتونکو نظریې راوړم:

جارج مارګنستېرن لیکي:

((د نیمې پېړۍ نه را ایسې زه د خوشحال خټک شعر لولم. په دې نیمه پېړۍ کې پرلپسې ترې خوند اخلم او قدر یې کوم، خوشحال حق لري، چې ځان د پښتو ژبې فردوسي او سعدي بولي.)) (۷م ل)

نيکولای دوریانکوف لیکي:

((د خوشحال خان خټک نوم چې د پښتو په ادب کې یو نامتو کلاسیک شاعر و او په هغه پېړۍ کې د افغانانو د آزادي لپاره د مجادلې یو پیاوړی لار ښوونکی هم و د پښتون ملت د تاریخ په کتاب کې تل تر تله تازه او افتخاري صفحه ده. د هر ملت په تاریخ کې داسې غټ اشخاص وي، چې یوه لویه پېړۍ د هغو په نامه یادېږي، ددې لپاره پوره اساس شته دی، چې د پښتنو او افغانستان په تاریخ کې د خوشحال خان خټک پېړۍ هم وېلو.)) (۷م ۱۷۲)

مېرمن معصومه عصمتي یې د فارسي کلام په اړه لیکي:

((از بهترین قسمت اشعار خوشحال خان چه در دیوان و چه در اثار منظوم و منثور دیگرش سخنانیست که این سخنور چیره دست دربارهٔ طبقه نسوان و زنان

سروده و طبقات این جنس را نیک شناخته و با اشعار نغز و لطیف مزایای ایشان را تصویر و توضیح کرده است. (((۷ م ۱۲۰)
بناغلی قیام الدین خادم لیکي:

((په یو ځای زما له نظره تېر شول ، چې صدر خان وایي: (ماته بابا وویل:
[پښتو کې مونږ پر اثار و لیکل ، مگر د پښتو قصې او د عاشقانو احوال نه دي
لیکل شوي او دا خوا تشه پاتې ده ، په دې پلو باید پام وشي !] تر دې وروسته ما د
[دلی او شهی] په قیصه لیکلو پېل وکړ .) ما چې دغه جملې ولوستې نو حیران شوم
د قومیت او ملیت دومره لوی او عمیق مثال ته.)) (۷ م ۷۰)

صدیق الله رښتین لیکي:

((خوشحال هېڅ ډول مضمون پرې نه بنود ، حقیقت یې له مجاز سره ونښلاوه
، عشقي ، بزمي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، ملي ، فلسفي ، تصوفي ، رزمي ،
حماسي ، فکاحي او نور هر راز مطالب یې د شعر په جامه کې ونغښتل ، د هر چا د
ذوق لپاره یې د خپل شعر باغ و بن له رنگا رنگ گلونو څخه ډک کړ.)) (۷ م ۶)

گل باچا الفت ليکي:

((په دې اخره زمانه کې چې شعر او شاعر د ځمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوانه زيات کړ ، نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره يې رابطه ډېره ټينگه شوه .
زما په عقیده دغه کار په پښتو شاعري کې خوشحال خان خټک اغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی .)) (۷م ۱۶)

گوي ا اعتماد يې د فارسي شعر په اړه وايي:

((سبک و اسلوب وی در غزل همان عصاره و چکیده سبک های پشین است در اشعار دری او چیزی تازه و نوی که در خور ذکر باشد موجود نیست با این همه آنچه شعر دوستان کهن در شعر او می پسندند شیرینی و روانی بیان اوست ، موسیقي لطیف ، خوش آهنگ اوست که در ساده گی الفاظ و زیبایی معانی کلام او را امتیاز خاص بخشیده است و سخن او را مثل یک پارچه حریر نرم و لطیف کرده است... پارچه حریر که در کار گاه دل و جان شاعر بافته شده و زبان ساده او بران نقش و طراز پرنده شوشتری بسته است .)) (۷م ۲۷)

محمد نواز طایري يې د محتوا ، جولي او د کلام دنورو مزایا و په اړه ليکي:

((د خان د شعر موضوعات حمد او مناقب ، مناجات او تصوف هم وو او د قومي او وطني شاعري اخلاقياتو نه علاوه د علمي او روحاني ژوند ټول اقداري يې هم احاطه کول. هغه که يو پلود عالي افکارو او زور داري ژبې خاوند و ، نو بل پلو يې په کلام کې هغه ټول شعري محاسن هم موجود وو ، چې فارسي وانو به پرې خپله ژبه کې د سخنورۍ داد اخیستو. هر قسم تشبېهات ، استعارې ، تجنیسات ، ايهامونه او نور صنایع بدایع د خان علیین مکان د کلام خصایص وو .
غزل ، رباعي ، قصیده ، قطعه ، نظم ، ترجیح بند ، ترکیب بند ، مخمس ، مسدس ، معشر ، مثنوي غرض دا چې د عروضي شاعري داسې يو صنف نه وو ، چې خان پکې طبع آزمایي نه وه کړې .)) (۱۳م ۲۹۰)

اقبال نسیم خټک لیکي:

((حقه خبره داده چې خوشحال د جذبې او تخییل د امتزاج په برکت د شعر فن هغه اعلیٰ معیار ته رسولی دی ، چې د راتلونکو لپاره نمونه ګرځېدلې ده. خوشحال د فن د جمالیاتي اړخ او مقصدیت دواړو خیال ساتلی دی ، د خوشحال د فن اعجاز د حقیقت او مجاز په پیوند کولو یا د (حرف حق) په (شوخی رندانه) سره په بیا نولو کې دی.)) (۲۹ م ۴۹۵)

راج ولي شاه خټک د خوشحال خان خټک د هدف په اړه لیکي:

((د خوشحال بابا په مکتب کې د علم و فن د هنرونو د محصول د تحریک تقاضې داسې وې ، چې په هر رنگ علم پښتو ژبې ته راوستی شي. د هر مضمون تابیا دې په پښتو ژبه هم اوشي چې په پښتو کې نشته ، هر فلسفه او هر فکر دې په پښتو کې بلد کړی شي ، چې پښتو ژبه یوه علمي او د عالم قام ژبه وګرځي.)) (۳۱ م ۴۹۵)

علامه اقبال د خوشحال خان خټک په اړه خپل منظوم تقریظ لیکي:

خوش سرود آن شاعر افغان شناس
آنکه بیند باز گوید بی هراس
آن حکیم ملت افغانیا
آن طیب علت افغانیا
راز قومی دید و بیبا کانه گفت
حرفه حق باشوخي رندانه گفت:
((اشریابد اگر افغان حر
بابراق و سازو با امبان در
همت دونش از ان امبال در
می شود خوشنود بازنگ شتر))
(۷ م ۶۶)

حمزه شینواری یې په یو بیت کې وايي:

په ننگ د پښتانه له سره تېر خوشحال خټک
په پنجه د اجل کې و شمشېر خوشحال خټک
(۷ م ۲۹۹)

د خوشحال خان خټک د شخصیت ، شعر ، سیاست او نورو خواوو په اړه ډېر څه لیکل کېدای شي ، خو دلته د موضوع د لنډون لپاره په همدې بسنه کوم.

بیان

د بیان لغوي معناوي په مختلفو کتابونو کې څرگندوالی ، واضح کول ، پیدا کېدل ، راوړل شوي دي او اصطلاحي تعریفونه یې هم د بیان په اړه په بېلابېلو کتابونو کې د محتوی له مخې یو ډول دی.

سید احمد هاشمي لیکي: ((بیان هغه اصول او قواعد راپېژني ، چې یوه واحد معنی په مختلفو لارو څرگنده کړو)) (۹ م م ۲۵۲ او ۲۵۴)

سیروس شمیسا لیکي: ((بیان ایراد معنای واحد به طرق مختلف است ، مشروط بر این که اختلاف آن طرق (شیوه های مختلف گفتار) مبنی بر تخییل باشد ، یعنی لغات و عبارات به لحاظ خیال انگیزی نسبت به هم متفاوت باشد. (وضوح و خفا داشته باشد.) مثلاً به جای (صورت او زیبا است) می توانیم بگوییم (چهره او مثل ماه است)) (۲۸ م ۱۳).

نو ویلای شو چې بیان هغه پوهه ده ، چې دهغې پواسطه یو څوک یوه معنی په مختلفو ډولونو ټولني ته وړاندې کولی شي ، چې بې له کومې غوتې او پیچلتیا لوستونکي یا اوریدونکي ته په زړه پورې شي او د معنی په بڼه را څرگندونه کې موثر تمام شي.

که موږ د یو چا زپورتیا په گوته کو نو ویلای شو:

احمد د زمري غوندي زپور دی.

احمد زمري غوندي دی.

احمد زمري دی.

زمري دی.

پورته څلور واړه جملې یوه معنی را په گوته کوي او هغه د احمد زپورتیا ده ، لومړی درې جملې د تشبېه درې ډوله ادنی ، منځنۍ او اعلی درجې راپېژني او څلورمه جمله د استعارې په بڼه راغلې ده ، چې یوه تریبې په زړه پورې ده. یا موږ د یو چا د سخاوت څرگندونه کوو نو وایو (لاس یې سوری دی) چې داله سخاوت څخه کنایه ده یعنې په لاس کې یې څه نه ټینګېږي ، هر څه چې لاس ته ورشي په خلکو یې وېشي.

د بیان موضوع

د بیان د علم موضوع د یوې معنی بڼه وضاحت دی، چې دا کار په درې لارو (تشبیه، مجاز او کنایه) سره کوي. ډېر ځله داسې معناوې چې څرگنده بڼه نلري شاعر یې د بیان پواسطه د تشبیه، مجاز یا کنایې له لارې د محسوساتو خواته رالېږدوي یعنې له یوه محسوس څیز سره یې ورته کوي، چې زموږ په ذهن کې د یوې تابلو یا د انگریزی په اصطلاح د (Image) په ډول را مجسم شي.

په هر لور چې غورځوي سړی هوی ده

د هوی فرس و هر لوري ته زین دی

(۲۴م ۲۱۵)

شاعر غواړي چې هوی یا نفساني غوښتنې موږ ته راوپېژني او له هغو څخه د ځان ساتنې لوست راکړي نو (هوی) یې له فرس (اس) سره تشبیه کړې ده، چې په هر لور د تلو تابیالري. دا جمله (د هوی فرس و هر لوري ته زین دی) داسې تابلو یا Image دی چې انځورگر که هر څومره خواري وکړي بیا یې هم له بیان څخه عاجز دی، یوازې شاعر دی، چې دا کار تر سره کولای شي. دا او دې ته ورته ډېرې معناوې په بڼه ډول خلکو ته وړاندې کول د بیان موضوع کېدای شي او ډېری هغه کتابونه، چې د بیان په اړه لیکل شوي همدا خبره کوي چې د بیان د علم موضوع یوه خبره په څو بڼو په بېلابېلو ډولونو ویل دي.

د بیان د علم گټې

د بیان په علم کې موږ له دې خبرې سره اشنا کېږو، چې یوه معنی څنگه کولای شو لوستونکو یا اورېدونکو ته په مختلفو طریقو چې یوه یې تر بلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. یوه کلمه ایکی یوازې یوه حقیقي معنا لري، چې نورې ټولې معناوې یې مجازي دي، په همدې مجازي معناو پوهېدنه د بیان د علم له لومړیو گټو څخه ده.

سیروس شمیسا لیکي: ((هر علم معیار و محک و روش و آیین و به اصطلاح متدولوژی (روش شناسی) خاصی دارد که آن علم را بدان وسیله می‌سنجند و بررسی می‌کنند... زبان را با دستور زبان ارزیابی می‌کنند. اما محک و متدولوژی قسمت اعظمی از ادبیات تا حد بسیاری علم بیان است... پس میتوان گفت علم بیان دستور زبان ادبیات است.)) (۲۸ م ۱۶ او ۱۷)

مورد کولای شود بیان د علم پواسطه د پرا دبی اثار و سنجوو ، دنوي والي او مبتدلوالي اندازه یې معلومه کړو او ټولو ادبي مسائلو ته په پوره پاملرنې ځواب ووايو. ځکه چې ادبي ژبه ټوله انځوريزه ژبه ده.

د بیان درې گونې څانگې

د بیان د علم بحث تشبیه ، مجاز او کنایه ده نو همدایې درې گونې څانگې دي ، چې دلته به لږه لږه رڼا پرې واچوو او تشبیه به په خپل ځای چې ددې څپرني اصلي موضوع ده وڅیړو . ځینې لیکوال د بیان موضوعگانې څلور ښيي چې په حقیقت کې د مجاز ډولونه (استعار او مرسل مجاز) په دوو حسابوي . زما په نظر که اوس سمبولونه هم ورگډ کړو نو په یو روایت د بیان څانگې په څلورو او په بل روایت په پنځو وېشل کېږي چې عبارت دي له تشبیه ، استعاره ، مرسل مجاز ، سمبول او کنایه ، خو دا چې سمبول هم د مجاز پرمختللي بڼه ده استعاره او مرسل مجاز هم په مجاز کې جمع کېږي نو په همدې درې موضوعگانو (تشبیه ، مجاز او کنایه) یې وېشل غوره دي .

ددې په اړه پوره بحث په راتلونکو مخونو کې شوی دی ، چې دلته یې را وړل تکرار او نا اړین بولم .

مجاز: مخکې تردې چې مجاز وپېژنو ښه به وي ، چې په حقیقت یو څه ځان پوه کړو .
د هرې څانگې معنی لپاره یوه کلمه ټاکل شوې وي ، چې کله هم هغه کلمه وویل شي همغه معنی چې دا کلمه ورته ټاکل شوې ده ، بې له قرینې او واسطې ذهن ته راشي .

که چرته یو کلمه په همدې ډول دهغې معنی لپاره وکارول شي ، چې ورته جوړه شوې او ټاکل شوې ده (حقیقت) وایي یعنې همدایې (حقیقي) معنی ده او که

بې له دې څخه په هره معنی کې ، چې دا کلمه ورته نه وي جوړه شوي د څه مشابهت یا علاقې له مخې و کارول شي مجاز بلل کېږي.

که څوک ووايي چې : (گیدر راغی .) که چرته همغه ځناور مراد وي چې دا کلمه ورته جوړه او ټاکل شوې ، دا ډول کارونه (حقيقي) ده او که چرته د کوم (بې زړه کس لپاره) کارول شوې وي نو (مجاز) بلل کېږي.

مجاز په لغوي معنا او عبدالقيوم قويم په خپل اثر (فنون ادبي) کې د متجاوز په معنی راوړی دی او د شمس قيس رازي په قول ليکي: ((مجاز هغه دی چې له حقيقت څخه تېر شي او کلمه په بله معنی کې وکاروي)). (٢٦ م ٧٠)

د مجاز لغوي معنی نورو ليکوالو د تېریدلو په مفهوم راوړې ده او په اصطلاح کې هغه ده چې یوه کلمه د څه مناسبت او اړیکې له مخې په دویمه معنی کې ، چې دا کلمه ورته جوړه شوې او ټاکل شوې نه ده ، و کارول شي.

مجاز د علاقې له مخې په دوه ډوله دی . که چرته د حقيقي او مجازي معنی ترمنځ یې علاقه تشبیه وه بیا مستعار مجاز یا استعاره ورته وایي او که چرته علاقه یې کوم بل شی و مرسل مجاز ورته وایي.

که یوازې یوه کلمه د خپلې حقيقي معنی پر ځای په بله مجازي معنی کې کارول شوې وي (مفرد) مجاز ورته وایي. لکه (زمری) چې یو زړور کس ته و کارول شي او که چرته د یو ترکیب په بڼه څو کلمې وي بیا ورته مرکب مجاز وایي ، لکه: (څه وړاندې وروسته کېږي) (١٥ م ٧٩)

دلته دا ترکیب د تردد او هغې ذهني پرېشانی او پرېکړې نه کولو لپاره و کارول شو ، چې د قدم له مخکې اخستو او وروسته کېدو څخه ذهن ته لېږدي ، چې مرکب مجاز بلل کېږي.

مجاز د کارونې له مخې پخوانیو ليکوالو په لاندې څلور ډولونو وېشلی دی:

(١) لغوي مجاز. (٢) شرعي مجاز (٣) خاص عرفي مجاز (٤) عام عرفي مجاز. (١٥ م ٨٠)

کنایه: کنایه په لغت کې پټولو او بدلولو ته وایي ، چې د تصریح او ډاگیز خلاف دی او په اصطلاح کې هغه کلمه ده چې پر حقيقي معنی سربېره بله معنی هم ترې اخېستل کېږي. (٢٠ م ١٥٤)

که شوک و وایي چې (د فلاني لاسونه اوږده دي) له دې جملې څخه دواړه معناوې حقيقي (چې کېدای شي په رښتيا يې لاسونه اوږده وي) او دويمه معنی (د ځواک زياتوالی) چې کنایه ده مراد شي.

د کنایې بحث هم اوږد دی او دلته اصلي موضوع هم نه ده نو ځکه نور بحث پرې نه کوم.

په تشبېه، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپير

په تشبېه کې هغه کلمه چې د (مشبه به) په ډول راځي، په خپله حقيقي معنی کې کارول کېږي، خو د کلمې په دغه حقيقي معنی کې ځينې صفتونه دي، چې له مشبه سره اړخ لگوي. نو د همغو لپاره يې کارونه سمه او ټيک وي.

په مجاز کې يو کلمه يا ترکيب د (مشبه به) په ډول راوړل کېږي، خو خپله حقيقي معنی ځنې نه مرادېږي، بلکې د يوې بلې مجازي معنی لپاره د څه مناسبت له مخې راوړل کېږي، چې کله قرينې يا بلې علاقې ته اړه لري.

په کنایه کې يوه کلمه يا ترکيب په داسې ډول راوړل کېږي، چې خپله حقيقي معنی يې هم مراد کېدای شي او د کومې معنی لپاره چې کنایه شوې هغه هم ترينه مرادېږي او قرينې ته اړه نه لري.

ايا سمبول د بيان څانگه ده؟

کله چې د وخت جابر ته خبره په څرگند ډول نشي کېدای نو شاعر او ليکوال اړ وي چې خپل پيغام ټولني ته په يوه داسې انداز وړاندې کړي، چې د وخت چارواکي يې له امله ده ته څه ونشي ويلای، همدې لامل په ادبياتو کې ځانگړي اثار هم رامنځته کړي دي، د هومر اثار په حقيقت کې د يوه جابر نظام په وړاندې بغاوت دی او ټولني ته دا پيغام ورکوي، چې ځانونه بيدار کړي او په يوه لاس په تښتول شوي هلن پسې (چې د منيلاس بڼه ده او پاریس نوم یې د تېرې بڼار ته تښتوي) وگرځي مبارزه وکړي خو يې لاس ته راوړي.

د (کليله و د منه) هم د موخې له مخې همدې ته ورته کېسې دي، چې دوي گيدړې يې په خپل منځ کې کوي. دهرې کېسې پيغام يې له يو جابر نظام څخه د

خلاصون فکر دی. په دې کيسو کې ځناورد سمبولونو په بڼه لوبېږي او د يو وحشي نظام څرگندونه کوي.

دغو سمبولونو په معاصر ادب کې يو نوی رنگ واخيست او ځينې کلمې او ترکيبونه په ځانگړې ډول (کلمې) د سمبول په بڼه په ادب کې وکارول شوي. همدا او چې په غرب کې يو مکتب د سمبوليزم په نامه منځته راغی.

زموږ په ادب کې دا سمبولونه په دوو ډولونو دي، يو هغه چې د قرار داد او عاموالي په بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول شوي دي، چې په فارسي او پښتو ادب کې مشهور دي، پخپله چې چا کارولي بيا يې معنی هم را په گوته کړې ده او ديو ټاکلي مقصد لپاره و، چې يوازې صوفيان يا پوه خلک پرې پوهېدل لکه:

• وروځي يا ابرو چې د محبوب له خوا د غيبې اشارو او الهام معنی ورکوي.

ورواځي د خوبانو که يې وليدې په سترگو

زربه مشايخ پسې محراب و ممبرمات کا

(۱۱۵م ۲۴)

• پياله، پيمانه يا ساغر د غيبې انوارو لپاره علامت دی:

ماد دهر غم وهلی دی په لته

د پيالې د صراحي له برکته

(۲۳م ۲۵۹)

• جفا د سالک زړه له مشاهدې څخه د بندولو په معنی دی:

که ته سل ځله له ما سره جفا کړې

ستا جفا واره وفاده جفانه ده

(۲۲م ۲۷۱)

• خوله او شونډې، له محبوب سره راز او نیاز او حیات صفت دی:

ستادې خواب الودو سترگو خواب را څخه يووړ

لبودي لذت دمی ناب را خخه یوور (۲۳ م ۱۶۱)

پورتني او په دې ډول ډېر نور علامتونه (سمبولونه) دي، چې په قرار دادي
بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول کېږي.

ددې تر څنگ یو ډول نور سمبولونه دي چې هغو ته شخصي یا ځانگړي
وايي. دا نو د لویو شاعرانو کار دی چې یوه کلمه څنگه د سمبول په بڼه وکاروي.
یوه خبره باید د ټولو په یاد وي، چې لومړی تشبیه ورپسې استعاره او بیا د
سمبول ځای ټاکل کېږي، چې دا یو په بل پسې یو له بله راوتلي برېښي.
په تشبیه کې (مشبه) او (مشبه به) دواړه راوړل کېږي او وجه شبه یې هم یو یا
خو صفتونه وي خو گټه یې مشبه ته نېغ په نېغه ده.

کامل احمد نژاد لیکي: (... در تشبیه لفظ در معنی حقیقی به کار برده می
شود. و اغلب مقصود از آن مبالغه در مدح یا ذم و یا بیان ماهیت و حقیقت چیزی
ناشناخته است با تشبیه آن به چیزی آشنا تر و شناخته تر.) (۱ م ۸۵)

په استعاره کې یا (مشبه) یا (مشبه به) راوړل کېږي، د قرینې له مخې یې
(وجه شبه) چې (وجه جامع) ورته وایي ټاکل کېږي، دلته بیا هم مشبه یا مشبه به
یوه مشخصه معنی ده. ددې لږ پر مختللی شکل بیا سمبول دی، چې په دې کې
مشبه به راوړل کېږي، خو مشبه یې ټاکلی نه وي نه داسې قرینه وجود لري، چې
مشخصه معنی ترې مراد شي او نه داسې مشخصه وجه شبه د مشبه او مشبه به تر
منځ وجود لري، چې ووايو ددې مشبه به، فلانی مشبه دی، بلکې په سمبول کې
مشبه به، په گڼو مشبه وو قیاسېږي او یو ټاکلی مشبه ترې د قرینې یا وجه شبه په
سبب نه مرادېږي، همدا ځای دی، چې داسې کلمو کارولو ته په اوسني ادب کې
سمبول وایي، چې اورېدونکی پکې د خپلې خوښې مشبه وټاکي. غواړم چې د
بېلگې په ډول خو سمبولونه د معاصر ادب د ځینو شاعرانو له شعرونو څخه
راوړم:

غني خان (بلبل او لالا) د سمبول په بڼه کارولي دي.

بلبل په هیڅه مړ شو ډېر یې خوښ وو شاتوتان
لامې سالار نشو اوس یې بدې شي هندوان
(۳۷ م ۱۲۰)

فضل ولي ناگار (زولني او پاوولي) د سمبول په بڼه راوړي:
شـرنـگـ د زولنو او د پاولو په تال کې راوړه
سرکړه خوا خوږي ناگاره ټول زړونه خواشيني دي
(۲۲ م ۴۲)

بشیر احمد پرهـر (د کلي خان) د سمبول په بڼه کارولي دی.
د کلي خان ډم ته ويل چې نغاره ووهه
ما او جانان د لېونو په زنځیرونو تړي
(۶ م ۲۷)

اجمل اند (لېوني) د سمبول په بڼه راوړی دی:
غواړي خو ټوله بس غېږ ورته راوخرخوي
خو بیا یوه خندا شي بس د لېوني لپاره
(۲ م ۵)

تشبیه

تشبیه په لغت کې د یو شان کولو ، یوشی د بل شی غوندې کولو او د ورته والي په معناوو کارېدلې ده. (۸م ۶۷۴۴).

یا تشبیه په لغت کې په یوه معنی کې د دوو خیزونو گډون دی ، چې همدې گډې معنی ته یې وجه شبه وایي. (۲۶م م ۲۰ او ۱۲)

د بیان د علم په اصطلاح ، تشبیه یوشی له بل شی ، یو نوم له بل نوم یا یو حالت له بل حالت سره ورته کولو ته وایي ، په دې شرط چې د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) تر منځ یې یو یا څو مشترک صفتونه موجود وي.

محمد رضا شفیعی کدکني د تشبیه په اړه لیکي: ((علم بیان شیوه ادای موضوع و معنی به اسلوب های مختلف است، و تشبیه بی گمان در راس این اسالیب قرار می گیرد و شاید تشبیه روشن ترین و آشکارترین این مباحث باشد و از همه ، در تمام ادوار ، بیشتر استعمال و کاربرد داشته باشد ، و بی جانیست اگر نویسندگان مانند (مبرد ، ابو هلال عسکری) در باره اهمیت آن سخنهای اغراق آمیز گفته اند از قبیل اینکه: (هیچ ادیبی از ان بی نیاز نیست) یا اینکه: بیشتر کلام عرب تشبیه است.)) (۱۷م م ۴۱)

د تشبیه رکنونه

د تشبیه بنسټیز رکنونه (مشبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبیه نه بشپړېږي. د دې تر څنګ دوه نور رکنونه (د تشبیه توري او وجه شبه) هم لري چې کله په کلام کې څرګند راوړل شوي وي او کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر (فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربېره یو بل رکن (د تشبیه غرض) هم ورزیات کړی چې دی د همدې له امله د تشبیه رکنونه پنځه ګڼي .

((په هره تشبیه کې پنځه خیزونه وي: (مشبه ، مشبه به ، د تشبیه توری ، وجه تشبیه ، د تشبیه غرض) دې پنځه واړو ته د تشبیه ارکان وایي او مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین وایي.)) (۲۵م م ۲۰)

ما چې په دې اړه خومره کتابونه او خپرني ليدلي د ټولو د کار په پايله کې همدا څلور رکنونه (مشبه ، مشبه به ، وجه شبه او د تشبېه توري) په گوته شوي دي او چاهم د تشبېه غرض د رکن په نامه نه دی راوړی.

- ۱- مشبه: هغه څوک ، شی یا حال چې له بل چا ، شي یا حال غوندې بنودل شوی وي.
- ۲- مشبه به: هغه څوک ، شی یا حال چې بل څوک ، شی یا حال له ده سره ورته شوی وي.
- ۳- د تشبېه توري (ادات): هغه کلمې چې د هغوی په شتون د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکې ټینګېږي ، چې په خپل وار به پوره بحث پرې وشي.
- ۴- د تشبېه وجه: هغه گډ صفت یا صفتونه دي ، چې د مشبه او مشبه به تر منځ شتون لري ، په دې برخه به هم په خپل ځای کې یادونه وشي. اوس د بېلګې په بڼه په یوه بیت کې پورته رکنونه په نښه کوو.

یو لوری مې نشته مینې هسې سرهوا کړم
باد غوندې خوشحاله ! په هزار طرفه درومم
(۱۱۵م ۳۴)

- ۱- مشبه: متکلم
- ۲- مشبه به: باد
- ۳- وجه شبه: په هر لور په خپل سر تلل
- ۴- د تشبېه توری: غوندې

د تشبېه توري (ادات)

د تشبېه د تورو په اړه مجاور احمد زيار ليکي:

((هغه وييکي دي چې د دوو يا زياتو څيزونو يا پديدو ورته والي او مشابهت بڼي. لکه: غوندي ، په څپر ، په رنگ ، په شان ، په دود ، په ډول ، په راز)) (۱۲ م ۱۳۰)

صديق الله رښتین يې په اړه ليکي:

((په پښتو کې يو شمېر کلمې شته ، چې د دوو څيزونو يا معناوو د ورته والي (تشبېه) په غرض استعمالېږي ، په لاندې ډول دي: په څپر ، په شان ، په رنگ ، په دود ، داراز ، دا خپل ، دارنگ ، دا ډول ، ته به وايې ، لکه چې ، دغسې ، هغسې ، داسې ، هسې شانتته ، ورته او نور)) (۲۷ م ۲۷۹)

همدارنگه بناغلي عبدالروف بېنوا په خپل اثر ادبي فنونو کې لاندې توري له بېلگو سره راوړي ، خو يوازې د (ورته ، وايي ، ته چې وايې او تابه ويل) تورو بېلگې يې په نظم کې نه دي راوړي: ((د تشبېه توري په درې ډوله دي. توري ، نومونه او فعلونه.

۱- توري: لکه ، غوندي ، دود ، ورته

۲- نومونه: شان ، څپر ، سيال

۳- فعلونه: ته وا ، ته به وايې ، وايې ، ته چې وايې ، تابه ويل.)) (۴ م ۲۳ او ۲۴)

د تشبېه د تورو په اړه پورتنی وېش د سيد احمد هاشمي په دې ليکنه ولاړ

دی: ((د تشبېه توري ځينې نومونه ، ځينې يې فعلونه او ځينې يې حرفونه دي.)) (۹ م ۲۷۸)

په پښتو ادب کې د تشبېه توري خورا ډېر دي چې د ټولو راوړل يې موضوع اوږدوي. دلته به د بېلگې په ډول هغه راوړو ، چې خوشحال خان خټک په خپلو غزلو کې ترې کار اخيستی دی:

۱- لکه:

جدایي زما په زړه کا هسې چارې
لکه بازیې په تارو یا په دراج کا
(۲۴ م ۲)

۲- غوندي:

د بازیو دي موندلی یم غلوه مې
د هلك غوندي رښتیا گنم مذاق ستا
(۲۴ م ۶)

۳- خپر:

آیښې و ته نظر کړه گل به خه کړې
چې خپل مخ د گل په خپر در سره شته
(۲۴ م ۲۶۵)

خوک دی چې د لمر خوبی د ستا د مخ په خپر کا
لمر مثال خراغ دی ستا جمال لکه صباح
(۲۴ م ۴۴)

۴- هسې:

ما توه د خوشحال زړه بیا به ووايي!
چې مې خه لره دا هسې گوهر مات کړ
(۲۴ م ۷۲)

۵- شماره:

چې دا درېي بها هسې تلف کا
د خاویو په شماره دی هغه کس
(۲۴ م ۸۴)

زه چې تل د لپونیو په شماره وم
بیا له کومه په ساعت کې فرزانه شوم
(۲۴ م ۱۵۱)

۶- مثال:

په بهاندو او بو کښېنه ننداره کره
د جهان د تېرېدلو دا مثال بس
(۲۴ م ۸۵)

ښه لیدل یې په مثال آب حیات دی
دا تشنه خاطر به کله پرې سپراب کړم.
(۲۴ م ۱۲۲)

۷- ساری:

چې شاهان ځوانان مې و مړل هاله مرد یم
که د هر یوه مې ساری سل ډمان کړل
(۲۴ م ۱۱۲)

۸- برابر:

که هر څو د بهار گلونه ښه دي په چمن کې
یو گل به په ښایست کې ستا له مخه برابر کړم؟
(۲۴ م ۱۱۹)

۹- دود:

که د پښو خپری یې نه یم باری شکر
چې د گرد په دود یې نښتې په لمن یم
(۲۴ م ۱۲۲)

۱۰- مثل:

جهان یو کتوری شوزه په مثل د میرې یم
حیران پکې جارو زم لاس و پښې پکې وهم
(۲۴ م ۱۲۸)

۱۱- سار:

چې د حضرت ترې ما به ده
چشمه سار دی ستا د شونډو
(۱۷۵ م ۳۴)

۱۲- زه به وایم:

که د سپیو د کودی او به یې مومم
زه به وایم چې په تن آب کوثر خورم
(۱۴۰ م ۳۴)

۱۳- تر:

چې یې زړه تر کانی سخت هغه مې یار دی
بدې بـخـرې! خه زما کانی په کور شو
(۱۸۲ م ۳۴)

۱۴- نظیر:

چې د کنبلی زبیا مخ نظیر دې غوارم
په نور خه مې نظر نشي بې افتابه
(۱۹۳ م ۳۴)

۱۵- رنگه:

د گلونو په موسم کې هغه خوار شول
چې گل رنگه معشوقه یې تر خنگ نه ده
(۲۷۶ م ۳۴)

۱۶- گوندي:

چې بوسې د جفا جویدو د خولې اخلي
گوندي اخلي له باغيانو قلنگونه
(۲۵۴ م ۳۴)

۱۷- وار:

مخ نسرینه مه جینه
سنبل مویه پرې واره
(۲۴ م ۲۱۱)

۱۸- برابري:

ته یې چې له مخ سره نن شپه برابري کړې
شمعي! داد عوه تر سبا یو سه برابره
(۲۴ م ۲۱۷)

۱۹- شان:

په بشر دې رنگارنگه ټکي گوره
په دا شان به بنایسته نه وي لوڅکه
(۲۴ م ۲۲۹)

۲۰- بنکار پري:

که له یاره نه جدا وي دوه درې لوپشتي
و عاشق و ته بنکار پري دوه درې میله
(۲۴ م ۲۳۵)

۲۱- ماوي:

خه خورا بنکاره شوه په ځنبل د سترگو لاره
ماوي د اسمان برېښنا ده نه مې پېژندله
(۲۴ م ۲۳۵)

۲۲- سيال:

چې دې هومره ډېر د ماغ و ته وگورم
بل دې سيال په جهان نشته بې باد شاهه
(۲۴ م ۲۶۶)

۲۳- عین:

د مجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنوته زینه ایښي د صورت ده
(۲۴ م ۲۷۷)

۲۴- ته به وایي:

ته به وایي حبشي شکرې پېرې
هغه خال یې چې د دوو شونډو ترڅنګ دی
(۲۴ م ۲۴۲)

۲۵- مخی:

زه به مخ دیار مخی نه کړم د وارو
که گلونه سراسر دي بنايسته
(۲۴ م ۲۰۰)

۲۶- حساب:

د عاشق د ریښتني نښه داده
چې په عشق کې سر حساب کاندې خڅی
(۲۴ م ۲۴۹)

په گني کې چې صفت د گني نه وي
د ځنگله له خالي نی سره حساب دی
(۲۴ م ۲۵۴)

۲۷- زه وایم:

هر چې ته یې ولیدې په تايي زړه بای نه کړ
زه وایم سړي نه دي هغه به هم د واب وي
(۲۴ م ۴۱۰)

۲۸- سم:

دا گلزار له هېڅ گلزار سره سم نه دی
چې زلفینې په سپین منځ را ته خم خم کړې
(۲۴ م ۴۴۴)

۲۹- سا او خا

چې په زلفو عنبر سا ده هغه ته یې
چې په شونډو شکر خا ده هغه ته یې
(۲۴ م ۴۶۸)

۳۰- اسا:

چې اثر مې د ژړا ورباندې نشي
چې په زړه حجر اسا ده هغه ته یې
(۲۴ م ۴۶۹)

۳۱- گنیم:

په جهان کې که تر مرگه گران څه نشته
زه تر مرگه لا بتر گنیم هجران ستا
(۲۴ م ۳۲)

۳۲- نسه:

دا زما زړگی په خپل زړگوتی نسه
چې دې زړه وي زما زړه هم هسې کسه
(۲۴ م ۲۲۱)

۳۳- گون:

دا گلگون شراب د کومې میخانې دي
چې صوفي یې په جرغه سره مدهوش دی
(۲۴ م ۲۱۸)

۳۴- وش:

بې له ځانه په بل چامې پېرزو نشي
چې کاته د مهوشانو په دیدار کړم
(۳۴ م ۱۳۲)

د جنون برخه مې اوس نه ده ځایي ده
چې مین په هغه بڼکلی پر یوش یم
(۳۴ م ۱۱۶)

د تشبیه وجه

جلال الدین همایي لیکي: ((وجه شبه چنانکه گفتیم صفت مشترک مابین
مشبه و مشبه به است. اما در هر مورد ، آن صفتی است که منظور گوینده باشد و از
این جهت است که در مورد مدح و ستایش یا هجو و نکوهش و همچنین در مورد
سخن جدی یا کلام شوخی و فکاحی وجه شبه مختلف می شود....)) (۱۱ م ۲۲۸)

د مشبه او مشبه به ترمنځ د تړون پو خوالی په وجه شبه پورې تړلی دی ، خو
یوې خبرې ته پام په کار دی چې کله موږ یو څیز له بل څیز سره تشبیه کوو دا
ضروري نه ده ، چې په ټولو صفاتو کې دې یو شان وي بیا خود تشبیه ضرورت نه
پاتې کېږي مثلاً موږ یو انسان له بل انسان سره د بڼې له مخې تشبیه کوو ، دا خو
ټولو ته معلومه ده چې هر انسان د شکل له مخې د بل انسان غوندې وي او همدا
ډول که چرته دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) سره بېل بېل څیز وي نو د دواړو ترمنځ
به یو یا دوه داسې صفتونه راغلي وي ، چې د تشبیه وجه ترې راوځي ، نه هغه ټول
صفتونه چې په یو بل کې دي.

موږ یو څوک له زمري سره تشبیه کوو دلته یوازې د دوی ترمنځ زړورتیا ده ،
یا یې له گیدر سره تشبیه کوو. دلته یوازې مراد بې زړه توب یا کېدای شي
هونبیاړي وي. همدارنگه یو څوک له گل یا چنار سره تشبیه کوو چې مراد به سور
والی یا نازکوالی او لوړولی وي.

موږ ځینې وجه شپې د ذوق په وجه راوړو لکه سترگې له نرگس او یا بانه له
غشو سره.

کله وجه شبه د و و کسو یا دوو خیزونو لپاره په عین وخت کې خپله ضد معنی بندي لکه مور یو تنبل نالایق کس ته د افلاطون خطاب کوو. افلاطون هغه څوک دی چې په علم کې شهرت لري او دلته یو تنبل غبي او نالایق ورسره تشبیه شوی، چې دلته له وجه شبه څخه د هغه مخالفه معنی یعنی جهالت اخیستل کېږي. په هر صورت و جه شبه باید د (مشبه او مشبه به) تر منځ قوي پیوند ولري چې د تشبیه کارول یې سم و برېښي.

د پورتنیو خبرو په بنسټ پخپله وجه شبه ددې علم پوهانو په څو ډوله بیان کړې ده چې دلته یې راوړل اړین بریښي:

۱- تحقیقي وجه شبه: هغه وجه شبه ده چې د ورته والي وجه یې تر څه حده د تشبیه په دواړو خواو کې په حقیقي بڼه شتون ولري. دا چې یو شاعر یو خیز له بل خیز سره تشبیه کړي او همغه وجه شبه یې مور و منو لکه د شونډو یا اننگو تشبیه له سره گل سره چې همدا سوراوې تر څه حده په شونډو او اننگو کې شته دی. (۲۸ م ۴۲) نوموړې وجه شبه ته ځینو حسي وجه شبه هم ویلي ده، بېلگه یې په لاندې بیت کې گورو:

چې شونډو ته دې گورم تر یا قوتو لا تېری کا
چې زلفو ته دې گورم په عنبرو معتبرې
(۳۴ م ۴۶۶)

په پورته بیت کې شونډې له یا قوتو سره په سره والي کې تشبیه شوي او همدارنگه زلفې له عنبرو سره په خوشبویي کې تشبیه شوي دي، چې د دواړو تشبیه گانو په دواړو طرفونو کې د سوراوې او خوشبویي اصل پروت دی، چې په دې بنسټ یې حقیقي وجه شبه گڼلای شو.

۲- تخیلي وجه شبه: دا هغه وجه شبه ده، چې د تشبیه په دواړو خواوو یا یو طرف کې د تشبیه راتلل خیالي او ادعایي وي، یعنی د واقعاتو په نړۍ کې داسې شی حقیقت ونه لري، لکه د گونگي ژبه له سوسن سره تشبیه کول په دې اعتبار چې د ادبي حقیقت له مخې سوسن ژبه لري اما د ویلو توان نلري. (۲۸ م ۴۲)

دا سړي دي چې په عقل کې سړي دي

دا سړي دي چې په عقل کې ددان شي

(۲۴م ۴۲۴)

د پورته بیت په دویم نیم بیټي کې یې سړیو ته د عقل په بنسټ له د د سره تشبیه ورکړه، چې د ادب په اعتبار یې منلای شو چې یوه ادعایي او خیالي تشبیه ده، گڼې دد عقل نلري.

په درست عمر یې مهرد سکوت په خوله وهلی

زما د زړه توتي دی چې نن گورمه گویا شو

(۳۴م ۱۸۶)

زړه (مشبه) او توتي (مشبه به) زړه په شاعرانه منطق گویا کېږي، چې په حقیقت پورې تړاو نلري، نو ځکه یې تخیلي وجه شبه بولو.

۳- دوي گونې (استخدامي) وجه شبه: کله وجه شبه له مشبه سره د اړیکې له مخې یوه معنی او له مشبه به سره د اړیکې له مخې بله معنی لري. یو ځل حسي او بل ځل عقلي وي.

په دې شکل سره کلام د پربنسکلی او هنري کېږي. (۲۸م ۴۳)

که چېرته پورتنی اصل په وجه شبه کې موجود وي دوي گونې وجه شبه ورته وایي.

زړه لري د کاني په خوشحال باندي پوست نه شو

څه شو که د خولې خبره کړي چېرې پسته

(۳۴م ۳۰۴)

(پوست) وجه شبه ده چې دوي معناوې (عقلي او حسي) لري. له زړه (مشبه)

سره په اړوند یې معنی رحم او کرم ده اوله کاني (مشبه به) سره په اړوند یې معنی د کلک ضد (نرموالی) دی، چې کرم او رحم عقلي او نرموالی حسي دی.

۴- مفرده وجه شبه: که چرته د مشبه او مشبه به ترمنځ گډه وجه تر یوه صفت د پرنه وي او همدا رنگه وجه شبه له گڼو خواوو څخه ترکیب شوې نه وي مفرده وجه شبه ورته وایي. (۲۸م ۴۳)

د وصال په وخت مي قد لکه الف وي

په هجران کې لکه نون شو بڼه چې شو

(۱۸۴ م ۳۴)

په پورته بیت کې (قد) له (الف) سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې ایکی یوازې (نیغوالی) دی او بیا د هجران په وجه شاعر خپل قد له نون (ن) سره تشبیه کړی، چې وجه شبه یې یوازې (کروپوالی او کورپوالی) دی او بل څه ترې نه شي مرادېدای.

۵- متعدده وجه شبه: هغه وجه شبه ده، چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې ګډه صفتونه تر یوه زیات وي. (۲۸ م ۴۳)

د بڼه مخ خوبی دې بڼه تر لاله گل ده
په زړه هم سختي لري تر سنگلاخه
(۲۴ م ۲۰۵)

په پورته بیت کې مخ له لاله سره تشبیه شوی دی، چې وجه شبه یې (سوروالی او نازکوالی) دی ځکه ورته متعدده وجه شبه وایي.

په دویمه مسره کې یې زړه له (سنگلاخ) سره تشبیه کړی چې یوازې (کلکوالی) یې وجه شبه ده، چې د مفردې وجهې شبې بېلګه یې بللای شو.

۶- مرکبه وجه شبه: که وجه شبه د ذهني انځور یو مرکب جوړښت وي، چې له ګڼو کلمو څخه د یوې تابلو په بڼه منځته راغلي وي یا په بله وینا هغه تابلو او انځور دی، چې له ګڼو رنگارنگو جزیاتو څخه لاسته راغلی وي. (۲۸ م ۴۳)

لکه پټ سواره د جنگ نېزې په غاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا
(۱۱ م ۳۴)

په پورته بیت کې یوه مسره د بلې په وړاندې په ترکیبي بڼه مشبه او مشبه به واقع شوې ده، چې وجه شبه یې هم (د جنگ لپاره د عسکرو په پټ ډول تیاری) دی.

تور اوربل دې په سپین مخ را آشفته شو
سمن زار دې په سنبل کې نهفته شو
(۳۴ م ۱۸۰)

لومړۍ مسره مشبه او دویمه مشبه به او وجه شبه یې د دواړو څخه راوتلی یو کیفیت دی.

۷ - عقلي وجه شبه: که چرته وجه شبه د عقل یا نفسیاتو د څرنگوالي پواسطه ذهن ته راشي او په څرگند ډول ذات ونلري، عقلي وجه شبه یې بولي. (۲۱ م ۹۳)

عقل سل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نور کا
(۳۱ م ۳۴)

دلته مصلحت ته له بند سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (له یو کار څخه مانع کېدل) دي، عقلي بڼه لري او عشق ته له سیلاب سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (لوی والی، بربادي او تباهي ده) چې د نفساني څرنگوالي بنکارندوی ده.

د زمري په خوی پیداشي ځینې زویه
ځینې غواړي د گیدر غوندې خپل قوت
(۲۸ م ۳۴)

په لومړۍ مسره کې یې زوی له زمري سره تشبیه کړی دی، چې وجه شبه یې (په خپل مټ د پاتې کېدلو او بنکار کولو) خوی دی، چې عقلي یا د معنی ووله ډلې څخه دی.

د تشبیه زاویه

د مشبه او مشبه به تر منځ د ذهن د رسېدو فاصلې ته د تشبیه زاویه وايي چې په دوه ډوله ده:

الف- پراخه زاویه: هر څومره چې د مشبه او مشبه به تر منځ د وجه شبه د پېژندلو زاویه پراخه وي يعنې د دواړو خواوو تر منځ تړون په مشکله ذهن ته راشي هماغو مره تشبیه هنري ده او په اصطلاح هغې ته غریبه تشبیه وايي. لکه شراب له لمر سره تشبیه کول (۲۸ م ۴۸)
بېلگې يې دا دي:

د شرابو خوښي هېڅ نه وي بې نقله
نقل څه دی معرفت عمر شراب دی
(۳۴ م ۱۹۰)

په پورته بیت کې (عمر) ته له (شرابو) او (معرفت) ته له (نقلو) سره تشبیه ورکړل شوي ده، دا چې ولې يې عمر ته له شرابو او معرفت ته له نقلو سره تشبیه ورکړل شوي ده فکر او سوچ ته اړتیا ده.

ب- تنگه زاویه: څومره چې د تشبیه زاویه تنگه وي يعنې د مشبه او مشبه به تر منځ يې تړون يا ورته والی څرگند او ذهن ته نژدې وي تشبیه هنري نه وي او هغې ته مبتدله تشبیه وايي لکه د زلفو تشبیه له مار سره. (۲۸ م ۴۸)
غریبه تشبیه د هغو شاعرانو لاسته راوړنه ده چې نوبتگر ذهن ولري.

ستا د مخ مخی به نه کړم نور مخونه
نور که ستوري د اسمان دي ته يې لمر
(۳۴ م ۵۱)

په پورته بیت کې د مخاطب مخ له لمر سره تشبیه شوی، چې د اورېدونکي يا لوستونکي ذهن ډېر زرد دوی تر منځ په گډه وجه باندي پوهېدلی شي او همدارنگه د غایبانو مخونه يې له ستورو سره چې وجه شبه يې تر لمر تته خلا او روښنایي ده چې هر څوک ورته کتلاي شي، خو لمر ته څوک نشي کتلاي.

د تشبېه نوي کول

د تشبېه نوي کول په خو ډوله په ادب کې ترسره کېږي ، کله يوه مبتدله تشبېه د څه شرط په راوړلو يا د تفضيل په بڼه نوي کوي، مثلاً خوشحال خان خټک د خاکساري او عاجزي لپاره دليل دا راوړي، چې په خاورو کې گلونه زرغونېږي، نو که څوک خاکساري وکړي او ځان د خاورو په مثال کړي د گلونو په څېر اعمال به دده شخصيت بنکلی کړي.

تري بـه سل رنگه گلونه زرغونه شي

هرسري چې خاکساري واخلي ځان خاک کا

(۹ م ۲۴)

هدا موضوع بيا رحمان بابا د يوې پوښتنې په مطرح کولو نوي کوي.

زه دې پېژنم په اصل کې خاكي يې

ځان به خو څنډې په گوته له تراب

(۲۳ م ۲۵۷)

بل ځای خوشحال خان خټک وايي:

لوړې لنډې نوروز ده خوشحال ده غوره کړې

نه لـوره نه لنډه په قد بڼه روغه وسط

(۲۴ م ۲۲۶)

عبدالرحمن بابا نوموړې خبره شرطيه کړې:

چې مې قد ديار دراز او نه کوتاه دی

رحمان واخيسته په لاس ځکه او سطره

(۲۳ م ۲۹۲)

خوشحال خان خټک وايي:

توري وروځې يې ليندې بانه يې غشي

د عاشق ترزړه يې تللی هر خدنگ دی

(۲۴ م ۲۴۲)

پير محمد کاکړ د پوښتنې په بڼه نوي کوي:

وي مې وروځې دې لينده بانه دې څه دي

وي ناوک دي د عاشق پرزړه خرڅېږي

(۱۶ م ۱۹۲)

خوشحال خان خټک وايي:

ته به وايي د گلاب په گل شبنم دی
چې بار خودې د نماستي په وخت خولې وي

(۲۴ م ۳۶۵)

عبدالقادر خټک بيا دا خبره د قهر په راوړو نوې کوي:

ته به وايي په گلابو شبنم پر بوت
چې له قهره يې خولې شي رخسارونه

(۳۰ م ۲۳۲)

بل ځای خوشحال خان خټک شونډې له شکرو سره تشبېه کوي او په عادي

بنه يې راوړي:

که يې تل لکه شکر خورم کم به نشي
ستاد دواړو خوړو شونډو ازمما

(۲۴ م ۲۱)

بل ځای بيا همدا تشبېه د تفضيل په بنه راوړي، چې يو ډول نويوالي پکې را شي:

خوند د شهد د شکرو راته هېڅ دی
خو مې ياد د هغو شونډو مکيدن دی

(۲۴ م ۳۴۵)

د تشبېه او تمثيل توپير:

د ځانگړيتوب او عموميت له مخې د تشبېه او تمثيل ترمنځ توپير موجود دی يعنې هر تمثيل تشبېه ده او هره تشبېه تمثيل نه دی. په تمثيل کې هغه څه چې شاعريې ادعا کوي د يو مثال په راوړلو روښانوي، چې د مدعا مثل په نامه يې هم يادوي. (۲۱ م ۸۳)

بې اخلاصه د ياری څه جواز نشته
خود پوهېږې بې اودسه نماز نشته
(۲۴ م ۲۵۷)

په پورته بيت کې شاعر د ياری لپاره اخلاص اړين بللی دی، چې د مثال په ډول يې ورته د لمانځه لپاره اودس راوړی دی. د تشبېه غرض

په نړۍ کې هر کار کول، د يو غرض لپاره وي، تشبېه هم بې غرضه نه ده، بلکې د ډېرو غرضونو لپاره يې شاعران او عام وگړي په خپلو ويناوو کې کاروي، خو په دې خبره پوهه د شاعرانو لپاره ډېره ارزښتمنه ده، چې د هغو د تشبېه غرض دې ټاکلی وي گنې بيا به پخپله د خپل شعر په معنی نه پوهېږي. اوس به د تشبېه د غرض څو ډولونه راوړو.

۱ - د ناممکن مشبه ممکن کول: که چرته مشبه په څرگنده عجيب او ناممکن وي له داسې مشبه به سره يې تشبېه کوو، چې په شتون کې يې هېڅ شک نوي، هغه عجيب او ناممکن شی د لوستونکي يا اورېدونکي په ذهن کې ممکن او شونی شي. (۲۱ م ۱۱۲)

هر څه په تا وينم خو تا نه وينم نظريې
اوسې مې په سترگو کې له سترگو يې فنا
(۲ م ۷۲)

دلته مخاطب مشبه دی، چې شاعريې د ليدو وړتيا نه لري، دی دغه ناممکن شي ته له نظر سره تشبېه ورکوي او خپله دعوه د ممکن تر حده رسوي ځکه چې نظر هم په سترگو کې وي خو نه ښکاري او د مخاطب حال هم همدا دی.

په مانې يې هم خوشحال شم هم دلگير شم
 لکه شوک چې له چا شکر و شکایت کا
 (۲۴ م ۳)

دلته د خوشحالی او دلگیری په یو ځای د جمع کېدو امکان یې له چا څخه د
 شکر او شکایت په راوړو ممکن کې.

په هومره ډېر مقتوله ته لا هم نه یې ملوله
 که سل خونونه وکا د جلاد تر څه پروا
 (۲۴ م ۵)

له یو چا معمولي گناه یا خطا و شي حتماً خفه کېږي، خو دلته سره له دې چې
 مخاطب ډېر قتلونه کړي بیا هم خفه نه ښکاري، شاعر ددې خبرې امکان د جلاد په
 کلمه امکان ته رسولی دی.

۲- د مشبه د حال بیان: کله چې شاعر و غواړي د مشبه د حال څرنگوالی و ښيي دا
 په هغه وخت کې امکان لري، چې د مشبه به د حال څرنگوالی مخکې تر مخکې ټولو
 ته روښانه وي. (۲۱ م ۱۱۳)

کله دا حالت د صفت او موصوف په بڼه وي او کله مشبه به په انځوریزه بڼه راغلې وي.

مبتلا بلبله سرد گل په پښو ږدي
 لکه برهمن د بت، بت پرستي کا
 (۲۴ م ۲۶)

که دې زړه وي چې به زړه د خوشحال گورم
 راشه وگوره په اور ایښی کباب
 (۲۴ م ۲۴)

۳- د حالت د مقدار بیان: کله د شاعر غرض د مشبه مقدار او شمېر وي په دې سره
 د مشبه څرنگوالی او قوت یا کموالی او ضعیفوالی څرگندوي.

چې کرم نه وي له خدایه فتح نشته
 که افزون شي تر ملخ سپاه د چا
 (۲۴ م ۱۱)

پورته یې د شمېر له مخې (سپاهیان) له ملخو سره تشبیه کړي دي.

د جهان غمونه يو سرزما بل سر
که سپری یې د باور په تله تول کا

(۱۳ م ۲۴)

په پورته بیت کې شاعر د خپلو غمونو اندازه د تلې په یوه پله کې او د ټول
جهان غمونه یې په بله پله کې سره تشبیه کړي دي.

و اشنای و ته دیار مینه خرگنده
لکه قصد چې له ډیوې سره پتنگ کا

(۲۳ م ۲۴)

دا عالم ریگ روان دی که یې گورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندي
(۲۴ م ۴۳۰)

د اوربل په هر هر پیچ کې یې نافي دي
مشاطه یې چې پرانيزې پیچ و تاب

(۲۴ م ۲۵)

لکه ستا بانه په شمار په حساب نه دي
هسې ستا د سترگو ډېر دي ستمونه

(۲۴ م ۲۴۳)

۴- حیرانول: کله شاعر د حیرانتیا صفت د تشبیه په وسیله مشبه ته ثابت کړي.
ددې لپاره شاعر مشبه له هغه مشبه به سره، چې د شاعر په ذهن کې یې رغېدلی وي
او په بهرنۍ نړۍ کې وجود ونه لري ورته کوي.

په مخ ډېره بنایسته یې نوم دې څه دی؟
د عا شق د ځان بلا فتنه اشوب

(۲۴ م ۲۵)

په پورته بیت کې مخاطب ځان له فتنې او اشوب سره تشبیه کړی، چې په
څرگند ډول وجود نلري.

چې محراب یې د ابرو راته بنسکاره شو
هغه دم مې نارو وکړه قد قامت
(۲۴ م ۳۷)

۵- د مشبه تحسین او تعظیم: دا طبیعي خبره ده چې هر څومره مشبه به ډېر بنسکلی
او د اوچتې پایې وي دا غرض هم ښه لاسته راځي.

گل د لاله ښه دی راته وایه که بار خومې؟
ستازيبا بار خوبه له گیاه کړم برابر
(۲۴ م ۶۰)

۶- خلکو ته د مشبه بدی او خرابی ښودل:

د دنیا یاران مې ولیدل په سترگو
هر سړی زما په سترگو لکه د دشو
(۲۴ م ۱۸۳)

د نکبت ورځې په مثل د دانو وي
ښایسته سړی وباسي له ښایسته
(۲۴ م ۱۹۹)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان
که هر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان
(۲۴ م ۱۶۳)

۸- د مشبه ستاینه: کله د شاعر غرض د مشبه ستاینه وي او په ډېرو شعرونو کې
همدا غرض په پام کې نیول شوی وي.

گل د لاله داغ لري سختي د رامبېل پانې
چاوي چې لاله دی یا رامبېل دی گلغذار ستا
(۲۴ م ۳۱)

د زلفینو ترنگهت یې گل شرمېږي

د خولو تر بوی یې نه رسي گلاب
(۲۴ م ۲۵)
چې مې ولیدو په سترگو ستا بنايست
بناپیریو سره نشته دا بنايست
(۲۴ م ۲۸)

۹- د مشبه مقابله او موازنه: کله په تشبیه کې غرض د مشبه د حالت مقابله او موازنه وي.

واړه شونډې په لذت سره یو نه دي
څوک حلوا دي دنبا تو څوک اتوب
(۲۴ م ۲۶)
مخ یې کله د لاله غونډې زبیا دی
د لاله تر گل یې ډېر دی لا بنايست
(۲۴ م ۲۸)

ډېر ځوانان چې احمقان دي لکه پیاز دي
و خوشحال ته هونبیار مېنک دي پیر فرتوت
(۲۴ م ۲۸)
که د زهرو پیاله وي خو ستاله لاسه
تر عسلو به لانه وي هغه زهر
(۲۴ م ۵۰)

۱۰- د خبرې بنسکلا: د خبرې د بنسکلا لپاره شاعران اکثره نادر خیالي انځورونه راوړي، چې د واقعاتو له نړۍ سره یې هېڅ تړون نه وي بلکې یوازې یو بنايسته انځور وي. (۱۵ م ۷۸)

د خاطر مرغه مې ستا په زلفو بند شو
اوس به چرته ځي چې نېستی دی په لومه
(۲۴ م ۲۳۷)
ستا د خیال مېلمه مې ناست دی په گوگل کې
تل مې خوري د زړه د غوښو کبابونه

(۲۴ م ۲۵۱)

محمد ظاهر فاروقي ليکي: د تشبېه غرضونه ډېر کېدلی شي، دا چې يو څوک د يو شي تشبېه له بل شي سره کوي، نو په دې کې حتمي يو غرض پوښلی وي، لکه: بنکلا، لوړوالی، عظمت، توقير، تحقير، رعب، زیاتې، کمې، ندرت، مبالغه، د حالت توضیح یا ناممکن ممکن کول او داسې نور. (۲۵ م ۲۵)

د پورتنۍ وینا په تایید زه هم وایم چې د تشبېه غرضونه ډېر دي او هر لیکوال او کره کتونکی یې تر دې نور غرضونه هم په ډاگه کولای شي.

د تشبېه ارزښت

په ځینو خبرو کې د تشبېه ارزښت خورا ډېر دی، د تشبېه پواسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله یوه خبره لکه څنگه چې یې وینا وال احساسوي هغه شان یې په ساده کلام کې اورېدونکي یا لوستونکي ته نشي ورلېږدولای. همدا تشبېه ده چې ددې پواسطه د محسو سو څیزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کېدای شي او همدارنگه هغه څه چې د محسو ساتوله کړی څخه وتلي وي د تشبېه پواسطه حسې نړۍ ته لار پیدا کولای شي.

د تشبېه یو بل ارزښت دادی چې کلام هنري کوي او کله چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبېه پواسطه یوه موضوع یا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرگند ډول کېښېني. د تشبېه په بنسټ کلام انځوریز کېږي او د کلمو حقیقي معناوې یو په بل کې سره واخېنل شي او یو بل مفهوم ترې راوځي.

د بېلگې په ډول دلته یو څو بېته راوړو چې د تشبېه ارزښت موږ ته لانه په گوته کړي. شاعر غواړي چې د خپلې مینې جذبه او احساس موږ ته راوښيي که هر څو ووايي چې زما مینه پاکه ده، پخپله مینه کې ډېر سوی یم، ډېرې ستونزې مې ورکې گاللي او یایې گالم. دې ته ورته که هر څومره جملې یې راوړې وي خپل مطلب مخاطب ته په سمه توگه نه شي رسولی. مگر خوشحال خان خټک دا کار په یوې تلمیحي تشبېه سره څومره په ساده والي بیان کړی، چې که څوک وغواړي په تفسیر کې یې پوره کتاب لیکلی شي.

کارزما او د مجنون سره یو رنگ دی

لکه دوه لرگي په اور کې سر په سر شي.

(۳۴م ۳۸۱)

کله شاعر غواړي چې نامحسوس څيز محسوس کړي ، د دې لپاره اکثره
مشبه عقلي او مشبه به حسي راوړي او په دې ډول يې زموږ ذهن ومني ، (فکر) يو
عقلي څيز دی چې موږ يې انځور نشو ليدلای ، شاعر د خپل فکر د محسوس کېدو
حالت له سيمابو سره تشبېه کوي ، چې زموږ په ذهن کې د حسي څيز په بڼه
انځورېږي.

د سړي فکر په مثل د سيماب دی
اضطراب يې هر هر خوا ارمان ارمان وي
(۳۴م ۴۰۶)

د تشبېه بل ارزښت د کلام ايجاز دی ، په تشبېه سره يو لوی مطلب په دوو
جملو يا يو بيت کې راټولېږي.

تريانه دې د ختا آهو خجل شي
چې په شين شين يون کړې بڼپوه گړې
(۳۴م ۴۷۱)

دې او دې ته ورته نورې خبرې دي چې د تشبېه ارزښت ترې جوتهدلای شي.

تشبېه په ورځنيو خبرو کې :

ژبه د ټولني مال دی او د يوې ټولني وگړي يې د يو بل د پوهولو راپوهولو
لپاره په کار وړي. د هر يوه علم يا هنر بنسټ په ژبه پورې تړلی دی او هر ژبني هنر
هغه وخت ډېر په زړه پورې شي ، چې څرکونه يې په ژبه کې پاڅه وي ، ژبه نشروي که
نظم په دواړو کې د تشبېه راوړل يوه طبيعي خبره ده. هغه وگړي چې شاعران نه دي
هم پخپلو خبرو کې تشبېه راوړي. ډېری شاعران بې سواده دي او د تشبېه په اړه
هېڅ علمي معلومات نلري ، خو بيا هم په خپلو نظمونو کې په زړه پورې طبيعي او
ساده تشبېه گانې راوړي ، چې تخييل او ترکيب يې هم ډېر ساده دی. ارواښاد ملنگ
جان وايي:

د عاشق زړه د معشوق د لاس منډه ده
که يې بوی کړی که خوړلی يار گرم نه دی

(۱۹ م ۳۰۱)

ملنگ جان د عاشق زړه له منډې سره تشبېه کړې، وجه شېبه يې بويول او خوړل
ډېر عام فهمه دی.

په کور کلي کې عام وگړي که بنځې دي که نارينه په ورځنيو خبرو اترو کې په
همدې ډول کليوالي عام فهمه تشبېه گانې راوړي. که کوم شاعر يې بيا په شعر کې
راوړي، نو مخکې تر مخکې مبتدلې وي، لکه د چا مخ، حالت يا ژوند له گل سره
تشبېه کول، پخپله گل شې عمر دې گل مه شه، فلانۍ د خراغ غونډې ده، فلانۍ
داسې توره ده لکه ډره، د مرغاوی غونډې تگ کوي. غنم رنگې ده، زړه مېرېه ده،
فلانۍ د سپي غونډې دی، چې څومره يې چغی کړې بېرته راځي، سترگې يې د ملخ
غونډې دي، خره غونډې يې، غوا، غويي به هم داسې کارونکري لکه تا چې وکړ،
غوباري غونډې راپسې شوې، سپي غونډې مه غاپه، د ماشوم غونډې خوی يې
دی، د چپ لاس جېب دی او داسې نور په سلگونو تشبېه گانې دي چې هره ورځ
ترېنه په خبرو کې کار اخېستل کېږي.

يوه ورځ مې په کلي کې په يوه واده کې گډون درلود. کله چې يې ډولۍ راوړه
نو يو چا د ناوې له خسر څخه پوښتنه وکړه: ((ابا څنگه ده زېور دې ؟)) هغه ځواب
ورکړ: ((بنه ده د رانجو غونډاری دی)) زه د ځواب په هکله ډېر حيران شوم چې په دې
يوه انځوريزه تشبېه جملې کې يې د خپلې زېور ټول کره وړه په ډېر ظرافت سره بيان کړل.
سمندر د بدر شو ليکي: ((تشبېه او استعاره د انسان په خټه کې اخښل
شوې ده. يو نالوستی عام سړی يا بنځه هم چې کور يا بهر خبرې کوي نو تشبېه
استعاره پکې په خپله راځي. لکه د محلت يوه بنځه د زوی د واده په ډوډۍ د چا
کره لاره شي، نو د کور مېرمن ورته ووايي: (فلانۍ! ستا دا هلک خوداسې دی
لکه گل) نو دا تشبېه شوه.)) (۳ م ۳)

عام وگړي تشبېه کاروي خو ډېره ساده او هغه چې دوی يې په خپل
چاپيريال کې محسو سوي. هغه شاعران چې نالوستي دي دوی په دې کار کې له عام
ولس سره مرسته کوي کېدای شي يوه تشبېه دوی رامنځته کړي او بيا عام وگړي
ترېنه پخپلو خبرو اترو کې کار واخلي.

کامل احمد نژاد ليکي: ((تشبېه نخستين و ساده ترين راه تفنن در بيان معنی است و در شعر ، نثر و حتی کلام عادی ازان استفاده می شود.)) (م ۸۵)

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه
۱- تشبېه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې په دوو ډولونو ده ، مرسله تشبېه او موکده تشبېه:

الف - مرسله تشبېه: دا هغه تشبېه ده ، چې شاعر پر مشبه او مشبه به سره بېره د تشبېه توري (ادات) هم پکې راوړي وي:

تر جمال دې ډېر پټنگ غونډې څارېږي
ستاد حسن کمی نشته څاروه يې
(۲۴ م ۴۵۹)

په پورته بيت کې (غايب کسان) مشبه ، (پټنگ) مشبه به او (غونډې) يې د تشبېه توری دی .

د ازل حکم په مثل دهاتي دی
د سړي فکر مثال پری د ډيلې
(۲۴ م ۴۸۲)

په لومړۍ مسره کې د ازل حکم (مشبه) ، هاتي (مشبه به) او (مثل) يې د تشبېه توری دی ، همدارنگه په دويمه مسره کې د سړي فکر (مشبه) ، د ډيلې پری (مشبه به) او (مثال) د تشبېه توری دی .

آه که يو ځله مې يار راشي په دست کې
لکه لوی ماهي د خوار صياد په شست کې
(۲۴ م ۴۵۸)

لومړۍ مسره مشبه دويمه مسره مشبه به او (لکه) يې د تشبېه توری دی .

د بڼو څو کې يې نيغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کاله لکه بازي

(۳۴ م ۴۴۸)

معشوقې (مشبه) ، بازي (مشبه به) او (لکه) د تشبیه توری دی.

ب- موکده تشبیه: دا هغه تشبیه ده چې یوازې مشبه او مشبه به پکې راغلي وي. او د تشبیه توري (ادات) پکې نه وي راوړل شوي. نوموړې تشبیه په درې ډوله ده: اضافي موکده تشبیه ، توصيفي موکده تشبیه او موکده محض تشبیه
I- اضافي موکده تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه ترمنځ یو اضافي ترکیب موجود وي. ، اضافي موکده تشبیه د اضافت له مخې په درې ډوله ده:

• تشبیهي اضافت: دا هغه ډول تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۲۸ م ۴۵)

لکه: د زلفو ماریا د شونډو شراب:

چې د زلفو زنجیرونه بنکاروي

کوم د مینې لېونی هونبیاروي

(۳۴ م ۴۸۹)

د پورته بیت په لومړۍ مسره کې زلفې (مشبه) ، زنجیرونه (مشبه به) او (د) د اضافت لپار راغلی دی. د اضافي ترکیب له مخې زلفې (مضاف الیه) او زنجیرونه (مضاف) دي ، نو په دې بنسټ ورته تشبیهي اضافت وایو.

خوله دې غونچه گل ده تورگیسو د سنبل پانې

پنې دې دې د زرکې سپینه غاړه دې د زانې

(۳۴ م ۴۷۴)

په پورته بیت کې څلور تشبیه گانې راغلي دي. لومړۍ یې خوله له غونچه گل سره تشبیه کړې، چې توصيفي موکده تشبیه ده ، تورگیسو مشبه او د سنبل پانې مشبه به ، پنې مشبه او د زرکې پنې مشبه به او سپینه غاړه مشبه او د زانې غاړه مشبه به ده.

په ورستیو درې وارو تشبېه گانو کې اضافي موکده تشبېه راغلې ، چې (مشبه) په درې وارو کې مضاف او (مشبه به) مضاف الیه دی او اضافت یې تشبیهی دی .

• تلمیحي اضافت: د اضافي موکدې تشبېه له هغه ډول څخه دی ، چې په

وجه شبه پوهېدل یې په یوه داستان ، کیسې یا پېښې پورې تړلې وي. (۲۸م ۴۶)

که رستم د زمانې شې گومان مه کړه

زمانه به دې پرې نږدې په خپل زور کې

(۲۴م ۴۷۶)

مخاطب مشبه او رستم مشبه به ، وجه شبه یې زور او طاقت دی ، چې د

رستم له کیسې څخه یې څرک لگېدای شي.

چا به هومره د عشق گنج راعنايت کړ

که مې نه وای خپله بخره په تقدیر کې

(۲۴م ۴۸۹)

عشق مشبه او گنج مشبه به وجه شبه ارزښت دی ، دلته د وجه شبه څرگندول په

هغې ورځې پورې ځانگړي شول چې الله (ج) ټول روحونه مخاطب کړي و او د

بندگۍ اقرار یې ترې واخیست ، همدارنگه په هغه وخت ټولو روحونو ته د هغوی

برخې وروپشل شوې یعنی د عشق ورکړه د الله (ج) ورکړه ده او بل څوک پکې د

خیل نه دی .

• سمبولیکي اضافت: دا هم د اضافي موکدې تشبېه یو ډول دی ، دا هغه

وخت پېښې چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف الیه) سمبول یا نښانه

وي ، لکه (د صبر ایوب) چې ایوب (ع) پخپله د صبر سمبول دی . ځینې

سمبولیکي اضافت په بنسټیز ډول تلمیحي اضافت دی ، لکه د (حسن

یوسف) چې لومړی یوسف (ع) د (حسن) څرگندوی دی . یعنی (سمبولیکي

اضافت) او بیا تلمیحي اضافت دی چې په یو داستان پورې تړلی دی. (۲۸م ۴۶)

که هر څو بنایسته یې نه یوسف یې د کنعان

که هر څو هونبیار یې نه مخی یې د لقمان

(۲۴م ۱۶۲)

د پورته بیت په لومړي نیم بيتي کې مخاطب له یوسف (ع) سره په ښکلا کې
 تشبیه شوی دی او په دویم نیم بيتي کې مخاطب په پوهه کې له لقمان سره تشبیه
 شوی دی ، چې دواړه یو د ښکلا او بل د پوهې سمبولونه دي.
 چې جمال و ته دې گورم حیرانېږم
 خدای په ما باندې یو سف د زمانې کړې
 (۲۴ م ۴۴۲)

یوسف (ع) د حسن سمبول دی چې دلته مشبه به واقع شوی دی او مخاطب
 مشبه دی .

II - توصیفي موکده تشبیه: هغه موکده تشبیه ده ، چې مشبه پکې موصوف او
 مشبه به پکې صفت واقع شوی وي ، یا هغه تشبیه ده چې مشبه او مشبه په خپلو
 کې توصیفي ترکیب جوړ کړي ، لکه: گلاند ام یا گلرخ:
 غټې سترگې لوی بانه پراخې وروغې
 شکر لېبې گل رخسارې مه جبینې
 (۲۴ م ۴۵۵)

په دویمه مسره کې (لب ، رخسار او جبین) مشبه راغلي دي ، چې درې واړه
 موصوف دي او (شکر ، گل ، مه) مشبه به دي چې درې واړه د صفت دنده ترسره کوي.
 ډېرې دي نگارې ښایسته پري رخسارې
 نورو لره نور څه ته زما زړه په تنها وړه
 (۲۴ م ۲۹۹)

د نگارو رخسار (مشبه) او پري (مشبه به) دی ، د نگارو مخونه موصوف او
 پري صفت راغلی ، چې دواړه یو توصیفي ترکیب جوړوي .
 له ښایسته سره سل نورې چارې بویه
 چې عاشق په ځان مین کاندې مهرویه
 (۲۴ م ۲۸۲)

په پورته بیت کې روی (مشبه) او (مه) مشبه به دی چې د صفت په بڼه له
 روی یعنی مخ سره راغلی دی .

په هره کوڅه گرځم که مې چا لیده رنگینه
گل مخه ، غنبر بویه ، هوسی چشمه ، مه جبینه

(۲۴ م ۲۴۲)

د محبوب (مخ ، بوی ، سترگې او جبین) مشبه او (گل ، غنبر ، هوسی او مه) مشبه به واقع شوي ، چې څلور لومړۍ کلمې موصوف او ورپسې څلور کلمې د صفت بڼه لري.

III - موکده محض تشبیه: محض په لغت کې سوچه یا ناگډوله ته وایي ، هغه موکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې نه توصیفي او نه اضافي ترکیب ولري.

تورې سترگې یې تور باز بانه یې نوکې
چې زما خاطر یې یو وړ په نوکارو

(۲۴ م ۱۶۷)

تورې سترگې (مشبه) او تور باز یې (مشبه به) همدارنگه بانه (مشبه) او نوکونه (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

دواړه سترگې یې شاهین شهپر یې زلفې
زما زړه کوتر شاهین را څخه یو وړ

(۲۴ م ۷۷)

سترگې (مشبه) شاهین (مشبه به) زلفې (مشبه) او شهپر یې (مشبه به) دی ، چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

رقیبانو و ته نرم شي تر مومه
و خوشحال و ته زړه سنگ کا هغه یار

(۲۴ م ۶۵)

زړه (مشبه) او سنگ (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

۲- د وجه شبهه د راوړو او نه راوړو له مخې: په دوو ډولونو ده (مفصله او مجمله تشبیه)
الف- مفصله تشبیه: که چرته پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبهه هم په کلام کې څرگنده راغلي وي. مفصله تشبیه یې بولي:

دا دنیا لکه لولیه ده خوشحاله
که یې گوري گاه د چاشي گاه د چا

(۳۴ م ۱۱)

دنیا (مشبه) او لولی (مشبه به) ده، (کله یو ته او کله بل ته تلل یا په نصیب کېدل) یې وجه شبه ده، چې څرگنده په کلام کې راغلې ده.

خوار عاشق په خاصیت دی د سیماب

څو ونه مری ځنې نه ځي اضطراب

(۳۴ م ۳۴)

عاشق (مشبه) سیماب (مشبه به) او (اضطراب نه تلل) یې وجه شبه ده چې په کلام کې ذکر ده.

یار مې په بنایست کې لکه گل د نوبهار دی

سود یې د جمال کرم چې گلزار لره وردروم

(۳۴ م ۱۳۷)

یار (مشبه)، گل (مشبه به) او بنایست یې (وجه شبه) ده.

رنگ یې ترخوی بڼه و خوی یې لانه و تر رنگه

گل و د گلابو شگفته شو نور په تله شو

(۳۴ م ۱۸۱)

غایب (مشبه)، د گلابو گل (مشبه به) او شگفته (غورېدل) یې وجه شبه ده.

چې له شرعي یو قدم درومي بې رځه

و گوشمال و ته تیار لکه رباب دی

(۳۴ م ۱۹۰)

هغه څوک چې له شرعي مخالف ځي (مشبه) رباب (مشبه به)، گوشمال یا غورېونه تاوول یې (وجه شبه) ده.

غوڅول یې هسې نه دي چې څه پرېږدي

تر الماس یې د غمزې توره وه تېزه

(۳۴ م ۲۱۹)

غمزه (مشبه) توره (مشبه به) غوڅول یې (وجه شبه) ده.

چې بې سته مېلمه کېږي هغه زه یم

که اشنامې د هندو غوندي ست نه زده

(۲۹۷ م ۳۴)

اشنا (مشبه) هندو (مشبه به) ، ست نه کول (وجه شبه) ده.

لکه نوم چي د کيميا د عنقا اورې

تردا د وارونه نايابه لا وفا وه

(۳۸۸ م ۳۴)

وفا (مشبه) ، کيميا او عنقا (مشبه به) او (نايابه) يې وجه شبه ده.

د منصور غوندي به غل د خاص و عام شم

که بنکاره مې و عالم ته گوی مگوي شي

(۴۱۷ م ۳۴)

متکلم (مشبه) منصور (مشبه به) او د خاصو او عامو په نظر کې غل کېدل

يې (وجه شبه) ده.

د تېرا او به دې و خبني خوی دې نور شو

اپريدي غوندي خبرې د اولجو کرې

(۴۴۰ م ۳۴)

مخاطب (مشبه) اپريدي (مشبه به) او د اولجو خبرې يې (وجه شبه) ده.

ب- مجمله تشبیه: هغه تشبیه ده، چې (وجه شبه) يې په کلام کې په خرگند ډول نه

وي راوړل شوي. لوستونکی يې پخپله د خپل فکر په رڼا کې را پيدا کوي چې

مجمله تشبیه بيا د وجه شبه ذهن ته د رسېدو له مخې په دوه ډوله ده:

• قریبه (نژدې) مجمله تشبیه: چې د مشبه او مشبه به تر منځ وجه شبه ذهن

ته ډېره نژدې وي او څه خاص سوچ او فکر ته اړه ونه لري.

زړه پخپله هغه مخ لره ولاړ نه شو

د زلفينو يې هر تار ورته زنجير دی

(۷۶ م ۳۴)

د زلفو تار (مشبه) ، زنجير (مشبه به) او (تړل) يې وجه شبه ده، چې بې له

سوچه ذهن ته لېږدي.

د گلو نو په لیده دې مخ رايا د شي

حڪه هسي په گلگشت د چمن تل يم
(۱۲۷ م ۳۴)

مخ (مشبه) گلونه (مشبه به) او بنکلا يې (وجه مشبه) ده. چې بي له خنده
ذهن ورته رسېږي.

د مخ مشال دې بل کړد پتنگ غوندي پرې راغلم
بيا ته به راته وايې چې په عشق کې صادق نه يم
(۱۳۱ م ۳۴)

مخ (مشبه) مشال (مشبه به) او خلدل (وجه شبه) ، همدارنگه متکلم
(مشبه) پتنگ (مشبه به) او سوزېدل او له منځه تلل يې (وجه شبه)، چې ډېره زر
ذهن ته راځي.

• بعیده (لري) جمله تشبیه : هغه تشبیه ده، چې وجه شبه يې تر ډېر غور او
فکر وروسته ذهن ته راشي.

نفساني تاريخه شپه صادق هغه دی
چې سحر غوندي سينه لري صادق
(۹۹ م ۳۴)

نفساني (مشبه) تاريخه شپه (مشبه به) د سمې لارې نه بنکاره کېدل يې
(وجه شبه) ده ، صادق يا هغه څوک چې نفساني نه دی ، سينه يې (مشبه) سحر
(مشبه به) سمه لار بنکاره کېدل يې (وجه شبه) ده. چې په ډېر غور او سوچ ذهن
پرې رسېږي.

مخ دې مسلمان دی توري زلفې دې کافرې
دواړه مې قبله دي مسلمان يم که کافر
(۶۰ م ۳۴)

مخ (مشبه) مسلمان (مشبه به) وجه شبه يې (ريبنتيوالي او رونيوالي) دی.
توري زلفې (مشبه) کافر (مشبه به) وجه شبه يې (تياره او توريالي) دی، چې زر
ذهن پرې نه رسېږي.

هر تشنه چې د وحدت په سيند سپر اب شو
 نور همه جهان وده و ته سراب شو
 (۳۴ م ۱۸۹)

وحدت (مشبه) سيند (مشبه) فيض رسېدل يې (وجه شبه) ، جهان
 (مشبه) سراب (مشبه به) فيض نه رسېدل يې (وجه شبه) چې غور غواړي.
 هغه واره مهيا دي په هجران کې
 چې واعظ و ماته شرحه د دوزخ کره
 (۳۴ م ۳۶۵)

هجران (مشبه) ، دوزخ (مشبه به) سختي او تکليف يې (وجه شبه) ده ،
 چې غور او سوچ غواړي.

ج- تمثيلي تشبېه: هغه تشبېه ده، چې مشبه به يې د يو ترکيب له مخې د مثل يا
 حکايت بڼه ولري. په دې ډول تشبېه کې مشبه اکثره معقول او مرکب وي، چې دده د
 اثبات لپاره مشبه به مرکب او محسوس راوړل کېږي.
 د بيان په ځينو کتابونو کې هغه تشبېه، چې وجه شبه يې مرکبه راغلي وي
 تمثيلي تشبېه گڼي. (۲۸ م ۴۴)

سيد احمد هاشمي ليکي: ((تمثيلي تشبېه تر نورو تشبېه گانو خورا بليغه
 ده ، په دې تشبېه کې ژور فکر او کتنې ته اړتيا ده. نوموړې تشبېه په معانيو کې
 ډېره ارزښتمنه او پر نفسونو موثره تمامېږي. نوموړې تشبېه د ذهن په ستړيا لاسته
 راځي ، ځکه چې وجه شبه يې له گڼو شيانو څخه که حسي وي يا غير حسي لاسته
 راوړل کېږي ...)) (۹ م ۲۷۵)
 نوموړی دا تشبېه په دوو ډولو وېشي.

۱- هغه چې د تشبېه توري پکې بنسکاره راغلي وي: بېلگه يې د قران کریم
 لاندې ايت شريف راوړي: مَثَلِ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ
 يَحْمِلُ اَسْفَارًا لايه. (۲ م ۲۷۵ او ۲۷۶)

ژباړه: ((کوم کسان چې د تورات حامل گرځول شوي وو خو هغوی د هغه پېټې پورته نه کړې ، د هغو مثال د هغه خره په څېر دی ، چې پر هغه باندي کتابونه بار کړای شوي وي.)) (۱۸ م ۵۵۴)

په پورته ایت شریف کې مشبه (الذین حملوا التوراة لم یحملوها) دی یعنې هغه کسان چې د تورات علم ورکړل شوی و او عمل یې پرې ونه کړ ، همدرانگه مشبه به پکې (الحمار) دی چې گټور کتابونه پرې بار وي خو گټه ترې نشي اخستی .)

د تشبېه توری پکې (کمثل) دی . وجه شبه (بې گټې زحمت او بار وړل) دي .

لکه سیوری وړاندي وروستو راسره ځي
چې و هر لوري ته ځم سبا بېگه
(۲۴ م ۲۶۱)

مخاطب (مشبه) او د سوري غوندي وړاندي وروسته تگ (مشبه به) دی ،
(لکه) یې د تشبېه توری دی چې تمثیلي بڼه لري .

په هجران کې هغه هسې شان وصال شته
لکه څوک له خپله یاره لاس تر غاړه
(۲۴ م ۲۹۱)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) او (لکه) یې تشبېه توری
دی ، چې تمثیلي بڼه لري .

چې یې ونیسم په غېږ کې راته گوري
لکه مست د مور په پیو کم کبلی
(۲۴ م ۳۳۲)

د غایب شخص په غېږ کې نیول او د هغې کتل (مشبه) او د هوسی بچی
(مشبه به) او (لکه) یې د تشبېه توری دی .

۲- هغه تمثیلي تشبېه چې د تشبېه توري پکې نه وي راغلي :

دنیا و ته چې گورم کارو بار ته د وگړي
د ورکيو تماشي دي زه يې هم ورسره کړم
(۱۲۹ م ۳۴)

لومړۍ مسره (مشبه) او دويمه مسره (مشبه به) ده، چې په تمثيلي بڼه
راغلي دي.

کنبلي دي که گورې چې مخ پټ کله خرگند کا
گل د بهار نه دی چې را زېږي له زمينه
(۲۵۰ م ۳۴)

د بهار گلونه راټول کېدل (مشبه) واقع شوی دی، چې د کنبلو د مخ پټولو او
خرگندولو سره (تشبیه) شوی او تمثيلي بڼه لري.

ناسوتي عالم پسو په دنيا بنخ دی
هلک تل د مور په تي پورې وي نښتی
(۳۴۰ م ۳۴)

لومړۍ مسره (مشبه) او دويمه مسره (مشبه به) ده، په يو خيز پسې نښتل او
شله کېدل يې (وجه شبه) ده. دهلک د مور په تي پورې نښتل او نه پرېښودل
تمثيلي بڼه لري.

ستغ لري هم خوړ لري د غره غوندي سينه مې
تل باندي د اوبنکو کاروانونه دي چلېږي
(۴۱۳ م ۳۴)

سينه (مشبه) او غر (مشبه به)، لورې ژورې يې وجه شبه ده. اوبنکې (مشبه)
کاروانونه (مشبه به)، حرکت يې (وجه شبه) ده، دلته کاروانونه تلل تمثيلي بڼه
لري.

ته په پالنگ پرېوځي زه حيران په فکر لار شم
پنډ دی د گلونو که دانه پټه په پانې

(۳۴ م ۴۷۴)

د مخاطب په پالنگ پر بوتل (مشبه) د گلونو پنډه يا د دانې په پاڼو پتېدل
(مشبه به) دی ، د مخاطب په پالنگ پر بوتل تمثيلي بڼه لري.

د - ناتمثيلي تشبېه: هغه تشبېه ده چې هېڅ ډول تمثيل پکې راوړل شوی نه وي او
په عادي بڼه وي:

ته په دا حسن جمال چې درته گورم
نه پوهېږم بنا پيری يې که سپری
(۳۴ م ۴۹۰)

مخاطب (مشبه) ، بنا پيری (مشبه به) او بنکلا يې (وجه شبه) ده، چې هېڅ
ډول تمثيل پکې نشته.

کښلی مخ دې د خراغ غونډې ښکاره کړ
عاشقان لکه پتنگ ترې خاړوې
(۳۴ م ۴۸۹)

مخ (مشبه) ، خراغ (مشبه به) عاشقان (مشبه) پتنگ (مشبه به) چې هېڅ
ډول تمثيل پکې نشته.

شونډې ستا لکه نبات هسې خوږې دي
تسريخ ويل ځنې نه بنا يې لب شکرې
(۳۴ م ۴۳۷)

شونډې (مشبه) ، نبات (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده. لب (مشبه)
شکر (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده.

که دې غاښ و شونډې گورم در مرجان وي
که دې مخ و ته نظر کړم مه رخسارې
(۳۴ م ۴۳۳)

غابن (مشبه) ، در (مشبه به) ، گردوالی او سپینوالی یې (وجه شبه) ده .
 شونډې (مشبه) مرجان (مشبه به) او سوروالی یې (وجه شبه) ده . رخسار (مشبه)
 مه (مشبه به) او بنکلا یې (وجه شبه) ده .

۲ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې :

د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې تشبیه په دوو ډولونو ده : ملفوفه تشبیه
 او مفروقه تشبیه .

الف - ملفوفه : هغې تشبیه ته وایي چې په یوه مسره یا بیت کې شاعر لومړی خو
 (کم نه کم دوه) مشبه راوړي او بیا د هر یو مشبه لپاره په بېل بیت یا مسره کې
 مشبه به راوړل شي . کله مشبه به مخکې راوړل شي او بیا ورپسې مشبه راوړل کېږي
 ، دواړه ډوله په اشعارو کې شته . د سیروس شمیسا په نظر : ((دا ډول تشبیه د لف
 و نشر په ادبي صنعت بنا ده .)) (۲۸ م ۷۷)

مرتبېه ملفوفه تشبیه :

که په یوه ملفوفه تشبیه کې مشبه او مشبه به په ترتیب راغلي وي یعنې کوم
 مشبه چې لومړی راغلی مشبه به یې هم لومړی راغلی وي ، همداسې تر پایه ، دې
 ډول ته مرتبېه ملفوفه تشبیه وایي ، لکه :

لکه زره زما ستا شونډې

نه کباب شته نه شراب شته

(۲۴ م ۲۹۴)

زره او شونډې مشبه دي ، د زره لپاره کباب او د شونډو لپاره شراب په
 ترتیب سره مشبه به راغلي دي .

د داناد کانا کار څه نور څه نه دی

حکایت د شنه توتي او د غراب دی

(۲۴ م ۳۵۴)

دانا او کانا مشبه دي ، د دانا لپاره توتي او د کانا لپاره غراب مشبه به واقع
 شوي دي ، چې ترتیب یې برابر دی .

ما څه شونډې غابن د هغه یار نه دي ستایلي

راشه که یې گوري لعل و درمې دي پبيلي
(۲۴م ۴۱۴)

شونډې او غابن مشبه دي ، د شونډو لپاره (لعل) او د غابنو لپاره (در)
مشبه به راغلي دي ، چې ترتيب يې برابر دی .

ستا تر شونډو تر غابنونو به يې زار کړم
که ياقوت دي که سره لال که ملغلري
(۲۴م ۳۴۳)

شونډې او غابنونه مشبه دي ، د شونډو لپاره (ياقوت) او سره لال همدارنگه
د غابنو لپاره (ملغلري) د مشبه به په ډول په ترتيب راغلي دي .

تورو زلفو ته يې گوره بنايسته دواړه رخساري
د جهان په مخ به نه وي سنبل هسې سمن هسې
(۲۴م ۴۸۶)

توري زلفې او رخسارونه (مشبه) دي ، د تورو زلفو لپاره سنبل او د رخسار
لپاره سمن په ترتيب سره د (مشبه به) په توگه راغلي دي .
نا مرتبه ملفوفه تشبیه:

که چېرته مشبه او مشبه به په ترتيب کې سره اوبنتي وي يعنې که په يو بيت
کې لومړی دوه يا څو مشبه راغلي وي لکه: مخ او شونډې د شونډو لپاره لعل او د
مخ لپاره سپوږمۍ راوړل شوي وي خو په ترتيب نه وي بلکې مخ لومړی ذکر دی او
شونډې دويم ، دلته د شونډو لپاره مشبه به مخکې راوړل شوی وي او د مخ لپاره
مشبه به دويم راوړل شوي وي ، چې ترتيب يې سره اوبنتي وي يا نامرتب وي .

تا ويل خوشحاله چوپ شه خوله مې واخله
زه توتي يم چيغار و کړم بيا شکر خورم
(۲۴م ۱۴۰)

په پورته بيت کې خوله (مشبه) او شکر (مشبه به) واقع شوي دي همدارنگه
متکلم (مشبه) او توتي (مشبه به) دی .

د کنجکو قدریو د دروبل دی
 ننگیالیو سره څه رډې بې ننگان
 (۱۵۴م ۲۴)

ننگیالی او بې ننگان (مشبه) واقع شوی دي ، د ننگیالیو لپاره (در) اود بې
 ننگو لپاره (کنجکې) مشبه به دي ، چې په ترتیب سره او بنسټي دي .

رقيبان دې غوغا کا پروا مې نشي
 شپږ به کومه اندېښنه کا له روبا هه
 (۲۶۶م ۳۴)

رقيبان او متکلم مشبه دي ، شپږ د متکلم او روبا ه د رقيب لپاره مشبه به
 راغلي دي ، چې په ترتیب کې سره او بنسټي دي .
 ب - مفروقه تشبیه: که شاعر په يو بيت کې څو مشبه ذکر کړي او د هر مشبه تر
 څنګ يې مشبه به راوړي ، چې د هرې جوړې توپير سره څرګند شوی وی ، مفروقه
 تشبیه يې بولي .

رنگ يې د سـړي و اما خوی د بناپېريو
 تن يې لکه سيم و په زړه سخته سنگ خارا
 دنګه تـازه کـنګه قد عرعره موکمره
 بـنـه يـي تـر گلابو د گلابو عذارا
 غاښ يې درگوهر په لب شکر ابرو کمانه
 تور باڼه ناوک په دواړو سترگو خوونخواړا
 پوزه يې غونچه وه د زنبق سبب سپينه زنه يې
 مـشـک د مخ خالونه په مخ کښلې مه پارا
 (۷م ۳۴)

غایب (مشبه) بناپېری ، (مشبه به) ، تن (مشبه) سيم (مشبه به) ، زړه (مشبه) ،
 سنگ خارا (مشبه به) ، قد (مشبه) عرعر (مشبه به) ، کمر (مشبه) مو (مشبه به) ،
 عذارا (مشبه) گلاب (مشبه به) غاښ (مشبه) درگوهر (مشبه به) ، لب (مشبه)
 شکر (مشبه به) ، ابرو (مشبه) کمان (مشبه به) ، باڼه (مشبه) ناوک (مشبه به) ،
 پوزه (مشبه) د زنبق د گلانو غونچه (مشبه به) ، سپينه زنه (مشبه) سبب (مشبه به) ،

د مخ خالونه (مشبه) مشک (مشبه به) ، مخ (مشبه) او مه (مشبه به) واقع شوي دي ،
چې د ټولو توپير يو له بله کېږي.

کاني لعل د بدخشان گياه کيميا ده
چې يې نه پېژني ته گناه د چا
(۲۴ م ۱۰)

د وطن کاني (مشبه) د بدخشان لعل (مشبه به) ، گياه (مشبه) او کيميا (مشبه به) دی .

ظاهر لکه شهباز يم که و ما و ته نظر کړې
با طن لکه خورشيد يم هېڅ مې مه غواړه قياس
(۲۴ م ۸۷)

متکلم (مشبه) شهباز (مشبه به) ، متکلم (مشبه) خورشيد (مشبه به) دی .

که ته لکه ليلا يې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا يې زه هم کم تر و امق نه يم
(۲۴ م ۱۳۱)

مخاطب (مشبه) ليلا او عذرا (مشبه به) ، متکلم (مشبه) مجنون او
وامق (مشبه به) دي .

شونډې دې يا قوت دي غاښ دې در د زړونو قوت دی
درسه ته دې د اتنگه خوله حقه د جواهر و
(۲۴ م ۲۱۳)

شونډې (مشبه) يا قوت (مشبه به) ، غاښ (مشبه) در (مشبه به) ، تنگه خوله
(مشبه) د جواهر و حقه (مشبه به) ده .

تورې وروځې يې لينده بانه يې غشي
غاښ يې در قيمت بها په لب شکره
(۲۴ م ۲۱۶)

تورې وروځې (مشبه) لينده (مشبه به) بانه (مشبه) غشي (مشبه به) غاښ
(مشبه) قيمتي در (مشبه به) ، لب (مشبه) او شکرې (مشبه به) راغلي دي .

په خوله غونچه دهانه په غاښونو دردندانه
په دواړو خوږو شونډو تر شکر و لا شيرينه

(۲۴۲ م ۲۴)

(خوله) مشبه غونچه (مشبه به) ، غابوننه (مشبه) ، در (مشبه به) ، شوندي (مشبه) او شکر (مشبه به) دی.

کله سول کله ژوندون بخنبل وماته
د عشق اوره په ما چاري د ققنس کړه

(۲۶۸ م ۲۴)

عشق (مشبه) اور (مشبه به) ، متکلم (مشبه) ققنس (مشبه به) دی.

عادلان مي د جنت د گلزار گل دي

ستمگر مي د دوزخ د اور لرگي دي

(۲۲۷ م ۲۴)

عادلان (مشبه) د جنت د گلزار گل (مشبه به) ستمگر (مشبه) د دوزخ د اور لرگي (مشبه به) دي.

زړه مي گل د نیلوفر مخ يې افتاب دی

نیلوفر مي و افتاب و ته کړېږي.

(۴۱۶ م ۲۴)

(زړه) (مشبه) د نیلوفر گل (مشبه به) مخ يې (مشبه او افتاب) (مشبه به) دی.

توري سترگي دي شهلا نرگس د باغ دي

توري زلفي دي سنبل دي مخ نسرین

(۴۵۶ م ۲۴)

توري سترگي (مشبه) شهلا نرگس (مشبه به) توري زلفي (مشبه) سنبل (مشبه به) ، مخ (مشبه) او نسرین (مشبه به) دي.

ستا نظر لکه تور باز زړه مي تارو دی

په تور باز د تور تارو غوښي روا شوې

(۴۵۶ م ۲۴)

ستا نظر (مشبه) تور باز (مشبه به) زړه (مشبه) او تارو (مشبه به) دي.

۲- د غرض له مخې: د غرض له مخې تشبېه په دوو ډولونو ده ، عادي تشبېه او غير عادي تشبېه:

الف - عادي تشبېه: دا هغه تشبېه ده ، چې (مشبه به) تر (مشبه) ځواکمن وي او معکوسه معنی هم ترې نه مراد پېږي.

ستا خوږې شونډې نبات دي رقيب مېچ دی
بنه خو دا چې يې له شونډو وشرې
(۳۴ م ۴۷۱)

خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي کې له نباتو سره تشبېه شوي ، چې مشبه به تر مشبه په صفت کې ځواکمن دی ، رقيب (مشبه) او مېچ (مشبه به) ، خوږو ته تگ او نه جدا کېدل يې (وجه شبه) ده ، چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواکمن دی .

چې ژوندي وي غم دې نه کاندې د لوږې
شنه توتي سره شکرې نه دي لږې
(۳۴ م ۴۴۹)

هغه کسان چې ژوندي دي (مشبه) ، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم د وجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی .

ما وي چرته به وي کان د خوږو قندو
شاه و لب ته اشاره کړه دلې دلې
(۳۴ م ۴۵۲)

د شاه لب (مشبه) د خوږو قندو کان (مشبه به) چې د وجه شبه له مخې مشبه به قوي دی .

ب - غير عادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې (مشبه) تر (مشبه به) قوي واقع شوی وي او یا یې له وجه شبه څخه معکوسه معنی واخیستل شي. په دوو ډولونو ده:

- تفضیلي تشبیه: که چرته (مشبه) تر (مشبه به) ځواکمن راوړل شوی وي یعنې مشبه تر مشبه به غوره گڼل شوی وي ، دې ډول تشبیه ته د غرض له مخې غیر عادي تشبیه وايي.

بڼه د سروې ونه، نه چې بڼه ده ستا تر قده
 شهد که شیرن دي ، نه شیرن دي تر گفتار ستا
 بڼې د هوسی سترگې ، نه چې بڼې دي ستا تر سترگو
 بڼه د زرکویون دی ، نه چې بڼه دی تر رفتار ستا
 (۲۴ م ۳۰)

د مخاطب قد (مشبه) سروه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ، گفتار (مشبه) شهد (مشبه به) خوړوالی یې (وجه شبه) ، دمخاطب سترگې (مشبه) د هوسی سترگې (مشبه به) غټوالی او توروالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب رفتار (مشبه) د زرکویون (مشبه به) وجه شبه یې (په ناز ناز تلل) چې په څلورواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي راغلی دی.

په سرو شونډو دې بازار د شکر مات کړ
 تورو زلفو دې ناموس د عنبر مات کړ
 (۲۴ م ۷۲)

سرې شونډې (مشبه) شکر (مشبه به) خوړوالی یې (وجه شبه) ، همدارنگه تورې زلفې (مشبه) عنبر (مشبه به) وجه شبه یې (خو شویي) ده ، چې په دریواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی .

د جمال خوبی دې زیاته تر افتابه
 د نظر لپاره نوم در باندې ماه ږدم
 (۲۴ م ۱۳۶)

د مخاطب جمال (مشبه) افتاب او مهتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالی) دی ، چې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی .

که یو ځله مخ څرگند کاله نقابه
د بنايست نامه به واخلې له افتابه
لاله گل به يې له مخه خوبې پور کا
په زلفينو به سنبل کاندې بې تابه
(۱۹۲ م ۲۴)

مخ (مشبه) افتاب او لاله (مشبه به) (وجه شبه) يې (نوراني والي ،
سوروالي او نازکوالی) دی ، زلفې (مشبه) سنبل (مشبه به) وجه شبه يې
(خوشبويي ، توروالی) دی ، چې په ټولو کې مشبه تر مشبه به قوي دی .

نو بهار يې په راتللو شگفته شي
دلاله تر گلو بڼه لري بارخونه
(۲۴ م ۲۴۹)

بارخو (مشبه) لاله (مشبه به) (بنکلا) يې وجه شبه ده ، چې تر مشبه به په
مشبه کې زورزيات دی .

خود به ستا تر مخه د گيا ه غونډې څرگند شي
گل دلاله راوړه خپل رخسار لره کنه
(۲۴ م ۲۶۴)

رخسار (مشبه) ، دلاله گل (مشبه) بنکلا يې (وجه شبه) ده ، چې تر مشبه
به مشبه زورور او قوي دی .

لکه در هسې غابونه
لا تر درو سپين هموار بڼه
(۲۴ م ۲۶۴)

غابن (مشبه) در (مشبه به) وجه شبه يې (سپينوالی او اواروالی) دی . مشبه تر
مشبه به قوي واقع شوی دی .

کله سبر ونه هسې سمه ده په قد کې
چا نامه د سبر ستا و قد ته اخسته
(۲۴ م ۳۰۴)

قد (مشبه) سبرونه (مشبه به) لوروالی یی (وجه شبه) ده، دلته هم مشبه تر
مشبه به د وجه شبه له مخې قوي دی.

چې د باغ سبر یی پستی تر قامت دي
پښتنې په قامت سترې نه دي څه دي؟
(۲۴م ۳۸۰)

په دې بیت کې تشبیه هم کت مت د تېر بیت په خیر ده.
ته چې په بڼه حسن جمال تېره تر لیلیا یی
ځکه تر مجنون د خوشحال غږ دی د تیري
(۲۴م ۴۱۳)

مخاطب (مشبه) لیلیا (مشبه به) جمال یی (وجه شبه)، متکلم (مشبه)
مجنون (مشبه به) او (په عشق کې تر هر څه تېریدل) یی وجه شبه ده، چې په
دواړو تشبیه گانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د ختاد ملک نافې واړه خجل شي
چې د تا زلفې ښکاره شي معتبرې
(۲۴م ۴۳۷)

د مخاطب زلفې (مشبه) د ختاد ملک نافې (مشبه به) خوشبويي یی (وجه
شبه) ده، مشبه تر مشبه به قوي دی.

د سپرلي گلونه څه دي چې یی ستایم
تر گلونو چې زېبا ده هغه ته یی
مخاطب (مشبه) د سپرلي گلونه (مشبه به) ښکلا یی (وجه شبه)، مشبه تر
مشبه به قوي دی.

• مقلوبه یا معکوسه تشبیه: دا تشبیه په دوو ډولو ده:

I - د مشبه او مشبه به د موقعیت د تغییر په بڼه:

په دې ډول تشبېه کې لومړی مشبه او مشبه به وټاکل شي بيا په دويمه مسره کې مشبه د مشبه به پر ځای راوړل شي او همدا ډول مشبه به د مشبه ځای ته ولېږدول شي ، شرط به يې دا وي چې (وجه شبه) د دواړو بېله بېله وي:

محبت غلام باد شاه بادشاه غلام کا
خبر واخله له ايازه له محموده
(۲۴ م ۲۰۷)

غلام (مشبه) بادشاه (مشبه به) وجه شبه (لور مرتبه) بيا همدا بادشاه (مشبه) او غلام (مشبه به) (وجه شبه) يې (تا بعداري) ده ، چې سره اوبستي او تبديل شوي دي.

د لوهړ گلونه بڼه دي تر نلگوسې
ولې بيا چېرې لوهړ چېرې نلگوسه ؟
(۲۴ م ۲۲۳)

لومړی د لوهړ گلونه (مشبه) نلگوسې (مشبه به) تشبېه تفضيلي ده ، بيا بېرته نلگوسې د (مشبه) پر ځای او لوهړ گلونه د (مشبه به) پر ځای راغلي دي. وجه شبه يې (بنکلا) ده ، چې تفضيلي بڼه لري.

په توانگر باندي اطلس لکه شری. ده
په نادار باندي شریه ده ورینمینه
(۲۴ م ۲۷۸)

د توانگر له وجه اطلس له شری. سره تشبېه شوی دی ، اطلس (مشبه) شری. (مشبه به) کم ارزښت يې (وجه شبه) ده د ناداری. په وجه بيا شری. (مشبه) او اطلس د (مشبه به) ځای نیولی دی او د (ارزښت ډېروالی) يې وجه شبه ده.

په خونبیه کې زاړه لکه زلمي شي
ځوان زلمي تر زاړه لا کاندې ستوه
(۲۴ م ۲۸۴)

لومړی د خوښۍ په وجه (زور) له ځوان سره تشبېه شوی ، چې وجه شېبه يې
 (مستي) ده او بيا د ستونزو له مخې ځوان له زور سره تشبېه شوی چې وجه شېبه يې
 (بې حرکتۍ پاتې کېدل) دي .

ستا په غم کې لکه زه يم بل به نه وي
 دروغژن يم که بل هسې لکه زه وي
 (۳۴ م ۲۹۶)

د محبوب د غم له وجه يې په تفضيلي بڼه ځان له بل کس سره تشبېه کړی ، بيا
 يې د تاکيد په خاطر چې زه ستا غم لرم بل کس له ځان سره تشبېه کړی دی .

مړه وده و ته ژوندي وي ژوندي مړه وي
 د درويش هومره قوت دی د دعا

(۱۰ م ۳۴)

مړه (مشبه) ژوندي (مشبه به) وجه شېبه يې (د الله په بندگۍ کې سکون)
 دی، ژوندي (مشبه) مړه (مشبه به) (د آخرت احساس نه درلودل) يې وجه شېبه ده.

II - د وجه شېبه د تغيير په بڼه: په دې ډول تشبېه کې د مشبه او مشبه به ځای
 بدلون نه مومي بلکې د عادي وجه شېبه غرض تضاد وي ، يعنې کوم څيز چې له بل
 څيز سره تشبېه کېږي د (مشبه به) د صفت ضد اړخ به په (مشبه) کې لټوو.
 د بېلگې په ډول که (سپين) څيز راوړل شي مراد به ځنې (تور) وي. ما يې د
 خوشحال خان خټک په کلياتو کې کره بېلگه په لاس رانه وړه نو د بېلگې په ډول
 يې د الاندي بيت راوړم:

مېلمانه دې وړې درومي له درباره
 ته زموږ د زمانې سخي حاتم يې
 (۷۳ م ۵)

په پورته بيت کې مخاطب (مشبه) سخي حاتم (مشبه به) دی ، د وجه شېبه له
 مخې حاتم طايبي په سخاوت کې د شهرت څښتن و او مخاطب په کنجوسۍ کې
 شهرت ته رسېدلی دی ، ځکه ميلمانه يې له دربار څخه وړې درومي ، يعنې د مشبه
 او مشبه به ترمنځ په (سخاوت او کنجوسۍ) کې زياتوالی د وجه شېبه تضاد دی .

حاتم طایبي په سخاوت کې شهرت لاره او مخاطب یې په کنجوسی کې
هماغومره لري.

۵- د عدد او شمېر له مخې: په دوو ډولونو ده (جمع او تسویه)
الف- جمع تشبیه: چې په کلام کې د یوه (مشبه) لپاره تر یوه ډېر (مشبه به)
راغلي وي ، په بله وینا په دې تشبیه کې یو شي ته له گڼو خیزونو سره تشبیه ورکړل
شوي وي ، ته به وایې په دې یو شي کې دا ټولې معناوې را جمع شوي دي:
تا و ته د خپلو شونډو قدر بنسکاره نه دی
مازده چې عسل دی یا نبات دی یا شکر
(۳۴ م ۶۰)

شونډې (مشبه) عسل ، نبات او شکرې درېواړه (مشبه به) دي ، وجه شبه
یې (خوږوالی) دی.

که سبر که عرعر که صنوبر ستا تر قامته
څه نورې دباغ ونې ؟ چې په خپر ستا د بلا بل
(۳۴ م ۱۰۸)

د محبوب قامت (مشبه) سبر، عرعر او صنوبر (مشبه به) دي ، دیوه مشبه
لپاره درې مشبه به راغلي دي وجه شبه یې (لوړوالی) دی.
ډار کړم ه لازم شم چې پرېشانې کړې خبرې
مېنک دي که عنبر دي ستا پرېشان پرېشان کاکل
(۳۴ م ۱۱۰)

د محبوب پرېشان کاکل (مشبه) مېنک او عنبر دواړه (مشبه به) دي. وجه
شبه یې (خوشبویی) ده.

ستا د خولې چینه خنظل ده هم عسل ده
و هرچاته تویونه د عسل کړه
(۳۴ م ۲۸۱)

د مخاطب خوله (مشبه) خنظل او عسل (مشبه به) دي ، له خنظل سره يې
وجه شبه (تريخوالی) اوله عسل سره يې وجه شبه (خوړوالی) دی.

چې په دا هسې جمال ورځنې زو وې
بسوره مور دې بناپيريه وه که حوره
(۳۴ م ۳۰۱)

د مخاطب مور (مشبه) بناپيری، او حوره (مشبه به) دي. وجه شبه يې بنکلا ده.
د دنيا مثال که وگورې عاقله
په حساب لکه اوبه يا لکه باد دی
(۳۴ م ۳۲۴)

دنیا (مشبه) اوبه او باد (مشبه به) دي ، لمنځه تلل او حرکت يې (وجه شبه) ده.
دا بې درد که په ظاهر سړي لیده شي
و خوشحال ته مچ ميري دي ماشي سپرې
(۳۴ م ۴۴۹)

بې درده (مشبه) مچ، مېرې، ماشي او سپرې (مشبه به) وجه شبه يې (ارزنت نه لرل) دي.
يا به دديا په منگور يا به لرم يې
که دارل کرې يا چيچل يا په چانپش يې
(۳۴ م ۲۸۷)

غایب (مشبه) دد ، منگور اولرم (مشبه به) دي ، له دده سره يې وجه شبه
(خيرل) له منگور سره يې وجه شبه (چيچل) او له لرم سره يې وجه شبه نېش لگول
دي. په مجموع کې وجه شبه يې (ضرر رسول) دي.

ب - تسويه: په ژبه کې برابر والي ته وايي، که چرته په کلام کې گڼ (مشبه)
راغلي وي او بيا ددې ټولو لپاره يو (مشبه به) راوړل شي ، په بله وينا چې ډېرو
خيزونو ته يې له يوه خيز سره تشبېه ورکړې وي. ته به وايې دا ټول خيزونه په دا يوې
معنی کې سرا برابر دي.

مېرني سپاره د مخ دي دا دوه توکه

تورې وروځې تورې سترگې مخ لښکر

(۵۱ م ۲۴)

تورې وروځې ، تورې سترگې (مشبه) مېرني سپاره (مشبه به) دي، چې يو ډول راغلي دي. وجه شبه يې (لمنځه وړل او تر تاثير لاندې راوړل) دي، دا چې د دوو مشبه وو لپاره يو مشبه به راغلی دی ، نو ځکه يې تسويه بولي. همدارنگه مخ (مشبه) او لښکر (مشبه به) چې په دې کې تسويه نشته.

سترگو ته يې وگوره خوشحاله باڼه وروځې
ستا د مرگ لپاره په خو جوړ لري لښکر

(۶۰ م ۲۴)

سترگې ، باڼه او وروځې (مشبه) لښکر (مشبه به) دي چې مفرد راغلی دی.

که يې زلفې که کاکل که يې گيسو دي
همگي مښک تاتار دی هغه کس

(۸۲ م ۲۴)

زلفې ، کاکل او گيسو (مشبه) دي ، د تاتار مښک (مشبه به) دی، چې يوه کلمه ده او درې څيزونو ته يې په خوشبويي کې ورسره تشبېه ورکړې ده.

ورتي ورتې او ښکې تل ساړه ساړه آهونه
ستا په درد و غم کې زه همدا لرم سامان

(۱۶۲ م ۲۴)

ورتي او ښکې او ساړه آهونه (مشبه) د درد او غم په وخت سامان (مشبه به) دی چې يوه کلمه ده، مقصد ته رسېدل يې وجه شبه ده.

سترگې دي که وروځې که يې زلفې که اوربل دی
خو تورې بلادي چې مې زړه پکې قبل دی

(۲۳۲ م ۲۴)

سترگې ، وروځې زلفې او اوربل (مشبه) دي. تورې بلاوي (مشبه به) دي، چې يوه کلمه ده وجه شبه يې (په غم اخته کېدل) دي.

څلور واړه عنصره چا کران دي ای خوشحاله

چا کر هغه خدمت کا چي صاحب ورته فرمايي
(۲۸۲ م ۳۴)

څلور واړه عنصره (اوبه ، اور ، باد او خاوره) مشبه دي او چاکران (مشبه به) واقع شوي دي ، وجه شبه يې (د امر منل) دي.

يو غفلت بل جهالت در پيم شهوت دی
د خوشحال د ځان بلا دي هم دا دري
(۴۳۷ م ۳۴)

غفلت ، جهالت او شهوت (مشبه) بلا (مشبه به) دی ، (په مصيبت اخته کېدل) يې وجه شبه ده ، يعنې دا دري واړه (غفلت ، جهالت او شهوت) په مصيبت اخته کولو کې د بلا غوندي برابر دي.

۶ - د ماهيت له مخې : د ماهيت له مخې تشبېه په څلور ډولوده:

الف - محسوسه له محسوسې سره : چې د تشبېه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) حسي راغلې وي ، يا په بله وينا چې د تشبېه دواړه خواوې د ذات نوم وي:

عاشقان په معشوقو باندي پتنگ دي
له جهان به لار نشي دا د ستور
(۵۳ م ۳۴)

عاشق (مشبه) پتنگ (مشبه به) سوزېدل يې (وجه شبه) ده. عاشق او پتنگ دواړه حسي يا ذات نومونه دي.

مگر زه سهل غرڅه وم ستا تر پامه
چې زما په مرگ دي هېڅ تکبير ونه کړ
(۷۵ م ۳۴)

متکلم (مشبه) غرڅه (مشبه به) (د ويشتلو پړوخت د وېرې نه لرل) يې وجه شبه ده. متکلم او غرڅه دواړه حسي دي.

ته له ځايه هسې نه وي دا څه حال دی ؟
چې په ما باندي دي زړه دا هسې سنگ کړ

(۷۸ م ۳۴)

د محبوب زړه (مشبه) سنگ (مشبه به) (کلکوالی او رحم نه کول) يې وجه
شبه ده ، زړه او سنگ دواړه د ذات نومونه دي.

چې يې دواړه شونډې کنبل کړم پرې محظوظ شم
څوک به هم په می خوړل نه وي محظوظه

(۹۲ م ۳۴)

شونډې (مشبه) می (مشبه به) و جه شبه يې (لوړ کیفیت) دی ، شونډې
اومی دواړه محسوس نومونه دي.

ذوالفقار يې اژدها و دوې يې ژبې
چې د دين مخالفان يې وو خوراک

(۱۰۳ م ۳۴)

ذوالفقار (مشبه) اژدها (مشبه به) و جه شبه يې (له منځه وړل) دي.
ذوالفقار او اژدها دواړه محسوس نومونه دي.

واړه عشق دی چې يې سر راته گياہ کړ
گڼه ! زه په ځان مين د سر بنندل څوک

(۱۰۴ م ۳۴)

سر (مشبه) گياہ (مشبه به) ارزښت نلرل يې (وجه شبه) ده ، سر او گياہ
دواړه محسوس نومونه دي.

لکه سبب زما په خوله کې
غـه شـرین ذقن وای تل

(۱۰۹ م ۳۴)

ذقن (مشبه) سبب (مشبه به) خوړوالی يې (وجه شبه) ده. ذقن او سبب
دواړه محسوسې کلمې دي.

چې په خوب شم ستا له خياله سره خواب کړم
چې بيدار شم د مخ سود دې په افتاب کړم

(۱۲۲ م ۳۴)

د محبوب مخ (مشبه) افتاب (مشبه به) وجه شبه يې (نورانيوالی) دی ،
مخ او افتاب دواړه محوسې کلمې دي.

چې ډېر ډېر يې کنبلي مخ ته کتی نشم
دواړه سترگې يې مزي دي ځنې ډار کړم
(۱۳۲ م ۳۴)

دواړه سترگې (مشبه) مزي (مشبه به) (په بنکار پسې تلاش) يې وجه
شبه ده ، سترگې او مزي محوسې کلمې دي.

خلق تشې تسلي کا زه له ځلي
د هلک غوندي د هر سړي په خوله شم
(۱۴۶ م ۳۴)

متکلم (مشبه) هلک (مشبه به) غوليدل يې (وجه شبه) ده . متکلم او
هلک محسوس نومونه دي.

په کاته شم و عالم و ته حيران
چې دنس لپاره څه کا دا سگان
(۱۵۳ م ۳۴)

عالم (مشبه) سگان (مشبه به) او دنس لپاره په مرداره نبتل يې (وجه
شبه) ده ، عالم او سگان دواړه محسوس نومونه دي.

زړه مې لکه گوی دی د مستي په ميدان کې
تل يې هغه ترک وهي د زلفو په چوگان
(۱۶۰ م ۳۴)

زړه او زلفي (مشبه) دي گوی او چوگان (مشبه به) چې ټول محسوس
نومونه دي.

د بنو په ناوکیو دي غلبيل کړ
نبنانه مې درته ځان دی لکه و
(۱۸۲ م ۳۴)

بانه او خان (مشبه) ناو کي اونبنان (مشبه به) ټول محسوس دي.
پیغام راوړي د وصل ، عجب بنه راخي په مهر
هد هد د یار له لوریه نن په ما باد سبا شو
(۱۸۶ م ۳۴)

د سبا باد (مشبه) هد هد (مشبه به) د پیغام راوړل یې (وجه شبه) ده. باد او
هد هد محسوس دي.

د خپل پله خاورې دې بیه په عنبر کړې
درته چاوي چې په دا بها یې پلوره
(۲۱۰ م ۳۴)

د محبوب د پله خاورې (مشبه) عنبر (مشبه به) خوشبویي یې (وجه شبه)
ده ، مشبه او مشبه به د واره محسوس دي.

یو زړه د خوشحال نه دی چې جهان پکې لیده شي
د هر چا زړه مراعت دی صفایي ورلره بویه
(۲۷۲ م ۳۴)

زړه (مشبه) مرات (مشبه به) (پاکوالی) یې وجه شبه ده. زړه او مرات د واره محسوس دي.

شوندې دې حلوا دي عاشقان د حلوا وړي
بنسه په وړیو څه ، په پلو پته دا حلوا وړه
(۲۹۸ م ۳۴)

شوندې (مشبه) حلوا (مشبه به) او خوړوالی یې (وجه شبه) ده ، چې مشبه
او مشبه به د واره محسوس دی.

هېڅ خبره نه وه چې به ماتر خولې ایسته
ستا د خولې تشبیه مې غوتی ولې راوسته
(۳۰۳ م ۳۴)

د مخاطب خوله (مشبه) غوتی (مشبه به) بنکلا یې (وجه شبه) ده ، چې
مشبه او مشبه به د واره محسوس دي.

زړه مې ستا په زلفو بند شو تا کباب کړ

خوک شهباز هم د کباب لپاره نیسي ؟

(۲۴ م ۲۵۲)

د متکلم زړه (مشبه) شهباز (مشبه به) دی، دواړه محسوس دي.

خومي ستا مروند د سر سرو پردي نه شي

سر به هېڅکله کښې نږدم په سرو پردي

(۲۴ م ۲۵۶)

د مخاطب مروند (مشبه) سرو پردي (مشبه به) ، دواړه محسوس دي.

زويه پلار سره کارونه د غليم کا

لونه مور ته لکه بنې دي تيارې

(۲۴ م ۴۲۸)

زوی (مشبه) غليم (مشبه به) ، لوني (مشبه) بنې (مشبه به) چې دواړه

محسوس دي.

ب - معقوله له معقولي سره: که مشبه او مشبه به دواړه د معنی نومونه وي ، په

سترگونه ليدل کېږي ، د لمس وړ نه وي ، نو نوموړې تشبیه يې بولي:

که خوک غواړي چې خپل زړه په غم اخته کا

اشنايي ده لاس په لاس فتنه تياره

(۲۴ م ۲۰۹)

اشنايي (مشبه) فتنه (مشبه به) ، (په غم اخته کول) يې وجه شبه ده.

اشنايي او فتنه دواړه د معنی نومونه دي.

د وه قدمه بېلتون هم له ياره مرگ دی

خوک به خو پايي ژوندي له ياره لرې

(۲۴ م ۴۳۴)

بېلتون (مشبه) ، مرگ (مشبه به) (حرکت نه کول) يې وجه شبه ده. بېلتون

او مرگ دواړه د معنی نومونه دي.

د عشق بخره عطايي لکه ايمان ده

مونده نشي په کونښن په ځلې ځلې

(۲۴ م ۴۵۲)

د عشق بخره (مشبه) ایمان (مشبه به) د ازل ورکړه يې (وجه شبه) ده.

د عشق بخره او ایمان دواړه د معنی نومونه دي.

چې د خلکو نېکخواهي لري په زړه کې

مبارک شه بادشاهي لري په زړه کې

(۲۴ م ۴۷۲)

نېکخواهي (مشبه) بادشاهي (مشبه به) وجه شبه يې (خير رسول) دي.

نېکخواهي او بادشاهي دواړه د معنی نومونه دي.

ج - محسوسه له معقولې سره: که مشبه (حسي) وي او مشبه به (معقول) راغلی

وي يا دا چې مشبه د (ذات) نوم وي او مشبه به د (معنی) نوم راغلی وي.

په سپينوالي د مخ سپين لکه مومنه

په توروالي د طري لکه کافره

(۲۴ م ۲۱۵)

د مخ سپينوالي (مشبه) مومن (مشبه به) ، سپينوالي ، سپيڅلتيا يې (و

جه شبه) د طري توروالي (مشبه) کافره (مشبه به) (توروالي) يې وجه شبه ده. د

مخ سپينوالي او د طري توروالي محسوس نومونه دي ، مومنه او کافره د معنی

نومونه دي.

بخت غوندي ناگاهه زما خوار کره سيده شوې

راغله دي په قصد وو ، که دا راغلي بي نمطه

(۲۴ م ۲۲۶)

مخاطب (مشبه) بخت (مشبه به) په ناڅاپي ډول پېښېدل يې (وجه شبه) ده.

مخاطب محسوس نوم دی ، بخت د معنی نوم دی.

په بلبلو د گل بوی لکه وصال دی

که يې رنگ په سترگو نه ويني نديمه

(۲۳۸ م ۳۴)

د گل بوی (مشبه) محسوس دی. وصال (مشبه به) معقول دی. وجه شبه یې (خوبني) ده.

اشرف سره تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی
(۲۵۴ م ۳۴)

اشرف (مشبه) نفس اماره (مشبه به) (په غلطو لارو تلل) یې وجه شبه ده. اشرف د خوشحال خټک مشرزوی دی، چې محسوس دی او نفس اماره معقول نوم دی.

چې په تلل شوي له خوشحاله لکه عمر
که یې ډېره بلا کړه نه درېدلې
(۴۵۳ م ۳۴)

مخاطب (مشبه) عمر (مشبه به) دی، نه پاتې کېدل یې (وجه شبه) ده. مخاطب محسوس او عمر معقول نوم دی.

د - معقوله له محسوسې سره: چې مشبه د معنی نوم (عقلي) وي او مشبه به د ذات نوم (حسي) وي:

چې مشال یې د جمال راته ښکاره کړ
بیا به ما باندې پتنگ کا هغه یار
(۶۵ م ۳۴)

جمال (مشبه) چې معقول نوم دی او مشال (مشبه به) دی چې حسي دی، د دواړو ترمنځ نوراني والی او ښکلا (وجه شبه) ده. په دویمه مسره کې متکلم (مشبه) او پتنگ (مشبه به) دی، چې دواړه محسوس دي.

چې د صبر په آهن مې وتړلی
تا د زلفو په حلقه هغه ورمات کړ
(۷۶ م ۳۴)

صبر (مشبه) دی چې معقوله کلمه ده او آهن (مشبه به) دی، چې حسي راغلی ده. (بندول او کلکوالی) یې وجه شبه ده.

د ښه یار دیدن د دواړو سترگو نور دی

خدای دې نه کا د هیچا سترگې بې نوره
(۳۰۲ م ۳۴)

د یار دیدن (مشبه) د سترگو نور (مشبه به) ، سکون او آرام یې (وجه شبه) ده
(دیدن) د معنی نوم دی او نور د ذات نوم دی.

په دادوه سواره د مخ یعنی ستا سترگې
تا مې درست د پار سایه لښکر مات کړ
(۷۲ م ۳۴)

د محبوب دوه سترگې یې له سوارو سره تشبیه کړي، چې دواړه حسي دي.
خوپه دویمه مسره کې پارسایي (مشبه) چې معقول دی او لښکر (مشبه به) چې
محسوسه کلمه ده او وجه شبه یې (ساتل ، دفاع کول) دي.

نصیحت د دانا یانو لکه باد دی
د وگړي خود رایې دي چې کېږي
(۳۸۳ م ۳۴)

نصیحت (مشبه) او باد (مشبه به) دی ، په ځای نه پاتې کېدل یې وجه شبه ده
، نصیحت د معنی نوم دی او باد د ذات نوم دی.

چې یې توره د غمزو راته تېره کړه
اوس خوبه شهیدي ده ستا په وړاندې
(۴۲۸ م ۳۴)

غمزه (مشبه) ، توره (مشبه به) ، وژل او شهیدول یې (وجه شبه) ده. غمزه د
معنی نوم دی او توره د ذات نوم دی.

فهم وکړه چې ضایع در خخه نشي
لکه در بې بهادی دا نفس
(۸۴ م ۳۴)

نفس (مشبه) عقلي دی ، همدارنگه در (مشبه به) حسي دی (بې بها) یې
وجه شبه ده.

د همت په بال و پړ سپړی الوزي
مرغه پورته الواته کا په وزرو

(۱۷۱ م ۳۴)

همت (مشبه) معقول دی ، بال او پر (مشبه به) محسوس دی ، پرمختگ
یې (وجه شبه) ده .

عارفان د قناعت په گنج توانگر دي
چې یې نه راځي د خلکو مال په سترگو
(۱۷۹ م ۳۴)

قناعت (مشبه) معقول نوم دی ، گنج (مشبه به) دی چې محسوسه کلمه ده
(د خلکو مال ته سترگې نه نیول او مړښت) یې وجه شبه ده .
چې په زړه یې د وحدت ډیوه شوه بله
تجلی به یې له مخه ځي افتاب شو
(۱۸۹ م ۳۴)

وحدت (مشبه) معقول نوم دی ، ډیوه (مشبه به) دی ، چې محسوس راغلی دی .
په نوبت به د هر چا تر ځیگر خپړي
د قضا نېزه و هر چا و ته نېغه
(۲۲۸ م ۳۴)

قضا (مشبه) معقول دی ، نیزه (مشبه به) چې محسوس دی ، له منځه وړل
یې (وجه شبه) ده .

چې دوه بڼه خواږه مین سره دلگیر کا
د غمازو وینا څه د سترگو خس ده
(۲۷۶ م ۳۴)

د غمازو وینا (مشبه) معقول ده او د سترگو خس (مشبه به) محسوس دی .

تا چې واغوستې د خیال جامې رنگینې
بله ستا په ډول نشته رنگینه
(۲۸۸ م ۳۴)

(خیال) معقول مشبه دی او (جامې) محسوس مشبه به دی . (کبر او غرور)
یې وجه شبه ده .

غم يې بې حکمته نه دی پیدا کړی
د نامرد د مرد په منځ کې غم محک دی
(۲۲۳ م ۲۴)

(غم) معقول مشبه دی او (محک) محسوس مشبه به دی. (کره او نا کره معلومول) يې وجه شبه ده.

چې د فکر مرجونا له بحرې وکېښ
راشه گوره د خوشحال کلام گوهر دی
(۲۲۴ م ۲۴)

(فکر) معقول مشبه دی (مرجونا) محسوس مشبه به دی او (فعالیت او هنر مندي) يې وجه شبه ده. همدارنگه (کلام معقول مشبه دی، (گوهر) محسوس مشبه دی او (ارزښت) يې وجه شبه ده. (کلام) معقول مشبه دی. (گوهر) محسوس مشبه به دی.

عشق يو مست هاتي ولاړ سره بنوريزي
دا په ځان خوني عاشق يې مهاوت دی
(۲۲۸ م ۲۴)

(عشق) معقول مشبه دی او (مست هاتي) محسوس مشبه به دی، (سرکښي او په قبضه کې نه راتلل) يې وجه شبه ده. همدارنگه (خوني عاشق) مشبه او (مهاوت) مشبه به دی چې دواړه محسوس دی.

علم څه دی په معنی کې گڼينه دی
کاسه هم ورسره بويه خراجي
(۲۶۲ م ۲۴)

(علم) معقول مشبه دی او (گڼينه) محسوس مشبه به دی. وجه شبه يې (گټه رسول) دي.

چې همت د سړي خو قدر يې هومره
د تمیز په تله هر سړی تاله شي
(۲۷۱ م ۲۴)

(تمیز) معقول مشبه دی او (تله) محسوس مشبه به دی، (اندازه کول) يې وجه شبه ده.

د وصال د ناوې مهر څه دی غم دی

هغه هم واره يکباره معجل شي

(۲۴ م ۲۸۵)

(وصال او غم) ، معقول مشبه گانې دي (ناوې او مهر) محسوس مشبه به دي ، د وصال او ناوې تر منځ وجه شبه (خونبي) ده ، همدارنگه د غم او مهر تر منځ وجه شبه (تکليف او احتياج) دی .

بياد عشق درياب راو خوت چلې چلې

عاشقان پکې لاهو شو بلې بلې

(۲۴ م ۴۵۲)

(عشق) معقول مشبه دی ، (درياب) محسوس مشبه به دی ، وجه شبه يې (ډوبېدل او پای نه لرل) دي .

مسلمان به درته خوک وايي خوشحاله

دهوی زناړ په غاړه يو تر سا يې

(۲۴ م ۴۵۸)

(هوی) معقول مشبه دی . (زناړ) محسوس مشبه به دی ، (گمراهي يا لاره ورکول) يې وجه شبه ده .

۷- د طرفينو د مرکبوالي او بسيطوالي له مخې :

مخکې تر دې چې د دې ډول تشبېه ډولونه له بېلگو سره راوړو د (بسيط او مرکب) مشبه او مشبه به په توپير به يو څه رڼا واچوو :
الف - بسيط مشبه او مشبه به : هغه مشبه او مشبه به ته وايي ، چې يو ذهني انځور و نښي او تر دې له ډېرو اجزاو و څخه تشکيل شوی نه وي په دوه ډوله دی :

• مجرد بسيط :

مجرد بسيط هغه ذهني انځور ته وايي چې يوازې يوه کلمه وي او په ترکيب کې بله کلمه يا جزو سره نه وي راغلی . (۲۱ م ۱۰۱)

لکه: (د مخ ورته کول له گل سره) چې دلته مخ مشبه او گل مشبه به دی ، چې دواړه ځانته ځانته یو ذهني انځور را په گوته کوي.

- مقید بسیط: هغې کلمې ته وایي چې صفت (ستاینوم) مضاف الیه یا د قید په ډول بله کلمه ورسره راغلي وي ، لکه: سرې شونډې له سرو یا قوتو سره ورته کول چې د شونډو او یا قوتو لپاره (سوروالی) د صفت په بڼه راغلی دی.
 - د مخ خال له بورا سره ورته کول ، چې مخ (مضاف الیه) دی او خال ورته مضاف شوی دی (مشبه) دی چې د مقید بسیط په بڼه راغلی دی او بورا مشبه به دی.
 - ب- مرکب مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته ویل کېږي ، چې د خو ذهني انځورنو له یو ځای والي څخه منځته راغلي وي ، په بله وینا هغه جوړښت چې په تخیل کې له خو ذهني انځورو یعنی د کلمو له ترکیب څخه رامنځته شوی وي.
- (۲۱ م ۱۰۲)

هر دم چې ډېره ځله اضطراب شي ستا دیدن ته
په تېري باندي تل وي د اوبو مینه غالبه
(۳۴ م ۱۹۱)

پورته مشبه له یوه مرکب جوړښت څخه تشکیل شوی ، هره گړۍ په ډېر حرکت (خوځېد اکول د محبوب دیدن ته) او مشبه به پر تېري د اوبو مینه غالبېدل) هم په مرکب ډول راغلي دي.

اوس د مجردې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلگې راوړو او د مقیدې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلگې به تر جلا سرلیک لاندې په ځانگړي ډول راوړل شي. یادونه: د دري ژبې او ځینو نورو ژبو کتابونو کې د بسیط لپاره د ترکیب په وړاندې مفرد لیکل شوي ، چې په پښتو ژبه کې مفرد اصطلاح ته د بسیط اصطلاح راوړو.

الف - بسیطه له بسیطې سره: هغه تشبیه ده ، چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې مجردې بسیطې کلمې وي:

تر سنبلو یې بڼې زلفې

تر گلونو یې رخسار بڼه
لکه در هسې غابڼونه
لا تردرو سپین هموار بڼه
(۲۶۴ م ۲۴)

(زلفې ، رخسار ، غابڼونه) مشبه دي ، چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي (سنبل ، گلونه او در) مشبه به دي چې درې واړه مجردې بسیطې کلمې دي .
رقیبان دې لکه سپي دي په کوڅه کې
چې انگر دې پاکیزه شي واړه چغ کړه
(۲۶۵ م ۲۴)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپی) مجرد بسیط مشبه به دی (چتلي او مرداري پیدا کول) یې وجه شبه ده .
که زما په مرگ دې زړه دی تبغ راواخله
د قصاب غوندي مې بند په بند جدا کړه
(۲۷۸ م ۲۴)

دې (مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی او (قصاب) مجرد بسیط مشبه به دی ، (بند په بند پرېکول) یې وجه شبه ده .

غر به هم لکه وینسته هسې نری کا
که غمونه د خوشحال کېږدي په کوه
(۲۸۴ م ۲۴)

(غر) مجرد بسیط مشبه دی او (وینسته) مجرد بسیط مشبه به دی ، (نری کېدل) یې وجه شبه ده .

چې په خلکو کې دوزخ دوزخ یادېږي
بل دوزخ په جهان نشته جدايي ده
(۲۹۱ م ۲۴)

(جدایی) مجرد بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(تکلیف او کړاو) یې وجه شبه ده.

بنکلی ډبرو ماته یار کړې
تل د گلو انتخاب شته
(۲۹۴ م ۲۴)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (گل) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(بنکلا) یې وجه شبه ده.

د اولاد په کار خبر شوم
اولاد واره لږم مار دی
(۳۰۹ م ۲۴)

(اولاد) مجرد بسیط مشبه دی او (لږم ، مار) مجرد بسیط مشبه به دي.
(تکلیف او غم) یې وجه شبه ده.

چې هومره بڼه مخونه په دا خاورو کې په گور دي
چې دوی لره وروم گورو ماوته ارم دی
(۳۱۵ م ۲۴)

(گور) مجرد بسیط مشبه دی او (ارم) مجرد بسیط مشبه به دی. (سکون او
ارام) یې وجه شبه ده.

نه میچ یم نه کارغه یم چې په گرو مرو گړم
یا بازیم یا شاهین یم په خپل بنکار مې زړه خورم دی
(۳۱۶ م ۲۴)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (میچ ، کارغه ، باز او شاهین) مجرد
بسیط مشبه به دي.

رقیبان دي لکه سپي په کوڅه غاپي
هم ترې خیرې جامې درومم هم خورلی

(۳۳۱ م ۳۴)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپی) مجرد بسیط مشبه به دی. (زیان
رسلو) بی وجه شبه ده.

عشق لکه پاچا دی زه په مثل د چا کریم
چا کر چي د صاحب په حکم نه وي نا معقول دی
(۳۴۲ م ۳۴)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (پاچا) مجرد بسیط مشبه به دی،
همدارنگه (متکلم زه) مجرد بسیط مشبه دی او (چا کر) مجرد بسیط مشبه به دی.

پښتانه لکه مگس ورباندې گرځي
ورته ایښی د مغل د حلوا تال دی

(۳۴۷ م ۳۴)

(پښتانه) مجرد بسیط مشبه دی او (مگس) مجرد بسیط مشبه به دی.

غارې غرونه خبر دار دي چې مجنون یم
که جهان په دا خبر دی چې لیلا یې
(۳۴ م ۴۸۱)

(متکلم او مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی (مجنون او لیلا) مجرد بسیط
مشبه به راغلي دي.

ته هم خر ورسره مه شه
که څوک خر شي په خری
(۴۹۳ م ۳۴)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (خر) مجرد بسیط مشبه به دی.
ب- مرکبه له مرکبې سره: چې مشبه او مشبه به دواړه په مرکبه بڼه راوړل شوي وي:

زما اوښکې د گوگل په ځوښ پیدا شي
لکه اور چې له کبابه نم اخراج کا
(۳۴ م ۲)

(لومړۍ مسره) مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی ، (لکه)
د تشبیه توری دی .

عشق تر ځوانه نه زور لا کاندې نسکور
په پخه ونه لانه لگېږي اور
(۲۴ م ۶۳)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی .

زما زړه یې په حلقه د زلفو یو وړ
لکه لوی ماهی په شصت د ماهی گیر
د شکر و پوه دکان ماهی بچه دی
که تور خال دی ستا په شونډو جای گیر
(۲۴ م ۶۶)

د هر بیت لومړۍ مسرې مرکب مشبه راغلي دي او دویمې مسرې یې مرکب
مشبه به راغلي دي .

غافلان له دې دنیا سره کالو بې
لکه پېغله جن بازي کا په لوڅکو
(۲۴ م ۱۷۸)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی . (ځان غولول او
بې خبري) یې وجه شبه ده .

تا چې زلفې پېچا پېچ سره ولول کړې
په گلونو کې یو تور منگور خفته شو
(۲۴ م ۱۸۰)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویم مسره مرکب مشبه به دی .

لکه څوک چې له تېرو تورو وېرېږي
هسې ډار کوم زه هم ستا له عتابه
(۲۴ م ۱۹۲)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به راغلي دي .

لکه روح چي له قالبه نه واته کا
په دا شان مي جدایي کېږي بي ياره
(۲۰۹ م ۲۴)

دويمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مي ستا په لا سو در کړ تا خراب کړ
هلک څه زده د زېبا توتا ساتنه
(۲۴۵ م ۲۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به راغلی دي.

په معنی کلیه روپۍ ده مخ يې تور شه
هر سپړی چي په یاری کې په زړه غل وي
(۲۱۴ م ۲۴)

دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

د ناکس له تربیت سره څه کاری
د سنگېر له زراعت سره څه کار دی
(۲۲۹ م ۲۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

چي دیدن د مین و کړمه تازه شم
لکه کښت چي په باران سره او به شي
(۲۵۹ م ۲۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خپل یار د جدایي هسې کار دی
لکه ساه چي له وجوده په واته شي
(۲۵۹ م ۲۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

بېلتانه زما په قصد چاره تېره کړه
د قصاب د لسوزي نشي په ورغومي
(۲۴ م ۳۶۶)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خوشحال خاطر يې هسې ځنې يو وړ تورو سترگو
لکه صيد د شاهينو تر مېنو کو تـر منگول شي
(۳۴ م ۳۷۰)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

چې وربل دې په سپين مخ اشفته کېږي
په ما بنام کې رڼا ورځ نهفته کېږي
(۳۴ م ۳۷۳)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

يو گلزار په يوه درنگ کې شگفته شي
چې يې زلفې په بار خوباندې ولول شي
(۳۴ م ۳۸۵)

دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

لکه بـځن چې حلوا خوري
عاشق سپينه خوله د شا خوري
(۳۴ م ۴۰۹)

دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

خوله يې پته خوره خوشحاله
بازد بڼکار غوښې په غلا خوري
(۳۴ م ۴۰۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

ستا په زلفو کې مې خوار خاطر بناد نه شو

د مومن په کفرستان کې څه حرمت وي

(۲۴ م ۴۲۰)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

درسته شپه هسې بيدار يم

لکه لنگه زويه ژغوري

(۲۴ م ۴۲۵)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

دا څه بار خونه دي نه پرېشانې توري زلفې

پروتې دي په گلو د سنبلو پانې تاندي

(۲۴ م ۴۲۹)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د بنو ناوک يې بنوی درومي ترزړونو

د ترکانو غشي بنوی درومي ترزغرو

(۲۴ م ۴۳۴)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په زلفو بند شو پرې خوشحال شوم

لېونۍ ترلۍ بنه دی په زنجير کې

(۲۴ م ۴۸۸)

لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

ج - بسيط له مرکبې سره: چې په يوه تشبیه کې (مشبه) بسيطه کلمه وي او (مشبه

به) په مرکب شکل راغلی وي:

لکه گل شگفته روی تازه په باغ کې

همــــپشه د بنو بلبلو پرې بلغاک

(۱۰۵ م ۳۴)

چون دا غزل د مرد په ستاینه کې ویل شوې ده نو دلته هم (مرد) مجرد بسیط
مشبه او هغه گل چې تر او تازه وي او تل د بلبلو شور یې پر سر وي، مرکب مشبه به دی.

د وروستي سپرلي نرگس دی

د خوشحال قدر لری

(۴۹۳ م ۳۴)

(خوشحال) مجرد بسیط مشبه دی او (د وروستي سپرلي نرگس دی) مرکب

مشبه به دی.

دنیا لکه حلوا ده بڼه شرینه مزه ناکه

حریص یې لکه مچ دی باندي غورځي نه مریږي.

(۳۶۲ م ۳۴)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (بڼه شرینه مزه ناکه حلوا ده) مرکب مشبه به دی.

(حریص) مجرد بسیط مشبه دی او (د مچ غوندي غورځېدل او نه مریږدل) مرکب

مشبه به دی.

د - مرکبه له بسیطې سره: چې مشبه په ترکیبي بڼه راغلی وي او مشبه به بسیطه

کلمه وي:

قند و گل سره دا هومره لذت نه کا

چې خوله ورکا له زورل سره امپزه

(۲۱۹ م ۳۴)

(له زورلو سره امپزه خوله ورکول) مرکب مشبه دی او (قند او گل) مجرد

بسیط مشبه به دي.

په خدمت کې تر صباحه لکه شمع

په یوه قدم ولاړې جانگدازې

(۴۴۸ م ۳۴)

(هغه محبوبې چې په یوه پښه تر صباحه ولاړې وي) مرکب مشبه دی او

(شمع) مجرد بسیط مشبه به دی.

د بنو خو کي يې نېغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کاله لکه بازي
(۲۴ م ۴۴۸)

(په تېره تېره کتو يې د بنو خو کي نېغې تر زړونو تلل) مرکب مشبه دی او
(بازي) مجرد بسیط مشبه به دی.

۸- د طرفينو د قيد له مخې:

الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره: چې له مشبه سره صفت، مضاف او یاد
قيد کلمه راغلي وي او مشبه به بسیط راغلی وي.

دارنگیني معنی چېرې دي خوشحاله
چې را درومي لکه گل په بیاض ستا
(۲۴ م ۵)

(رنگیني معنی) مقید بسیط مشبه دی او (گل) مجرد بسیط مشبه به دی.
(بنکلا او لور کیفیت) يې وجه شبه ده.

که د او سپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به يې اسانه لکه شپول کا
(۲۴ م ۱۳)

(داو سپنو کلا) مقید بسیط مشبه دی او (شپول) مجرد بسیط مشبه به دی.

له جاهل سره گلگشت لکه دوزخ دی
له دانا سره راضي يم که مې بند کا
(۲۴ م ۲۵)

(له جاهل سره گلگشت) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی.

توري توري زلفي کبود خال لکه کوتره
راشه که يې گوري پرې بندي يو څه شهباز دی
(۲۴ م ۳۱۳)

(شین خال) مقید بسیط مشبه دی او (کوتره) مجرد بسیط مشبه به دی.

خپلي او بنکي مې درياب شوي

پکې نه موم کنار

(۲۴ م ۶۷)

(خپلې اوښکې) مقید بسیط مشبه دی او (دریاب) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خوشحال دزره خوښي نشي بې سرايه

خپل وطن يې په هر چا باندې کشمير کړ

(۲۴ م ۷۵)

(خپل وطن) مقید بسیط مشبه دی او (کشمير) مجرد بسیط مشبه به دی.

غرگناه راته د خس غوندي ښکار پري

چې په مهر کرم رايشم بخښل کړم

(۲۴ م ۱۲۷)

(غرگناه) مقید بسیط مشبه دی او (خس) مجرد بسیط مشبه به دی.

بخت دی که طالع دي که داخپله فقيري ده

خداي مې چې شپږه برابره د اطلس کره

(۲۴ م ۲۶۸)

(شپږي مې) مقید بسیط مشبه دی او اطلس مجرد بسیط مشبه دی.

د بې دردو ياري ما غنم گڼله

چې مې وکتله سر تر پايه جو وه

(۲۴ م ۲۸۶)

(د بې دردو ياري) مقید بسیط مشبه دی او (غنم او اوربشې) مجرد بسیط مشبه دی.

چې بندي د يار د زلفو په کمند دی

بهانه يې د خلاصيه دغه بند دی

(۲۴ م ۳۱۷)

(ديار زلفي) مقید بسیط مشبه دی او (کمند) مجرد بسیط مشبه به دی.

ناقابل فرزند دوزخ غوندي پيدا شي

ښه قابل د پلار په خونه کې ارم دی

ښه فرزند د پلار په خونه کې خراغ دی

بد فرزند د پلار په خونه کې تورتم دی

(۳۴ م ۳۴۷)

(نا قابل فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
(بنه قابل) مقید بسیط مشبه دی او ارم مجرد بسیط مشبه به دی .
(بنه فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (خراغ) مجرد بسیط مشبه به دی ،
همدارنگه (بد فرزند) مقید مشبه دی او (تورتم) مجرد بسیط مشبه به دی .

چې سیلاب زما د اوبنکو را روان شي

عمارت زما د صبر نړوي

(۳۴ م ۴۱۴)

(زما د اوبنکو) مقید بسیط مشبه دی او (سیلاب) مجرد بسیط مشبه به دی .
همدارنگه (زما د صبر) مقید بسیط مشبه دی او (عمارت) مجرد بسیط
مشبه به دی .

عاشقان چې تر سر تېر شي هاله کنبل کا

د دلبرو پستې خولې لکه بخملې

(۳۴ م ۴۵۴)

(پستې خولې) مقید بسیط مشبه دی او (بخملې) مجرد بسیط مشبه به دی .

ب- بسیط له مقیدې بسیطې سره: په دې ډول تشبیه کې مشبه یوازې بسیطه
کلمه وي او مشبه به پکې په صفت ، مضاف او یاد قید په توري مقید شوی وي:

که جهان شي تېره توره

ستا په مرگ شي خلک خبر

(۳۴ م ۵۲)

(جهان) مجرد بسیط مشبه دی او (تېره توره) مقید بسیط مشبه به دی .

دولت څه دی؟ په مثال بنایسته ناوې

د نامرد کره یې عمر وي په اور

(۲۴ م ۵۸)

(دولت) مجرد بسیط مشبه دی او (بنایسته ناوی) مقید بسیط مشبه به دی.

حاسد می لکه کانی د صحرا په هېڅ حساب دی
په قدر په قیمت کې یا یاقوت یم یا الماس
(۲۴ م ۸۹)

(حاسد) مجرد بسیط مشبه دی او (د صحرا کانی) مقید بسیط مشبه به دی.
(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (یاقوت او الماس) هم مجرد بسیط مشبه به دي.

په هر لور می غورځوي په سر لگېږم
زما نې کرېم لکه سنگ د منجنیق
(۲۴ م ۱۰۱)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (د منجنیق سنگ) مقید بسیط مشبه به
راغلی دی.

دا دنیا خار بنې بزه ده په ساتل یې څه مزه ده
شپون یې و شري بزونه چې یې پوه شي له خار بنته
(۲۴ م ۱۹۷)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (خار بنې بزه) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

ماوې عشق خو یو بڼه څیز دی خبر نه وم
چې دی لا تر مست هاتي نه خونخواره دی
(۲۴ م ۲۴۹)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

دنیا د مست هاتي په خوی خصلت ده که یې گوري
چې یو مهاوت و مړ بل یې شاته تیارېږي
(۲۴ م ۲۸۸)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

ج- مقیده بسیطه له مقیدې بسیطې سره: که په یوه تشبیه کې له مشبه او مشبه به دواړو سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلي وي، نو مورې تشبیه بلل کېږي.

توربانې یې تور توبري په زړه خر خپري
که راپورته محبوبا سترگې شهلا کا
(۷ م ۲۴)

(توربانې) مقید بسیطه مشبه دی او (تورتوبري) مقید بسیطه مشبه به دی.

بد عمل لېونی سپی دی
چې حملې په خپل کنډک کا
(۱۴ م ۲۴)

(بد عمل) مقید بسیط مشبه دی او (لېونی سپی) مقید بسیط مشبه به دی.

دوې دې توري سترگې لکه دوې توري بلا
دوې دې توري وروځې لکه دوې توري تر ملا
(۱۷ م ۲۴)

(دوې دې توري سترگې) مقید بسیط مشبه دی او (دوې توري بلا) مقید بسیط مشبه به دی، (دوې دې توري وروځې) مقید بسیط مشبه دی او (دوې توري تر ملا) مقید بسیط مشبه به دی.

د شوم سړي له کوره که اوبه وي د حیات
په ما باندي لگېږي لکه زهر د ممت
(۳۹ م ۲۴)

(د حیات اوبه) مقید بسیط مشبه دی او (د ممت زهر) مقید بسیط مشبه به دی.

طبع د خوشحال ده لکه ښه باغبان په باغ کې
گل د هر چا ور کا چې یې زړه وي علی الفور
(۴۹ م ۲۴)

(د خوشحال طبع) مقید بسیط مشبه دی او (په باغ کې ښه باغبان) مقید بسیط مشبه به دی.

هنر مند سړی په هر دیار عزیزوي
 په هر خای قدر و قیمت لري سره زر
 (۶۹ م ۳۴)

(هنر مند سړی) مقید بسیط مشبه دی او (سره زر) مقید بسیط مشبه به دی.

عشق یې د زلفینو لکه زهر د مارونو
 بنوري په ځیگر کې دواړه لب یې دي تریاق
 (۱۰۱ م ۳۴)

(د زلفینو عشق) مقید بسیط مشبه دی او (د مارونو زهر) مقید بسیط مشبه به دی.

(دواړه لب) مقید بسیط مشبه دی او (تریاق) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خوشحال شعر حلوا ده د شکرو
 ستا په دا حلوا څه کار غول خوره خره
 (۲۱۲ م ۳۴)

(د خوشحال شعر) مقید بسیط مشبه دی او (د شکرو حلوا) مقید بسیط مشبه به دی.

په دویمه مسره کې بیا (ستا) مجرد بسیط مشبه دی او (غول خور خر) مقید
 بسیط مشبه به دی.

د گلونو پانې بویه چې کمیس شي د ملوکې
 د ورینمو د کمیسه یې نازک بدن ملول دی
 (۳۴۴ م ۳۴)

(د ملوکې کمیس) مقید بسیط مشبه دی او (د گلونو پانې) مقید بسیط مشبه به دی.

دواړه شونډې دې خوږې شکر پارې دي
 د گلابو گل دې دواړه رخسارې دي
 (۲۸۰ م ۳۴)

(دواړه شونډې) مقید بسیط مشبه دی او (خوږې شکر پارې) مقید بسیط

مشبه به دی. (د گلابو گل) مقید بسیط مشبه به دی او (دواړه رخسارې) مقید
 بسیط مشبه به دی.

خپل ځان و ته یې وایي خوشحال دا خوږې خبرې
 حلوا ده د نباتو که تر خوله دې دا حلوا شي

(۳۴ م ۳۸۷)

(خوږې خبرې) مقيد بسيط مشبه دی او (دنباتو حلوا) مقيد بسيط مشبه به دی.

تورې سترگې ستا دې ای زبیا نڅارې مستې

تور نرگس شهلا دي ای زبیا نڅارې مستې

(۳۴ م ۴۲۶)

(تورې سترگې) مقيد بسيط مشبه دی او (تور نرگس شهلا) مقيد بسيط

مشبه به دی.

د - مقیده بسیطه له مرکبې سره: چې له مشبه سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي او مشبه به ترکیبي بڼه ولري.

د خوشحال درندی، حال هسې بڼکاره شو

لکه بانگ چې موعذن په مناره کا

(۳۴ م ۱۹)

(د خوشحال رندي) مقيد بسيط مشبه دی او (په مناره د مودن بانگ ويل)

مرکب مشبه به دی.

ستا له تورو شهلا سترگو يې سيالي کره

نرگس خکه کېښود سرد دار په چوب

(۳۴ م ۳۶)

(تورې شهلا سترگې) مقيد بسيط مشبه دی او (دار پر سرد نرگس سر

ايښودل) مرکب مشبه به دی.

د خوشحال په زړه يې هسې چارې وکرې

لکه باز چې زرکه يوسي په منگولو

(۳۴ م ۱۶۹)

(د خوشحال زړه) مقيد بسيط مشبه دی او (د باز په منگولو کې د زرکې

ورل) مرکب مشبه به دی.

و عاشق ته نصيحت په مثال څه دی

لکه اور په پوکولو تازه کېږي

(۳۴ م ۲۸۱)

(عاشق ته نصيحت) مقيد بسيط مشبه دی او (د اور په پوکولو تازه کول)

مرکب مشبه به دی.

په بل خای مې پېرزونه يې د يار غمه

ته زما د زړه د مات کودي ريحان يې

(۳۴ م ۴۶۴)

(ديار غم) مقيد بسيط مشبه دی او (د زړه د مات کودي ريحان) مرکب

مشبه به دی.

هـ- مرکبه له مقيدې بسيطې سره: چې مشبه مرکب راغلی وي او له مشبه به سره

صفت، مضاف يا د قيد کلمه راغلي وي:

مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه

که يې گوري لکه گل د پيغمبر

(۳۴ م ۵۱)

(مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه) مرکب مشبه دی او (گل د پيغمبر)

مقيد بسيط مشبه به دی.

سپين نمري اغوستي په پنبو سرې کونښې نو خطه

خه رنگه رادورمي لکه تکه سپينه بته

(۳۴ م ۲۲۵)

(سپين نمري اغوستي په پنبو سرې کونښې نو خطه او د هغې راتلل) مرکب

مشبه دی او (تکه سپينه بته) مقيد بسيط مشبه به دی.

چې د زفلو نافې تل، تل خندويې د باد و مخ ته

خوشحال خود په تا پوهېږي چې هوسيه د ختايې

(۳۴ م ۴۷۶)

(د زلفو نافي د باد و مخ ته تل خنډ وهل) مرکب مشبه دی او (د ختا هوسی) مقید بسیط مشبه به دی.

دایو ستوری د اسمان دی که ټیکه ده
چسې یې اینبې په جبین هسې لري
(۲۴م ۴۸۸)

(په جبین باندي د ټیکې اینبودل) مرکب مشبه دی او (د اسمان ستوري) مقید بسیطه مشبه به دی.

۹-د قوت او ضعف له مخې: د قوت او ضعف له مخې تشبیه په دريو ډولو ده:
الف-اعلی تشبیه: دا ډول تشبیه چې خبره د قوت او بنکلا تر وروستي بریده رسوي په دوو ډولو ده:

- بلیغه تشبیه: هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه خواوې مشبه او مشبه به پکې راوړل شوي وي، خو وجه شبه او د تشبیه توري پکې نه وي راغلي. (۲۶م ۴۹)
دې ډول تشبیه ته حکه بلیغه وايي چې لوستونکی د مشبه او مشبه به ترمنځ بې له دې چې وجه شبه او توري راوړي. پخپل فکري ځواک وجه شبه پیدا کوي او په دې سره په تشبیه کې قوت لا پسې زیاتېږي او د مشبه به غوره والی پر مشبه دیو تناسب له مخې کېږي. که چرته وجه شبه راوړل شي مشبه به یو ځانگړي صفت پورې تړي او که چرته توري ورسره راوړل شي نو د مشبه او مشبه به اړیکه لا را څرگنده شي، چې بیا دې تشبیه ته ضعیفه وايي.

سترگو ته یې وگوره څه خنې توري زلفي
خر په سنبل زار کې دوه هوسیه دختن کا
(۲۴م ۱۱)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به راغلی دی. وجه شبه د تورو څڼو او زلفو په منځ کې سترگو ته له کتلو څخه داسې یو کیفیت دی لکه دوه هوسی چې دختن په سنبل زار کې څرکوي، چې ډېر فکر او

سوچ غواړي او په هغه کیفیت ځان پوه کړي .

که ځان غواړې خوشحاله له چشمانو یې حذر کړه

خپل ځان وژني تمخړی چې شاهین سره پیوند کا

(۱۷م ۳۴)

(ځان) مجرد بسیط مشبه دی او (تمخړی) مجرد بسیط مشبه به دی ، همدارنگه وجه شبه د دواړو ترمنځ کمزوري ده ، (چشمان) مشبه او شاهین مشبه به دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ (طاق ، زور او بنسکار دی) چې غوراو فکر غواړي .

د غمزي په تبخ مې وژنه صرفه مه کړه

څوک به نه غواړي له تانه سازما

(۲۱م ۳۴)

(غمزه) مشبه او (تبخ) مشبه به ، (درد او غم رسول) وجه شبه ده ، چې غوراو غواړي .

دا چيستان د يارد شونډو راته حل شو

اوربده شويو ځای نقل هم شراب

(۲۴م ۳۴)

(شونډې) مشبه او (شراب) مشبه به (لوړ کیفیت) وجه شبه ده ، همدا شان نقل (مشبه به) او غابونه (مشبه) دي ، چې دلته غابونه نه دي راغلي نو د شونډو په قرينه غابونه ترې مراد پېږي چې استعاره ده .

• مضمرة يا ضمني تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده ، چې پر وجه شبه او تورو سربېره چې نه راوړل کېږي ، د تشبیه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) داسې څرگند او بنسکاره نه وي ، یوازې کولای شو ، چې د معنی د قرینې له مخې د دواړو خواوو په تشخیص او ټاکلو بریالی شو . (۲۶ م ۵۰)

د ناکس له اشنایي توبه توبه

د شونتې له روڼایي توبه توبه

(۲۸۰م ۳۴)

لومړۍ مسره (مشبهه) ده او دويمه مسرې (مشبهه به) ده ، وجه شبهه يې (خير نه رسېدل) دي.

نامرد مل د چا مل مه شه

سرپه بد نايي کل مشه

(۲۹۸ م ۲۴)

لومړۍ مسره (مشبهه) ده او دويمه مسره مشبهه به ده. دلته هم (د گټې پر خای تاوان رسول) وجه شبهه ده.

لاس يې مه پرېږده له لاسه خوله يې واخله

پريوتلی په ياغي راجا قلنگ دی

(۲۴ م ۲۱۰)

(محبوب) مشبهه (ياغي راجا) مشبهه دی ، (په زور څه لاسته راوړل) يې وجه شبهه

۵۵.

که نيولې زر که باز پرېږدي له چنگه

زه به هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه

(۲۴ م ۲۳۰)

لومړۍ مسره مشبهه ده او دويمه مسره مشبهه به ده (هدف له لاسه نه ورکول) يې

وجه شبهه ده.

همېشه به دې داهسې بنايست نه وي

د گلشن گلونه نه وي تر کالونه

(۲۴ م ۲۴۱)

لومړۍ مسره مشبهه او دويمه مشبهه به ده. (نه پايښت يا نه تلپاتې والی په دنيا

کې) يې وجه شبهه ده.

چې پلو له مخه واخلي زه دعا کړم

هر چا زده چې دعا ښه ده د سحر

(۲۴ م ۵۱)

(مخ) مشبهه او (سحر) مشبهه به دی ، (خير رسېدل او خوشحالي) يې وجه شبهه ده.

هر عمل چې سپړی کا مضمربه نشي

درته چاوي چي لوگي مه کره اوربل کره

(۲۴ م ۲۸۱)

لومړۍ مسره مشبه او دويمه مسره مشبه به ده ، (دراز پټ نه پاتې کېدل) يې
وجه شبه ده .

ب- منځنۍ تشبېه: هغه تشبېه ده چې پر مشبه او مشبه به سربېره يوازي د تشبېه

توري يا وجه شبه پکې راغلي وي (۲۶ م ۵۱)

• هغه چې يوازي وجه شبه پکې راغلي وي:

تندر هم زماله ذاته نه پيدا دی

په سپين زړه که د باران سپينې او به يم

(۲۴ م ۱۲۵)

د (شاعر زړه) مشبه او (د باران او به) مشبه به دی. سپينوالی د دواړو تر

منځ (وجه شبه) ده .

دلاله غوندي داغدار په جهان راغلم

همدا داغ به له جهانه د صنم وړم

(۲۴ م ۱۲۵)

(شاعر) مشبه او (لاله) مشبه به دی ، (داغ لړل) د دواړو ترمنځ وجه شبه ده .

حاسدان مې په مثال لکه کلاب دي

حيف نه دی چې به جور د کلاب کبلم

(۲۴ م ۱۴۲)

(حاسدان) مشبه او (کلاب) مشبه به دی ، (خور) يې وجه شبه ده .

• هغه چې د تشبېه توري پکې راغلي وي او وجه شبه پکې نه وي راغلي:

د دنيا مينه په مثل د خارنبت ده

هيڅوک نه وينم خالي له دې خارنبتته

(۲۴ م ۱۹۷)

(د دنيا مينه) مشبه او (خارنبت) مشبه به دی ، (مثل) د تشبېه توري دی .

خای د چپ اوراست چې د کافور د پاسه نه دی
 تـه بـي خـه سيالي له تورو زلفو کړې عنبره !
 (۲۱۷ م ۲۴)

(توري زلفې) مشبه او (عنبر) مشبه به دی. (سيالي) يې د تشبېه توري دی.

چې هر لوري و ته د روم په غم اوړم
 ته به وايې غم يکلخته بنکار زما دی
 (۲۲۱ م ۲۴)

(غم) مشبه او (بنکار) مشبه به دی ، (ته به وايې) د تشبېه تور دی.

ج- ادنی تشبېه: هغه تشبېه ده ، چې پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه او د تشبېه توري پکې راغلي وي ، يعنې د تشبېه څلور واړه رکنونه پکې په څرگند ډول راوړل شوي وي. (۲۶ م ۵۱)

هم مهره لري هم زهر
 بڼه مردان په شان د مار
 (۶۷ م ۲۴)

(مردان) مشبه او (مار) مشبه به دی ، (لکه) يې د تشبېه توري دی ، همدارنگه (مهره او زهر درلودل) د تشبېه وجه ده.

هم د اوښ غوندي هلك سره په لار ځم
 چې په بده لار مې بيایي مل يې نه يم
 (۱۲۶ م ۲۴)

(متکلم) مشبه (اوښ) مشبه به ، (غوندي) د تشبېه توري او (هلك سره په لار تلل) يې وجه شبه ده.

په کوم لوري پسې ځم چېرته يې غواړم
 د کيميا غوندي ناياب شول دانايان
 (۱۵۳ م ۲۴)

(دانايان) مشبه (کيميا) مشبه به (غوندي) د تشبېه توري او (نایاب) يې وجه شبه ده.

بيا د مار غوندي راضي له خپله بخته
 چې د غم له پوسته و وتم يکلخته

(۱۹۵ م ۳۴)

(متکلم) مشبه (مار) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (پوستکی
اچول) بی وجه شبه ده.

ته لا اوس لکه غونچه په غورېدو بی
د بنایست خبرې لارې په جهان ستا
(۲۴ م ۲۲)

(مخاطب) مشبه (غونچه) مشبه به (لکه) د تشبیه توری او (بنایست) بی وجه شبه ده.

ته په دا حسن د گل غوندي زیبا بی
که زو ولي بی له خپله پلاره مور
(۲۴ م ۲۱۰)

(مخاطب) مشبه ، (گل) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او (زیبا) بی
وجه شبه ده.

لکه گوی هسی په حکم د چوگان یم
درست وجود پرهار پرهار یم له چوگانه
(۲۴ م ۲۵۲)

(متکلم) مشبه ، (گوی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (پرهار پرهار
وجود) بی وجه شبه ده.

مخ بی کله د یوسف غوندي زیبا دی
د یوسف تر مخ بی زیاته زیبا بی ده
(۲۴ م ۲۹۰)

(د غایب مخ) مشبه ، (دیوسف (ع) مخ) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه
توری او (زیبا بی) بی وجه شبه ده.

ابا سیند و ته نظر کره و درپره
ستا د عمر د ابو غوندي چل چل دی
(۲۴ م ۲۱۴)

(عمر) مشبه ، (اوبه) مشبه به ، (غوندي) تشبیه توری او (چل چل یعنی
تلل تلل او تپرېدل) یې وجه شبه ده .

کـــه هر خو له زبیا مخه خاطر نیسم
زړه مې بیا په اضطراب لکه سیماب شي
(۲۴م ۴۰۲)

(زړه) مشبه ، (سیماب) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (اضطراب) یې
وجه شبه ده .

که مې لاس لکه دریاب له دروتش وي
ولې سترگې مې دریاب غوندي دي سپرې
(۲۴م ۴۲۲)

(د متکلم لاس) مشبه ، دریاب مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (له
دروتشوالی) یې وجه شبه ده .

(د متکلم سترگې) مشبه ، (دریاب) مشبه به ، (غوندي) د تشبیه توری او
(سپرې یا مړنبت) یې وجه شبه ده .

۱۰ - د حقیقت له مخې : په دریو ډولوده (حقیقي ، وهمي او خیالي)
الف - حقیقي تشبیه : دا هغه ډول تشبیه ده ، چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به)
یې په حقیقي ډول په طبیعت کې موجود وي .

زه چې ستا د وره په تورو خاورو پروت یم
راته خـــس دي د بخملو نهالی
(۲۴م ۴۸۹)

(د بخملو نهالی) مشبه ، (خس) مشبه به ، (د ارزښت کموالی) وجه شبه ده .
د تشبیه توری نه لري ، د بخملو نهالی او خس دواړه په حقیقي بڼه وجود لري .

لکه مــــخ زما دیاردی ای باغوانه
په درست باغ کې یو نسرین هسې لري
(۲۴م ۴۸۸)

(ديار مخ) مشبه (نسرین) مشبه به، وجه شبه يې (بنکلا) ده (لکه) د تشبیه تور دی، مخ او نسرین دواړه په طبیعت کې موجود دي. لکه باز د زړه پسه وینو اموخته شو بل به نه وي هسې ترک په خونخواری کې (۲۴م ۴۶۶)

(ترک یا بنکلي) مشبه، (باز) مشبه به، (لکه) د تشبیه توری او (خونخواری) يې وجه شبه ده. (ترک او باز) دواړه په حقيقي بڼه په طبیعت کې وجود لري. دواړه شونډې دي يا قوت دي ملغلرې په دندان يې (۲۴م ۴۶۱)

(شونډې او غابونه) مشبه، (يا قوت او ملغلرې) مشبه به (سوروالی او سپینوالی) يې وجه شبه ده. شونډې او غابونه همدارنگه يا قوت او ملغلرې په حقيقي ډول په طبیعت کې شته. په دا خوی دي اورزما په گوگل بل کر زه د شمع غونډې ژاړم ته خدا کرې (۲۴م ۴۴۶)

(متکلم) مشبه، (شمع) مشبه به (غونډې) د تشبیه توری، (ژړا) يې وجه شبه ده. متکلم او شمع دواړه په حقيقي بڼه په طبیعت کې شته. ب-وهمي تشبیه: دا تشبیه د عقلي تشبیه له جملې څخه ده، ددې تشبیه مشبه به چې یو ناموجود څیز دی له دوو اجزاوو څخه ترکیب شوی وي، چې یو جز يې بهرنی وجود لري او یو يې نلري، لکه د یوشي تشبیه د غول له اواز یا غابو سره ورکړل شي. (۲۸م ۳۹)

یا لکه د ببو یعنې د بلا غابونه، چې ببو او بلا څرگند وجود نلري او غابونه يې لري. (۲۰م ۱۱۴)

بلا کاندې خوله وازه د فتنو اتش تازه شي

چې ناز و جلوه دواړه نازنين سره پيوند کا

(۱۷ م ۳۴)

(د نازنين له خوا د ناز او جلوې پيوندول) مشبه ، (د بلا خوله خلاصېدل) مشبه به ، (فتنه او ستونزې پيدا کېدل) يې وجه مشبه ده .
(بلا) خو معنا وې لري چې يوه يې له مورې سره د فارسي د غول په معنی ده (خوله) بهرنی وجود لري او بلا يې نلري دلته د (بلا خوله) يو وهمي ترکيب دی ، يعنې خرگند وجود نلري هسې وهم جوړه کړې ده .

دوې دې تورې سترگې لکه دوی تورې بلا

دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا

(۱۷ م ۳۴)

(دوې دې تورې سترگې) مشبه ، (دوې تورې بلا) مشبه به ، (لکه) د تشبیه تورې او (په فتنه او ستونزو کې اخته کېدل) يې وجه شبه ده . (دوې تورې بلا) يو وهمي ترکيب دی چې په خرگند ډول وجود نلري .

چې يې سوری په ما وه لکه بادشاه وم

هما يې وه ستا د تورو زلفو سيوره

(۲۱۰ م ۳۴)

په لومړۍ مسره کې (متکلم) مشبه او (بادشاه) مشبه به دی ، د (مرتبې لوړوالی او شان شوکت) يې وجه شبه ده ، چې حقيقي تشبیه ده . مگر په دويمه مسره کې بيا (د تورو زلفو سيوری) مشبه او (همایي) مشبه به دی ، چې (همایي) يو وهمي ترکيب دی .

ج - خیالي تشبیه: خیالي تشبیه د حسي تشبیه له جملې څخه ده ، په دې کې مشبه به له دوو کلمو څخه ترکيب شوی وي ، چې هره کلمه په يوازې ځان په حقيقي نړۍ کې وجود لري ، خو که چرته په ترکيبی بڼه راشي بيا د هغه څيز ماده په حقيقي نړۍ کې بهرنی وجود نلري ، جلال الدين همایي ليکي :

((در صورتی که اجزا و مواد مشبه به هر کدام به تنهایی وجود خارجی داشته باشند ، ماهیت مرکب آنها مربوط به توهم و تخیل گوینده باشد ، آن را تشبیه خیالی می گویند.)) (۱۱ م ۲۳۳)

لکه په فارسی کې د (ماهی زرین) ترکیب ، چې ماهی او زریه حقیقی نری کې وجود لري خو ماهی زرین خیالی ترکیب دی یا په پښتو کې (د سرو زرو ونه) چې (سره او ونه) په حقیقی نری کې وجود لري خو (د سرو زرو ونه) یو خیالی ترکیب دی.

محبت بی خدایه واره که بی گوری
د دریاب په مخ د خلیو پول تری
(۳۴ م ۴۹۰)

(محبت) مشبه ، (د دریاب پر مخ د خلیو پول) مشبه به دی ، (عدم یا نشتوالی) بی وجه شبه ده . (دریاب پر مخ د خلیو پول) په حقیقی نری کې وجود نلري ، نوځکه بی موزیو ازې په خیال کې جوړولی شو او په حقیقت پورې تړاو نلري .

که د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به بی اسانه لکه شپول کا
(۳۴ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مشبه ، (شپول) مشبه به ، (له کلکوالي سره لمنځه تلل) وجه شبه او (لکه) د تشبیه توری دی . (اوسپنه او کلا) په څرگند ډول په یوازې توگه په حقیقی نری کې بهرنی وجود لري ، خود (اوسپنی کلا) په ترکیبی بڼه یو خیالی انځور دی ، چې په تخیل کې یې جوړولای شو .

عطارد دې نور قلم له لاسه کېږدي
چې په دا خوبی بهرام انشاء املا کړه
(۳۴ م ۲۷)

(د بهرام انشا) مشبه ، (د عطارد قلم) مشبه به دی . (د انشا بنکلا) بی وجه شبه ده ، (عطارد او قلم) په یوازې توگه په حقیقی نری کې بهرنی وجود لري ، خود (عطارد په لاس کې د قلم نیول) یو خیالی انځور دی .

خوږې شونډې دې په تن آب حیات دي
 نوم یې شته لا هېڅوک نه دي پرې خوږ
 (۲۴م ۳۶)

(خوږې شونډې) مشبه، (آب حیات) مشبه به، (لطف او کیفیت) یې چې د
 عمر د اوږدوالي سبب کېږي وجه شبه ده. (آب او حیات) دواړه، په حقیقي نړۍ
 کې وجود لري او به د ذات نوم دی او حیات د معنی نوم دی، چې وجود یې په بل څیز
 کې محسوسولای شو. خو آب حیات یو خیالي انځور دی.
 په داسرو شونډو یې نه ده وینځه توره
 راشه حضرت حیوان په چشمه گوره
 (۲۴م ۲۱۰)

(د سرو شونډو تر څنګ یې توره وینځه (زخه)) مشبه، (د حیوان د چینی په
 خوا د حضرت (ع) (موجودیت) مشبه به، دی. حضرت (ع) او د حیوان چشمه دواړه په
 حقیقي نړۍ کې وجود لري.
 حضرت (ع) او چشمه د ذات نوم دی او حیوان د معنی نوم دی، چې وجود یې
 په بل جسم متکي دی خو د حیوان په چشمه د حضرت (ع) کښېناستل یو خیالي
 انځور دی، چې یوازې په تخیل کې یې جوړولای شو.

په بڼو مې زړه و سترگو ته راګاږي
 لکه مست لره کباب ځي په سیخونه
 (۲۴م ۴۲)

(په بڼو مې زړه و سترگو ته راګاږي) مشبه (مست لره په سیخونو کې د کباب
 تلل) مشبه به دی.
 (بانه، زړه، سترګې، او راکښل) څلورواړه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري،
 خو په ترکیبي بڼه (د بڼو پواسطه د زړه راکښل د سترگو خواته) یو خیالي انځور
 دی چې یوازې په تخیل کې یې لیدلای شو او له بهرنۍ نړۍ سره یې کار نشته.

۱۱- د ابتذال او ندرت له مخې: په دوو ډولوده، نادره او مبتذله:

الف - نادره تشبیه: هغه تشبیه چې په شاعرانو کې رواج ونلري او یا یو شاعر د لومړي ځل لپاره کارولې وي.

د چا زړه لکه کابل د چا بگرام دی
د یوه نصیب ساړه د بل گرما
(۲۴م ۲۵)

(زړه) مشبه، (کابل او بگرام) مشبه به، (ساړه او گرمي) یې وجه شبه ده او (لکه) یې د تشبیه توری دی، زړه له کابل او بگرام سره تشبیه کول یوازې د خوشحال په کلام کې راغلي ده، ځکه یې نادره گڼو.

چې مسته په خمار کې د غمزي سمند جولان کړي
له قتل له کشتنه به هم څوک نیسي جلب ستا
(۲۴م ۳۳)

(چې مسته په خمار کې د غمزي سمند جولان کړي) په داسې ترکیب راوړو چې په خمار او مستۍ کې غمزي ته د سمند یعنې اس (له حرکت سره تشبیه ورکول د خوشحال په دیوان کې شته او د لومړي ځل لپاره هم په پښتو کې دا ترکیب همده راوړی، ځکه ورته نادره وایو.

طالبان یې د جمال لکه حاجیان دي
چې کعبې لره ورځي په لارو لارو
(۲۴م ۱۶۸)

(د جمال طالبان) مشبه او د کعبې شریفې ته له گڼو لارو د حاجیانو تلل (مشبه به دی، چې دا تشبیه هم خوشحال ته ځانگړی ده.

و بنه مخ و ته له ورايه ځلبلا ند شم
لکه و ويني لوغوسی تال په سترگو
(۲۴م ۱۷۹)

(د متکلم بنه مخ ته بې صبره کېدل) مشبه او (د وړ سترگي د خوراک کاسې ته لیدل) هم په پښتو شاعری کې د خوشحال نوبت دی.

یادونه: یوه تشبیه تر هغه وخته نادره ده، چې د لومړي ځل لپاره یې څوک و کاروي کله چې نور و هم عین تشبیه و کاروله بیا د مبتدلي په ډله کې درېږي.

ب- مبتدله تشبیه: هغه تشبیه چې د لومړي ځل لپاره کوم شاعر و کاروله که هر ډول وي دې ته نادره وايي، خو کله چې يې بيا نور شاعران کاروي مبتدله شي، لکه مخ له گل، لمر، سپوږمۍ، برق او... سره يا زلفې له مار، بنامار، سنبل، زنجير... او دې ته ورته تشبیه گانې، چې په شاعرانو کې ډېرې عامې او زياتې کارول کېږي.

وريي واچول د زلفو زنجيرونه
 که هرگز اموخته نه و په تړل زړه
 (۲۴م ۲۷۱)

(زلفې) مشبه او (زنجيرونه) مشبه به (تړل) وجه شبه، د زلفو او زنجيرونو تشبیه ډېره عامه ده ځکه يې مبتدله گڼو.

چې يې گل د بهار ستا و مخ ته وینو
 ستا د مخ خوبي تر گلو لا زېبا ده
 (۲۴م ۲۸۰)

(مخ) مشبه، (گل) مشبه به، (زېبایي) وجه شبه، د مخ او گل تشبیه هم ډېری شاعران تر نن ورځې راوړي.

لکه مخ زما ديار دی نمر خو هسې وي که نه
 لکه زه په عشق کې زردیم زر خو هسې وي کنه
 (۲۴م ۲۹۵)

(مخ) مشبه، (لمر) مشبه به، (ځلېدل) وجه شبه. د مخ او لمر تشبیه هم ډېره عامه او حتی په خبرو اترو کې هم کارول کېږي.

وروخې دې ليندې دي تور بانه دې تېره غشي
 وله! صرفه مه کړه، چې دې ډکه ده درسته
 (۲۴م ۳۰۴)

(وروخې) مشبه، (ليندې) مشبه به، (تور بانه) مشبه او (غشي) مشبه به، چې دا تشبیه هم ډېره عامه ده. نو ځکه يې مبتدله تشبیه بولي.

۱۲- د شرط او نه شرط له مخې: په دوه ډوله ده، مشروطه او نا مشروطه تشبیه:

الف مشروطه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې وجه شبه په یوه شرط سره تړل شوې وي چې د شرط وییکی (ادات) (که) هم ورسره راغلی وي.

ته دلبره که غذرا یې زه وامق یم
ستا په مینه کې هر گوره موافق یم
(۱۱۴ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه ، (عذرا) مشبه به ، (متکلم) مشبه او (وامق) مشبه به دی. متکلم ځان له وامق سره تشبیه کړی. خو شرط یې د خپلې محبوبې عذرا کېدل راوړي دي ، هغې ته وایي که ته عذرا یې زه وامق یم که ته عذرا نه یې نوزه وامق نه یم.

ته محبوبه که شیرینه ددې وخت یې
زه خوشحال د اوسني دور کوهکن یم
(۱۲۴ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه (او شیرینه) مشبه به دی ، همدرانگه (متکلم) مشبه او (فرهاد) چې دلته یې صفت کوهکن راغلی (مشبه به دی ، دلته بیا خپلې محبوبې ته د شرط په راوړلو یعنی که ته ددې دور شیرینه یې نوزه هم ددې دور فرهاد یم. وجه شبه یې په مینه کې زیاددښت او د هر شرط پوره کول دي.

که ته لکه لیلیا یې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا یې زه هم کم تر وامق نه یم
(۱۳۱ م ۳۴)

(مخاطب) مشبه ، (لیلیا) مشبه به ، (متکلم) مشبه (مجنون) مشبه به ، همدرانگه (مخاطب ته) مشبه (عذرا) مشبه به او (متکلم) مشبه ، (وامق) مشبه به دی ، چې په دواړو تشبیه گانو کې متکلم خپل مجنون کېدل او وامق کېدل په محبوبې پورې د شرط په بڼه راوړي دي.

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
که اسمان ته الواته شو په خبرو
(۱۷۹ م ۳۴)

(متکلم) مشبه ، (عیسی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری ، (پورته تگ یا درجه لوړېدل) یې وجه شبه ده ، دلته له عیسی (ع) سره درجې او پورته تگ لپاره شرط (خبرې)

راوړي يعنې که په خبرو الوته وای ما سره داسې خبرې شته، چې د هغو په وجه به د عیسی (ع) غوندې په څلورم اسمان کې ناست وای.

د مېنکو گل قندي به یې خوشحال ترې صدقه کا
که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه
(۲۹۶ م ۲۴)

(دشنام) مشبه، (د مېنکو گل قندي) مشبه به، وجه شبه یې (ارزښت) دی
دلته د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه د (که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و
شپه) سره د شرط په بڼه راغلی دی.

له خپل یار سره دوزخ زما قبول دی
که بې یاره جنت موم نار زما دی
(۲۲۱ م ۲۴)

(جنت) مشبه، (نار) مشبه به دی. خو شرط یې بې له یاره یوازې والی دی
(سختي او شفقت) یې وجه شبه ده.

چاویـلـد کنبلو جنگ لکه اشته ده
تل یې ما سره اشته ده که په جنگ شي
(۳۹۱ م ۲۴)

(د کنبلو جنگ) مشبه، (اشته) مشبه به، دلته یې جنگ له اشته سره
غبرگ د مشبه به په بڼه د شرط له مخې راوړې ده.

که قدم دې د وفا په لار کې ټینګ کړ
د خوشحال په پوهه داده رستمي
(۲۹۲ م ۲۴)

(د وفا په لاره قدم ایښودل) مشبه، (رستمي) مشبه به، دلته د رستمي لپاره
د وفا پر لار قدم ایښودل د شرط په بڼه راغلی ده.

زور لري که عقل په دا دواړه مه نازېږه
بخت راوړه خوشحاله! چې دې کار لکه سرز شي
(۲۹۹ م ۲۴)

دلته د کار د سره زر کېدو لپاره بخت د شرط په بڼه راغلی دی.

ب- نامشروطه تشبیه:

که چرته د مشبه او مشبه به تر منخ اړیکه په کوم شرط پورې تړل شوې نه وي نامشروطه تشبیه ورته وایي ، دلته یې دوې بېلگې د لاخرگندونې لپاره راوړو.

د خوشحال زړه په تقوی کې لکه غرو
ستا په مینه یکباره شو د وړی
(۳۴ م ۴۹۰)

دلته د تقوی له مخې د خوشحال زړه په کلکوالي کې د غره غوندې دی او په مینه کې بیا د وړی غوندې سپک دی.

د خوشحال ویل په نورو کې خړگند دي
لکه رغ د ویره ژلي په گن ویر کې
(۳۴ م ۴۸۹)

(د خوشحال ویل) مشبه ، (د ویرژلي رغ) مشبه به ، (له ډېره درده چیغې وهل) یې وجه شبه ده او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

۱۳- د مقبولوالي او مردودو والي له مخې:

الف- مقبوله تشبیه: هر شاعر یا لیکوال یو شی له بل شي سره د خه خاص غرض لپاره ورته کوي ، که چرته د شاعر غرض په پوره ډول پکې خړگنداو لاس ته راغلی وي مقبوله ورته وایي (۱۴ م ۲۲)

ب- مردوده: که چرته د شاعر غرض په کومه تشبیه کې په سم ډول لاسته راغلی نه وي مردوده ورته وایي یا د مشبه او مشبه به ترمنخ گد صفتونه دقیق نه وي.

تا پانې پانې زلفې په جبین کرلي دي
جانان مې په سینه کې لونگین کرلي دي
(حفیظ الله کامه وال ۱۳۸۷ل)

په پورته بیت کې زلفو ته له پانو سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې نامناسبه ده ځکه پانې پلنې او شنې وي خو زلفې تورې او نرۍ وي، بله دا چې پانې کرل کېږي نه، بلکې شنې کېږي.

په دویمه مسره کې لونگین نا مناسبه راغلی دی ځکه چې لونگین ځوندی دی چې دا هم نه کرل کېږي، بلکې لونگ کرل کېږي او بله دا چې ردیف ورسره ناپخلا دی یعنې د جمع په بڼه راغلی دی که لونگین راشي نو (کرل) په (کرلي دي) په بڼه نه د (کرلی دی) په بڼه بدلېږي.

وړاندیزونه

د خوشحال خان خټک ادبي اړخ که نثر دی که نظم د بحر په ډول له ډېرو قیمتي فني کانو څخه ډک دی هیله ده په راتلونکي کې یې ادبي کره کتونکي پرې خپله څېړنه وکړي.

د نوموړي پراخو چې څومره کار شوی دا کم دی نور کار ته هم اړتیا لري. د مجاز په اړه هم دده دیوان پوره ملامال دی هیله ده، چې په دې اړه هم دیو څرنیز اثر په ډول څېړنه وشي او راڅرگند شي.

په پای کې دا وړاندیز هم کوم چې ددې اثر (د خوشحال په غزلو کې د تشبیه ډولونه) د چاپ لپاره دې زمینه برابره شي، چې محصلان او د ادب لارویان ترې ګټه واخلي.

مناقشه

کومه څېړنه چې (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) په اړه شوې د تشبیه په هغو ټولو خواوو پکې رڼا اچول شوې او بېلګې یې په څرګند ډول راوړل شوي چې په عربي، دري، اردو او پښتو ژبو کې د نوموړي علم پوهانو په خپلو اثارو کې راوړي دي. همدارنګه په دې اثر کې په هغو تشبیه ګانو سربېره چې د نورو پښتو اثارو د لیکوالو له لارې یې پښتو ادب ته لار موندلې وه، ځینې نظرونه په پښتو ژبه کې د نوښت په بڼه راوړل شوي او له هغو نظرونو سره سمې بېلګې ورته د خوشحال خان خټک په غزلو کې غوره شوي دي.

د تشبیه په اړه چې په عمومي بڼه کوم اثار لیکل شوي د تالیف بڼه لري او اکثره برخې لکه د تشبیه زاویه، د وجه شبه ډولونه لکه (تحقیقي وجه شبه، تخیلي وجه شبه، دوي ګونې وجه شبه، مفرده وجه شبه، متعدده وجه شبه، مرکبه

وجه شبه او عقلي وجه شبه (همدارنگه د اضافي موکدي تشبېه په برخه کې سمبوليکي اضافت ، تلمیحي اضافت او تشبېهي اضافت پکې نه دي راوړل شوي ، چې په دې اثر کې پوره بحث پرې شوی دی .

دې اثر يو بل نوبت د تمثيلي ، غير تمثيلي او مرکبي تشبېه توپيرونه دي ، چې په نورو پښتو اثارو کې مرکبه او تمثيلي تشبېه يو شان گڼل شوي ده .

ددې اثر يو بل غوره والی دادی ، چې د تشبېه د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) اړوند د مجرد بسیط مشبه او مشبه به ، مقيد بسیط مشبه او مشبه او همدارنگه مرکب مشبه او مشبه به توپير په څرگند او روانه ژبه شوی دی او بيا يې د خوشحال خان خټک له غزلو څخه کره بېلگې وړاندې شوي دي .

د تشبېه د تورو په اړوند هغه ټولې کره بېلگې راوړل شوي دي ، چې د خوشحال خان خټک په غزلو کې په کار وړل شوي دي ، چې په دې کې عربي ، دري او پښتو ته منسوب ټول توري شامل دي .

په دې اثر کې د تشبېه د رکنونو د راوړلو له مخې د تشبېه اعلی ، منحنی او ادنی بڼې راوړل شوي دي ، چې د شاعرانو لپاره يوه ښه لارښوونه ده .

د تشبېه هر ډول تر بېل عنوان لاندې شرحه شوی دی . دا چې په يوه بيت کې د تشبېه په اړه له بېلا بېلو اړخونو څخه بېلا بېلې څرگندونې راتلای شي ، چې په دې سره بيا اصلي هدف گونگ او پت پاتې کېږي او همدارنگه اثر له تکراري نظرونو او جملو څخه د پندوالي لوړ حد ته رسېږي ، نو د بې ځايه پندېدو او هم د کره او مطلوب نظر د ورکېدو د مخنيوي لپاره د تشبېه تر هر عنوان لاندې مشخص بيت او د هماغه عنوان موضوع په څرگند ډول راوړل شوي ده ، مثلاً که خبره د موکدي تشبېه ده يوازې د همدې وضاحت شوی دی ، که موضوع د تشبېه د تورو ده ، نو يوازې په بيتونو کې توري په ښه شوي دي .

پر پورتنیو موضوعگانو سربېره په نوموړي اثر کې د پيل خبرې ، سريزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک د هغه اثار او د شعر پر محتوی يې لنډه رڼا اچول شوي ده .

ځينې هغه موضوعگانې ، چې په راتلونکي کې بايد د خوشحال خان په منظومو اثارو کې ولټول شي ما په وړاندیزونو کې په کلي ډول راوړي دي .

د خوشحال خان خټک اثار د روان بحر په څپر دي هيله ده وخت پروخت نوي
 قيمتي کاني ترې د ادب غواصان راوباسي.
 پایله

د خوشحال خان خټک په کلام کې د تشبېه هغه ټول ډولونه شته، چې په
 عربي، اردو او پارسي کې کارول شوي دي. زما د څېړنې له مخې تقريباً د
 خوشحال خان خټک د غزلو په (۲۱۵۰) بيتونو کې رنگارنگ تشبېه گانې راغلي دي.
 دا چې خوشحال خان خټک پښتو ژبه له گاونډيو ژبو سره سيالوله، نو ځکه
 يې ډېرې تشبېه گانې پخپله پښتو ژبه کې نادرې دي، که څه هم مبتدلي تشبېه گانې
 به پکې راغلي وي، خو د هغو د بيان طرز بيا نوي او په بل ډول دي.
 نو موږ يې د تشبېه په کارولو او باريکيو پوره پوهېده، نو ځکه يې په غزلو
 کې يوه داسې تشبېه نشته، چې موږ يې د قبيحې يا مردودې تشبېه بېلگه کړو يا
 يې د عيبجنې تشبېه په ډول راوړو.

د نوموړي په کلام کې نور فني اړخونه هم شته چې راسپړل غواړي بله خبره دا
 ده، چې کله هم خپله معشوقه له کوم عاشقانه کردار سره تشبېه کوي نو ځان هم د
 هغه کردار له نارينه څخه کم نه گڼي، مثلاً که معشوقه يې له ليلا يا عذرا سره
 تشبېه کړه نو ځان هم تر مجنون او وامق کم نه گڼي. دده د کلام يوه ځانگړنه داده چې
 په هغه وخت کې هيچا هم بنځينه جنس په شاعري کې نه راوړو خو ده په ډېر جرات
 سره بنځينه خوا په بنځينه صيغه د تشبېه په بڼه راوړې ده.

که نيولي زرکه باز پر پردي له چنگه
 زه به هم له لاسه پر پر دم شوخه شنکه
 (۲۳۰ م ۳۴)

کله چې يې پښتو شعر له فارسي سره پرتله کوو، نو څرگند پري چې په
 فارسي ژبه کې هم لوی لاس لري. تر ډېره ځايه هغه تشبېه گانې چې په را
 وروستو کې مبتدلي شوې دي، ده په نادره بڼه راوړي دي. د نوموړي په کلام
 کې د ادنی تشبېه بېلگې کمې دي. د منځنۍ تشبېه شمېر يې په اندازه دی،
 خو اعلي تشبېه گانې يې ډېرې کارولي دي.

د نوموړي تخييل په تشبېه راوړلو کې ډېر ژور دی ، په تشبېه راوړلو کې له پوره جرات څخه کار اخلي که خبره يې په ځان پورې وي او که په بل چا پورې د تشبېه په راوړلو کې يې بيا که هر ډول وي ډيل او ځنډ نه کوي .
د خوشحال خان تشبېه کارونې د نورو شاعرانو لپاره لارې پرانستي دي .
د تشبېه د تورو په کارونه کې يې عربي ، فارسي او د پښتو ژبې توري کارولي دي ، تر ډېره ځايه يې کونښن کړی دی ، چې د پښتو ژبې د تشبېه توري په بشپړه توگه وکاروي .
په پای کې بايد ووايم چې د خوشحال خان خټک کلام له ډېرو نادرو فني لالونو څخه ډک دی بويه چې د ادب د لارې هر غواص يې تل ته ورسې او موږ ته يې را په گوته کړي .

ماخذونه

- ۱- احمد نژاد، کامل. (۱۳۸۲خ). فنون ادبي. تهران: انتشارات پايان. چاپ چهارم.
- ۲- اند، اجمل. (۱۳۸۵ل). هينداري او چيني. پېښور: دانش خپرونډويه ټولنه.
- ۳- بدر شو، سمندر. (۱۹۵۸ع) د ادب مناره. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۴- بېنوا، عبدالروف. (۱۳۲۶ل). ادبي فنون. کابل: پښتو ټولنه.
- ۵- پنهان، حاجي فضل محمد. (۱۳۸۳ل). ادبي ارمغان. قندهار: هېواد کلتوري او ادبي ټولنه.
- ۶- پرهر، بشير احمد. (۱۳۸۵ل). ستاد مخ په آيينه کې. ننگرهار: د ختيځي سيمي ليکوالو او ژورنالستانو خپلواکه ټولنه.
- ۷- پښتو ټولنه. (۱۳۴۵ل). ننگيالي پښتون. (د خوشحال خان خټک د ۲۸۶ تليين د مقالو مجموعه) کابل: پښتو ټولنه.
- ۸- د هخدا، علي اکبر. (۱۳۷۷خ). لغت نامه د هخدا. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. جلد پنجم. چاپ دوم.
- ۹- هاشمي، السيد احمد. (۱۳۶۹). جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبدیع. قم: المصطفوی. الرابعة.
- ۱۰- هېواد مل، زلمی. (۱۳۸۰ل) ننگيالي د زمانې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.
- ۱۱- همایي، جلال الدين. (۱۳۷۰خ). فنون بلاغت و صناعات ادبي. تهران: موسسه نشر هما. چاپ هفتم.
- ۱۲- زيار، مجاور احمد. (۱۳۸۲ل). پښتو پښويه. پېښور: دانش خپرونډويه ټولنه دويم چاپ. دانش خپرونډويه ټولنه.
- ۱۳- طائر، محمد نواز. (۱۹۸۲ع) روحي ادب. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي دويم چاپ.
- ۱۴- يوسفزی، مشتاق مجروح. (۱۹۹۸ع). زرکاني. پېښور: تاج کتبخانه.

- ۱۵- کاکا خېل ، سيد تسنيم الحق. (۱۹۸۷ع). روح ادب. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور
يونيورسټي. دويم چاپ.
- ۱۶- کاکړ ، پير محمد. (۱۳۸۵ ل). د پير محمد کاکړ ديوان. پېښور: تقوى کتابخانه. دويم چاپ.
- ۱۷- کدکني ، محمد رضا شفيعي. (۱۳۶۸ ل). صور خيال در شعر فارسي. کابل: انتشارات
وزارت اطلاعات و کلتور (ج-۱).
- ۱۸- کشاف ، قيام الدين. (۱۳۸۵ ل). قران کریم ټکي په ټکي ژباړه. کابل: د اطلاعاتو او
فرهنگ وزارت د بېهي کتاب خپرولو موسسه.
- ۱۹- ملنگ جان ، محمد امين. (۱۳۴۸ ل). خوږې نغمې. کابل: پښتو ټولنه.
- ۲۰- مسلم دوست ، عبدالرحيم. (۱۳۷۹ ل). خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.
- ۲۱- مقدم ، محمد علوی و اشرفزاده ، رضا. (۱۳۸۴ خ). معانی و بيان. تهران: سازمان مطالعه
و تدوين کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). چاپ ششم
- ۲۲- ناگار ، فضل ولي. (۱۳۸۲ ل). دا هغه بالا حصار دی. پېښور: احسان خپرندويه ټولنه.
- ۲۳- عبد الرحمن. (۱۳۸۴ ل). د رحمان بابا کلیات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۲۴- علي خان. (۱۹۸۸ع) دپوان علي خان. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي. دويم چاپ.
- ۲۵- فاروقي ، محمد طاهر. (۱۹۵۹ع). فصاحت و بلاغت. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۲۶- قويم ، عبدالقيوم. (د چاپ نېټه نه لري). فنون ادبي. کابل: انتشارات پوهنتون.
- ۲۷- رښتين ، صديق الله. (۱۳۷۲ ل). پښتو گرامر. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
- ۲۸- شميسا ، سيروس. (۱۳۸۳ خ). بيان و معاني. تهران: انتشارات فردوس. چاپ هفتم.
- ۲۹- خټک ، اقبال نسيم. (۱۹۸۷ع). خوشحال او جماليات. پېښور: پښتو اکيډمي.
- ۳۰- خټک ، عبدالقادر. (۱۳۶۸ ل). د عبدالقادر خټک ديوان. کابل: د افغانستان د علومو
اکاډمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

- ۳۱- خټک ، راج ولي شاه. (۱۹۸۹ع). پښتو ادبي تحريکونه. پېښور: پښتو اکيډمي پېښور
يونيورسټي.
- ۳۲- خټک ، خوشحال خان. (۲۰۰۱ع). ارمغان خوشحال. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.
دويم چاپ.
- ۳۳- خټک ، خوشحال خان. (د چاپ نېټه نه لري). ديوان خوشحال خان خټک (اوله حصه). پېښور:
اداره ثقافت صوبه سرحد .
- ۳۴- خټک ، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کليات (لومړی ټوک). کابل: د
افغانستان علومو اکاډمي.
- ۳۵- خټک ، خوشحال خان. (۱۳۸۴ ل). د خوشحال خان خټک کليات. پېښور: دانش
خپرندويه ټولنه.
- ۳۶- خټک ، خوشحال خان. (۱۹۶۰ع). کليات خوشحال خان خټک. پېښور: اداره اشاعت سرحد .
- ۳۷- غني خان. (۲۰۰۵ع). لټون. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**